

מעלות התורה

מכון למסורת שיתוף תורה וחסד
מייסדו: רבי אהרן רבי א"ש קניבסקי שליט"א

בניסיונות הגאון רבי א"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

ה
מעלות
התורה

לרכינו אברהם אחי הער"א

עם הוספות ביאורים ועיונים

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון "ארחות ישר"
בפקס: 077-4230219

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר,
בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות ישר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב
03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

מעלות התורה

לרבינו אברהם אחי הגר"א

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

י"ד הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב רפאל נוסבוים

הרב ישראל מאיר וולך

תוכן עניינים

פתח דבר

8

הקדמה

ספר מעלות התורה

11

פעילות הארגון

141

לא-יְמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וְהִגִּיתָ בוֹ יוֹמִים
וְלַיְלָה, לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, כְּכֹל-הַפְּתוּב בּוֹ: כִּי-אֵז
תַּצְלִיחַ אֶת-דְּרָכְךָ וְאֵז תִּשְׁפִּיל. (יהושע א)

יתברך הבורא וישתבח היוצר שזיכנו להוציא לאור עולם את החיבור הנפלא והנשגב "מעלות התורה", אשר כתב וחיבר הגאון המופלא רבי אברהם ז"ל אחיו של אדונינו הגר"א מווילנא זיע"א, לעורר הלבבות לחשקת התורה.

יסוד בריאת העולם וקיום העולם הוא עבור התורה כידוע מאמר חז"ל שמביא רש"י בתחילת פירושו לתורה הק' "בשביל התורה שנקראת (משלי ח' כ"ב) ראשית דרכו". עצם היותנו לעם ואומה, כל גאולת מצרים לא נעשתה אלא בשביל קבלת התורה כמו שאמרו במדרש תהלים (שוחר טוב קי"ד) "באיזה זכות יצאו בני ישראל ממצרים וכו' רבי נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר וירא אלהים את בני ישראל, ובמתן תורה כתיב וכל העם רואים את הקולות, ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

אמנם לגודל מעלתה העצומה של התורה כן גדל גם הקושי והמפריעים בלימודה, ובכדי לזכות לקנות את התורה יש לעמול ולהתייגע בהתמדה רבה, וכתב מורינו ורבינו שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל "והרוצה להיות תלמיד חכם אמיתי צריך לשקוד הרבה על התורה וללמוד בהתמדה", ומוסיף "ובאמת עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל אחר כך כשמתרגל בתורה ונהנה ממנה [אף שגם אז יש נסיונות תמיד כידוע] אבל עיקר הקושי יורד אז".

ואמרו בגמרא (ברכות ל"ב ע"ב) ארבעה דברים צריכין חיזוק, וא' מהם הוא תורה, ופירש רש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". ועל כן ראינו לנכון, בעצת גדולי התורה מורי דרכינו, להתחיל ללמוד במסגרת לימוד המוסר היומי את הספר הנפלא הזה "מעלות התורה" שכולו רצוף דברי חיזוק ללימוד התורה הקדושה.

וכמעשינו בראשונה, בסדרת ספרי המוסר שהוצאנו לאור ובס"ד פקע שמייהו בהיכלי התורה והתקבלו ע"י הלומדים בכל אתר ואתר ברצון ובסיפוק רב, כן אף עתה הבאנו הדברים במהדורה חדשה ומאירת עינים עם הוספות ועיונים רבים לבאר הדברים הקשים והשתדלנו להביא בהרחבה את מאמרי חז"ל המובאים בספר בקצרה, וכן להרחיב בדברי המחבר ז"ל שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

...

נודה להשי"ת שזיכנו ע"פ עצת מורה דרכינו שר התורה והיראה מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לזכות את הרבים, בהנחלת צירוף שיעורי המוסר ותיקון המידות, לשיעורי התורה הרבים די בכל אתר ואתר, ויחדי יהיו כרוכים ותמים לראשינו, כדי שהתורה והמצוות ישפיעו עלינו, להצמיח את נבטי המידות הטובות שאנו רוכשים בלימוד תורת המוסר, והתורה תהפך אצלנו לסם חיים, וצדיקים ילכו בס, [כמבואר בביאור הגר"א ז"ל על משלי].

ואמרו חז"ל במדרש משלי פ"א, לדעת חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה [היינו חכמת התורה] הרי הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. הרי אנו למדים כמה החשיבו חז"ל את לימוד המוסר עד שקבעו שצריך שיהיה באדם חכמת התורה כדי שילמוד מוסר וישפיע ממנו להשלמת מדותיו ודרכיו.

זכינו להיענות והצטרפות של ציבורים מגוונים ומעניינים, מאות רבות של שיעורי התורה שהצטרפו לתכניתנו, מאות מוסדות של כוללים וישיבות, תלמודי תורה ובתי חינוך לבנות שנקראו לדגל והצטרפו אף המה לקביעת שיעורים בלימוד המוסר היומי, ממש לא יאומן כי יסופר, אשרי העם שככה לו, ואנו מתפללים להמשיך להרבות חיילים לתורה ולמוסר ה', להגדיל תורה ולהאדירה לנצח נצחים.

נודה ונהלל לבורא העולם על כל טובו וחסדו שבכל יום עמנו שהעמידנו בקרן אורה ולא העמידנו בקרן חשכה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה רחבה ביותר של חוברות הלימוד בעשרות אלפי עותקים מידי חודש הנלמדים מידי יום ביומו במאות אלפי שיעורי תורה.

בחסי השי"ת זכינו להוציא עד כה בלמעלה מעשור שנות פעילות הארגון את ספרי המוסר: שערי תשובה, מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובות הלבבות, וארחות ישר, מבוארים ומונגשים בטוב טעם לתועלת הלומדים.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הגאון רבי משה גרודקה שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש בספר מעלות התורה שבהוצאתו עם פירוש אור התורה להגאון רבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל, ומשמם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים וחלוקת האותיות, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת תורה ומוסר ויברכו בכל מיילי דמיטב.

הברכה אחת היא לנו, לכל הלומדים היקרים, שנזכה במהרה לקבל פני משיח צדקנו, ולראות בעינינו בנין בית המקדש ובתחיית המתים במהרה בימנו אמן.

בברכת התורה

ארחות ישר

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
טבת -
שבט

שבוע א'

יום א' כ"ז בכסלו - יום ה' ב' בטבת (פ' מקץ)

שבוע ב'

יום א' ה' בטבת - יום ה' ט' בטבת (פ' ויגש)

שבוע ג'

יום א' י"ב בטבת - יום ה' ט"ז בטבת (פ' ויחי)

שבוע ד'

יום א' י"ט בטבת - יום ה' כ"ג בטבת (פ' שמות)

שבוע ה'

יום א' כ"ו בטבת - יום ה' א' בשבט (פ' וארא)

שבוע ו'

יום א' ד' בשבט - יום ה' ח' בשבט (פ' בא)

שבוע ז'

יום א' י"א בשבט - יום ה' ט"ו בשבט (פ' בשלח)

שבוע ח'

יום א' י"ח בשבט - יום ה' כ"ב בשבט (פ' יתרו)

שבוע ט'

יום א' כ"ה בשבט - יום ה' כ"ט בשבט .. (פ' משפטים)

לתועלת הלומדים

החברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה **צבועה**. כשיים הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

מעלות התורה

[לו]

וּבְפָרְשֵׁת צוֹ (ה'ג לה, א): פָּתַח ר' אֶלְעָזָר וְאָמַר: 'וְאֲשִׁים
 דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֶל יָדֵי כְּסִיתִיךָ' וְגו' (ישעיה נא,
 טז), כָּל בַּר נֶשׁ הָאֲשֵׁתֶדֶל בְּאוֹרֵינָא, וְשִׁפְוֹתֶיהָ מִרְחִשִׁין
 אוֹרֵינָא, קוֹדֵשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲפִיָּה עֲלֵיהָ, וְשִׁכְנִיתָא
 פְּרִישֵׁת עֲלֵיהָ גְדַפְהָא. הָדָא הוּא דְכַתִּיב: 'וְאֲשִׁים דְּבָרֵי
 בְּפִיךָ וּבְצֶל יָדֵי כְּסִיתִיךָ'. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא דְהוּא מְקַיֵּם
 עֲלֵמָא, וְקוֹדֵשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדֵי עֲמִיהָ, כְּאֵלֹהֵי הַהוּא יִמָּא
 נְטַע שְׂמַיָּא וְאַרְעָא, הָדָא הוּא דְכַתִּיב (שם): 'לְנַטַע שְׂמַיִם
 וְלִיסַד אֲרִיז וְלֵאמַר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲתָה'.

תרגום: וּבְפָרְשֵׁת צוֹ: פָּתַח ר' אֶלְעָזָר וְאָמַר: ¹'וְאֲשִׁים
 דְּבָרֵי בְּפִיךָ ²וּבְצֶל יָדֵי כְּסִיתִיךָ' וְגו', כָּל אֲדָם
 שְׂמֻשְׁתֶּדֶל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, ³וְשִׁפְוֹתָיו מְדַבְּרִים בְּתוֹרָה,
 חֲקִיבָה ⁴מְכַסֶּה עֲלָיו, וְהַשְׁכִּינָה ⁵פּוֹרְשֵׁת כְּנַפְיָה עֲלָיו. זֶהוּ

ביאורים

1. ואשים דברי כפיך. דברי התורה שמתו בפיו לדבר במ (מצוד"ד). 2. ובצל ידי כסיתך. בזכות התורה הגנתי עליך מן האויב (שם). 3. ושפנותיו מדברים בתורה. שפתיו מדברים בדברי תורה. כלומר, שמוציא בשפתיו מה שלומד. אז -
4. מכסה עליו. מגין עליו ומצילו מן המקטרגים. 5. פורשת כנפיה עליו. ושומרת אותו.

מעלות התורה

עיונים

**שְׁכַתוֹב: ⁶וְאֲשִׁים דְּבָרֵי כְפִידָה וְכַצֵּל
 יְדֵי כְפִיתִיךָ. וְלֹא עוֹד, אֶלְא
⁸שְׁהוּא מְקִים אֶת הָעוֹלָם, וְהַקְבָּ"ה
 שְׁמַח עִמּוֹ, כְּאִלּוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַע
 שְׁמִים וְאַרְצֵן, וְזֶהוּ שְׁכַתוֹב: ¹⁰לְנִטְע
 שְׁמִים וְלִיסוֹד אֶרֶץ ¹¹וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן
 עֲמִי אֲתָה'.**

א. שהוא מקיים את העולם. כתב ב'לשם' (שער הפונה קדים פ"א), וז"ל: "ואמרו בזהוה הקודש (תרומה קס"א) אל תקרי 'אמון' אלא 'אומן', כן נעשו העולמות כולם על ידי התורה שהיא כוחם ועצמותם. ונעשה הכל מצירופי אותיות, וכן מחדש בה הקב"ה

תמיד בכל יום מעשה בראשית. והוא ענין מאמרם (ע"ז ג, ב) שהקב"ה עוסק בתורה בכל יום, שבכל יום וממנה אורות חדשים ככל הנצרך למציאות העולמית ולהנהגתם שבכל יום. עכ"ל. וב'אור תורה' (אות לא) כתב, שבעת שאדם עוסק בתורה למטה אז כביכול הוא יתברך עוסק בה למעלה ועל ידי שמחדש בתורה, מתחדשת כל הבריאה כמקודם בתוספת הארה ושלמות נפלאה מאור פניו. וז"ל: "ובעלות האדם מעשיו הטובים למעלה, ועוסק בתורתו יתברך, אז הבל פיו שבתורה בוקע למעלה כל הרקיעים וכל עלמין כולהו, ומוריד הבל פיו יתברך למטה, שאז הוא יתברך עוסק בתורתו שמחדש

ביאורים

6. ואשים דברי כפיד, דהיינו את דברי תורת שמת בפיך, ואם אתה דבר בהם, אז - 7. וכצל ידי כפיתך. לשמרן מכל פגע רע. 8. שהוא מקיים את העולם. כמו שכתוב (ירמיה לג, כה): 'אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמת'. 9. וזהו שכתוב. בסיום הפסוק הנ"ל 'ואשים דברי' וגו'. 10. לנטוע שמים וליסוד ארץ. בזכות דברי תורה שאתה מוציא מפין. הרי שהוא כאילו נוטע שמים ויוסד ארץ. 11. ולאמר לציין עמי אתה. מפסוק זה למדנו שישראל נקראים בשמה של ציון, ולפי זה פירוש הפסוק, ולאמר לציין, שהם ישראל, עמי אתה, אל תקרי 'עמי' בפת"ח, אלא 'עמי' בחירי"ק, והעוסק בתורה יש לו חלק בבריאת שמים וארץ (מתוק מדבש).

מעלות התורה

עיונים

פְּרִשְׁתָּ שָׁמַיִי (ח"ג לה, ב - לו, א):
זָכַרְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל,
דְּקִוְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא יְחִיב לְחוּן
אֲרִיִּיתָא קְדִישָׁא, תְּדִוְתָא דְכָל
תְּדִוְתִין דְּקִוְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּכַתִּיב
(משלי ח, ל): 'וְאַהֲיָה אֶצְלוֹ אֱמוּן
וְאַהֲיָה שְׁעֵשְׂעִים'. וְאַרְוִיתָא שְׁמָא
דְּקִוְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

תְּרַגְוִם: פְּרִשְׁתָּ שָׁמַיִי: אֲשֶׁרִיחֶם
יִשְׂרָאֵל, שְׁתַּקְבֵּה נְתַן
לְהֶם אֵת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה,¹² שְׁהִיא שְׁמַחַת כָּל הַשְּׂמַחוֹת
שֶׁל הַקֶּבֶ"ה, דְּכַתִּיב:¹³ וְאַהֲיָה אֶצְלוֹ אֱמוּן¹⁴ וְאַהֲיָה
שְׁעֵשְׂעִים'.^{15(ב)} וְהַתּוֹרָה הִיא שְׁמוֹ שֶׁל הַקֶּבֶ"ה.

ביאורים

12. שהיא שמחת כל השמחות של הקב"ה. התורה היא דבר שהקב"ה משתעשע ושמח בה יותר מכל דבר אחר המשמחו. 13. ואהיה אצלו אמון. התורה אומרת: הייתי לפני ה' מהווה תכנית לכל [אל תקרי 'אמון', אלא 'אומן', שהתורה היתה כלי אומנותו של הקב"ה לבריאת העולם]. 14. ואהיה שְׁעֵשְׂעִים. 'יום יום'. והייתי לה' לשמחה רבה בכל יום. [שעשוע' פירוש 'שמחה רבה']. 15. והתורה היא שמו של הקב"ה. בתורה רמוזים שמותיו של הקב"ה במיני צירופים נעלמים.

מעלות התורה

עיונים

תזכיר את שמי" בלשון נוכח, שהרי התורה אומרת כן לאדם, שבמקום שהוא זכיר את שמו של הקב"ה "אבוא אליך וברכתיך". וביאר שהכוונה היא על פי מה שאמרו חז"ל (תנא דבי אליהו פרק כח) "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו", ומבואר שהקב"ה יושב כנגד אותו האיש העוסק בתורה ומצטרף כביכול ללימודו, ואם כן שפיר נאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" שזה הולך על הקב"ה, שאף הוא יתברך שמו יזכיר "את שמי" זה התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה, ועל ידי זה יזכה לנאמר בסוף הפסוק:

"וברכתיך" בכל הברכות הכתובות בתורה.

וּבְשִׁעָתָא דְּכִרְ נֶשְׂאֵתִי לְאַתְחַבְרָא בְּאוּרֵייתָא, הִיא פְּתִיחַת לְקַבְלֵיהּ לְאַשְׁתַּתְּפָא בְּתַרְיָהּ.
וּבְשִׁעָתָא דְּכִרְ נֶשְׂאֵתִים עֵינֵי מִינְהּ וַיְהִי לְאוֹרְחָא אַחֲרָא, עֲלוּהִי פְּתִיב: 'אִם תַּעֲזֹבֵנִי יוֹם, יוֹמִים אֶעֱזָבְךָ', וְלֹא יִשְׁפַח פְּתָחָא עַד דְּיִיתִי לְאַתְחַבְרָא פֶּה, וְלֹא יִתְנָשִׂי מִינְהּ.

תרגום: **וּבְשִׁעָה שְׁהָאֲדָם בָּא לְחַתְחַבְרָא בְּתוֹרָה, הִיא פְּתוּחָה לְקַבֵּל אוֹתוֹ לְהַשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ. וּבְשִׁעָה שְׁהָאֲדָם סוֹתָם עֵינֵי מִמֶּנָּה ¹⁷ לְקַבֵּל אוֹתוֹ ¹⁸ וַיִּלְךָ לְדַרְךָ**

ביאורים

16. היא פתוחה. הרי היא התורה פתוחה לפני האדם הלומדה לקבלו ונותנת לו פתח להבין ולהשכיל בתורה. 17. לקבל אותו להשתתף עמו. כי הבא לטהר מסייעין אותו ומכניסין אותו בחדרי התורה. 18. סותם עיניו ממנה. ומסיר פני מחשבתו מהתורה. 19. וילך לדרך אחרת. כלומר, למקום הסטרא אחרא

מעלות התורה

עיונים

אֲחֵרֶת, ²⁰עֲלִיוֹ נֹאמֵר: ²¹אִם תִּעֲזֹבֵנִי יוֹם, יוֹמִים אֶעֱזֹבְךָ, ²²וְלֹא יִמָּצֵא פֶתַח ²³עַד שִׁיבֹא לְהִתְחַבֵּר בָּהּ, וְלֹא יִמוּשׁ מִמֶּנָּה.

וּמֵאֵן דְּאִשְׁתְּדֵל פְּאוּרֵיִתָא, כְּאֵלֹו אִשְׁתְּדֵל בְּשָׂמְא קְדִישָׁא, וּמִתְדַפֵּק בְּשָׂמְא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּמִתְעַטֵּר בְּעִטְרָא דְאוּרֵיִתָא, וְאִתְרַחַם לְעִילָא וְלִתְתָא, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא פְּשִׁיט מִינֵיהּ לְקַבְלֵיהּ, וּמְכַל שִׁבְן אֵינֹן דְּמִשְׁתְּדֵלֵי בְּאוּרֵיִתָא וּמִשְׁתְּפִין בְּשִׁכְנָתָא.

ג. ומי שמשתדל ועוסק בתורה כאילו השתדל בשם הקדוש ומדבק בשמו של הקב"ה. 'לאהבה את ה' (דברים ל, כ). אהבת ה' יתברך, אשר היא 'סוף המעלות במדרגות אנשי העבודה, אין מדרגה למעלה ממנו" (חזה"ל, פתיחה לשער אהבת ה'), רבו

תרגום: ^(ג)ומי שמשתדל ועוסק בתורה, ²⁴כאלו

ביאורים

ששם חושך ולא אור. 20. עליו נאמר. מה שהתורה הקדושה אומרת לאדם - . 21. אם תעזובני יום יומים אעזובך. משל לשני בני אדם שנפטרים זה מזה, זה הולך דרך יום לצד מזרח, וזה הולך דרך יום לצד מערב, נמצא שרחוקים זה מזה מהלך שני ימים, כן המשל בתורה, שהתורה אומרת גם אני אתרחק ממך כפי התרחקותך ממני (רש"י דברים יא, ג). 22. ולא ימצא פתח. פתוח להבין ולהשכיל בתורה. 23. עד שיבוא להתחבר בה. עד שישוב להתחבר בתורה פנים בפנים. 24. כאילו השתדל בשם הקדוש. פירוש, כבר נתבאר שבתורה

מעלות התורה

עיינים

השתדל בשם הקדוש, ²⁵ ומדבק מדרגותיה, זו למעלה מזו, "מנהגי אוהבי ה'

יתברך רבו מספר" (שם, פרק שביעי). והאהבה הגמורה והיותר נעלית בדרגתה היא האהבה שמביאה להתדבק בו יתברך, "האהבה אל ה' יתברך, במה שהאדם שב רוחו ונפשו אליו לגמרי עד שאין לאדם מציאות בעצמו, ובזה הוא מתדבק בו לגמרי, וכדתיב (דברים יא, כב) 'לאהבה את ה' אלוקים ולדבקה בו', ובזה שייך אהבה גמורה" (מהר"ל נתי"ע, נתיב אהבת ה', פ"א). ובחובת הלבבות (שער אהבת ה' פ"א): "אבל מה ענין האהבה באלוקים? - הוא כלות הנפש ונטוטה בעצמה אל הבורא כדי שתדבק באורו העליון. ובדרגה זו זוכה להשיג שלמות" עכ"ל. "כי השלמות האמיתי הוא רק הדבקות בו" (מסילת ישרים, פ"א).

התעלות האדם לדרגות אלו, עבודה גדולה היא, לא בקלות יוכל האדם להגביה עוף לרום השמים ולהתדבק בו יתברך, והנה הסולם העולה בית אל-ה, הוא **עסק התורה הקדושה**, עסק התורה כראוי ובכוונה הרצויה מכשירה את האדם ומביאתו לעלות שליבה אחר שליבה עד שמגיע לשליבה העליונה המגיעה השמימה ומתדבק בו יתברך. זאת ועוד אחרת, עסק התורה בעצמותו, בשעה שהאדם מתדבק בתורתו יתברך הנה עצמיות עסקו בתורה נחשב, במדה מסוימת, דקות בה' יתברך. ואמנם ב' עיניים אלו נובעים ממקור אחד וקשורים זה בזה כפי שיבואר בהמשך.

ואלו הם דברי בעל ההפלאה זצ"ל (פתיחא זעירא לספרו המקנה, אות יב): "אמנם כל הקדושין והדביקות הוא על ידי עסק התורה ושעשוע יום יום, ודביקות התורה הוא ממש דביקות בה' אלוקים חיים, והוא מה שאמרו ז"ל (כתובות קיא, ב): 'ולדבקה בו' - וכי אפשר להדבק בשכינה, אלא הדבק בתלמידי חכמים, ובוודאי מצוה זאת נאמרה אף לתלמידי חכמים עצמם, מובן מזה כי תלמידי חכמים עצמם מקיימים ולדבקה בו **על ידי עסק התורה שהוא דביקות בשמו יתברך**, כמו שאמרו בזוהר כולא אורייתא שמא דקוב"ה הוא". עכ"ל. ('אילת האהבים', עמוד של"א).

ביאורים

רמזו שמו של הקב"ה במיני צירופים נעלמים מעיני כל חי, ולכן המשתדל ועוסק בתורה, נחשב לו כאילו משתדל ועוסק בשמותיו של הקב"ה. ²⁵ ומדבק **בשמו של הקב"ה**. כביכול הוא מתדבק בהקב"ה.

מעלות התורה

בְּשֵׁמוֹ שֶׁל הַקֶּבֶ"ה,²⁶ וּמִתְעַטֵּר בְּכַתְרָה שֶׁל תּוֹרָה, וְהוּא
 נִיָּאָה־בְּ²⁷ לְמַעַלָּה וּלְמַטָּה, וְהַקֶּבֶ"ה²⁸ פּוֹשֵׁט יְמִינוֹ לְקַבְּלוֹ,
 וְכָל שֶׁכֶּן אֱלוֹ שִׁמְשֵׁתֵּדְדִלִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּמִשְׁתַּתְּפִים²⁹
 בְּשִׁכְיָנָה.

עוד שָׁם (ח"ג לט, א): 'וְחִכְךָ בְּיַיִן הַטּוֹב' (שה"ש ז, י) - דָּא
 יִינָא דְאִוְרִיתָא, דְּהִיא טַב מְכּוּלָּא, טַב בְּעֵלְמָא דִּין,
 וְטַב לְעֵלְמָא דְאֵתִי. וְדָא יִינָא דְאִוְרִיתָא דְנִיחָא לְקוּדְשָׁא
 בְּרִיךְ הוּא מְכּוּלָּא. וּמֵאֵן דְמַרְוּוֹי מְוִינָא דְאִוְרִיתָא,
 אֲתַעְטֵר לְעֵלְמָא דְאֵתִי, וְיִזְכֵּחַ לְאַתְיָא כּד יְקִים קוּדְשָׁא
 בְּרִיךְ הוּא לְעַדִּיקָיָא.

תרגום: עוד שָׁם: ³⁰וְחִכְךָ בְּיַיִן הַטּוֹב', ³¹וְהוּא יִינָה שֶׁל

ביאורים

26. ומתעטר בכתרה של תורה. ז"ל הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג ה"א): "בשלשה כתרין נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכו'. כתר תורה הרי מונח ועומד לכל וכו', כל מי שירצה יבוא ויטול". 27. למעלה ולמטה. למעלה - בין המלאכים, ולמטה - בין בני אדם. 28. פושט ימינו לקבלו [כנגדו]. והקב"ה מושיט להם ימינו, שהוא חסד. 29. וכל שכן אלו שמשתדלים ועוסקים בתורה ומשתתפים בשכינה. היינו הלומדים לשם שמים בלא לערב פניות זרות. 30. וחכך כיון הטוב. דיבוריהם של תלמידי חכמים היוצאים מן החיף הם כיון הטוב, ומפרש - . 31. והוויינה של תורה. התורה רמוזה ליון, כמו שכתוב (משלי

מעלות התורה

תורה, ³² שהוא טוב מהכל, טוב בעולם הזה וטוב לעולם הבא. וזהו יינה של תורה שנח להקב"ה בו ³³ מהכל. ³⁴ ומי שמרוה עצמו מיינה של תורה, ³⁵ יתעטר לעולם הבא, ³⁶ ויזכה לחיות בפעוה שיקים הקב"ה את הצדיקים בתחית המתים.

בְּפָרִשֶׁת מְצֻרָע (ח"ג נב, כ): פֶּל מֵאֵן דְּלֹא לְעִי בְּאוֹרֵי תֵּא וְלֹא אֲשֶׁתֶּדֶל בָּהּ, נוֹפֵא אִיהוּ מִקּוּדְשָׁא פְּרִיף הוּא, רְחִיק הוּא מִיֵּינָה, דְּלֹא שְׂרָא שְׂכִינְתֵיהָ עִמֵּיהָ. וְאִינּוֹן נְטוּרִין דְּאֵלִין עִמֵּיהָ, אֲסִתְלָקִין מִיֵּינָה. וְלֹא עוֹד, דְּאֲכַרְזִין קִמֵּיהָ: אֲסִתְלָקוּ מִסְתְּרָא דְּפִלְגֵינָא, דְּלֹא חָס לְיִקְרָא דְּמִלְכָּא. וְוִי לִיָּה דְּהָא שְׂבָקוּהוּ עֲלָאִין וְתִתְּאִין, וְלִיָּת לִיָּה חוּלְקָא בְּאוֹרְחָא דְּתַנִּי. וְכֵד אִיהוּ אֲשֶׁתֶּדֶל בְּאוֹרֵי תֵּא וּבְפִלְחָנָא דְּמֵאֲרִי, בְּמַה נְטוּרִין וְמִינִין לְקַבְּלֵיהָ

ביאורים

ט, ה): 'ושתו ביין מסכתי'. ³². שהוא טוב מהכל, טוב בעולם הזה וטוב לעולם הבא. כי יין אחר אינו טוב, ויינה של תורה הוא טוב לכל, כי כל הנמצאים שמחים בו, והיינו שהוא טוב לנמצאים בעולם הזה, שכולם נהנים מן התורה, וטוב לנמצאים בעולם הבא (עפ"י הזהרה שם). ³³. מהכל. יותר מכל שאר העבודות. ³⁴. ומי שמרוה עצמו מיינה של תורה. בזכות זה שמשביע עצמו מיינה של תורה. ³⁵. יתעטר לעולם הבא. יהיה לו חלק מכובד ומעוטר לעולם הבא. ³⁶. ויזכה לחיות. היינו שיחיה אותו הקב"ה.

מעלות התורה

עיונים

לְנֶטְרָא לִיה, וּשְׂכִינְתָא שְׂרִיא עֲלֵיה,
 וְכוּלָא מְכַרְזֵי עֲלוּי וְאֲמַרֵי: הָבוּ יִקָּר
 לְדִיּוּקְנָא דְמִלְכָא, הָבוּ יִקָּר לְבִרְיָה
 דְמִלְכָא, אֲתִנְטֵר הוּא בְעֵלְמָא דִין
 וּבְעֵלְמָא דְאֲתֵי.

תרגום: בְּפִרְשֵׁת מְצוּרַע: כָּל (7)^מ
 שְׂאִינֵי יִגַּע בְּתוֹרָה וְאִינֵי
 מִשְׁתַּדְּל וְעוֹסֵק בָּהּ, ³⁷זָנוּף הוּא
 מוֹחֵק בָּהּ, ³⁸רְחוּק הוּא מִמֶּנּוּ, ³⁹כִּי

ד. מי שאינו יגע בתורה ואינו משתדל ועוסק בה נוף הוא מהקב"ה. במסכת אבות (ו, ב) אמרו: "שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוף, שנאמר (משלי יא, כב): 'זם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם'. ולכאורה קשה הציור והדמיון של 'זם זהב באף חזיר' למי שאינו עוסק בתורה? ונראה לבאר בהקדם דברי הט"ז (או"ח סימן מ"ו סק"א) שכתב

לבאר מה שאמרים בברכת התורה "לעסוק בדברי תורה", שפירושו של 'לעסוק' הוא כטורח ויגיעה בפלפול ומשא ומתן של תורה, שעיקר מעלת העוסקים בתורה הוא דרך יגיעה וטורח. עכ"ד. ובזה יש לבאר מה שאמרו במסכת חגיגה (ה, ב): 'שלושה הקב"ה בוכה, על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק' וכו'. וירצו בזה שאף שלומד את התורה, אבל מתרשל ומתעצל להעמיק, אף ששכלו חריף ויש ביכולתו ושכלו להשיג יותר עמוק, ומתעצל מפני הטורח, על זה בוכה הקב"ה, ומליצת 'בוכה' יתכן, כלפי מה שכתוב ב'תנא דבי אליהו' (רבה, פ"ח) על פסוק 'לחדשיו יבכר' (יחזקאל מז, יב), שמחידושי תורה שמחדש התלמיד חכם, מתחדש שמחה להקב"ה, על זה אמר בהפכו 'בוכה', דהיינו לפי מה שאמרו במסכת יומא (עב, ב) כתר תורה לכל מונח, וכל אחד מישראל יש

ביאורים

37. נוף הוא. מנודה הוא. 38. רחוק הוא ממנו. הוא מרוחק מהקב"ה. 39. כי אין השכינה שורה עמו. כי ההתקרבות של אדם להקב"ה הוא על ידי התורה.

מעלות התורה

עינים

לו חלק בתורה, ועל ידי עצלותו ורצונו לישב

אין השכינה שורה עמו. ⁴⁰ ואותם

בשלוה, מאבד שאינו ממציא חלקו בתורה שיתגלה בעולם, ונאבד החידושי תורה של חלקו, לכן אמר על זה מליצת בוכה.

ועל פי זה יש לבאר מה שהקשינו בתחילה דמהו הדמיון של 'זום זהב באף חזיר' ו'שנקרא 'נוזף' למי שאינו עוסק בתורה, די ש'לומר, שמה שאמר 'אינו עוסק בתורה' אפשר לפרש שנאמר זה על אותן אנשים שלומדים את התורה בשטחיותה העליון, ואינם יורדים לפנימיותה, אם לעצלותם והתרשלותם בזה מפני הטורח, או גרוע מזה שח"ו אינם מחשיבים ערכה של תורה, והם אומרים שאין בה טעם יותר משטחיותה העליון, ולכן אלה האנשים אין יודעים כלל ערכה של תורה ואין מרגישים כבודה ותפארתה, ולכן הוא נוזף, שגרעו בו חכמים בנוזפה, לדמותו לחזיר נושא זום זהב, שנושאו ואינו מרגיש ויודע ערכה, ואף שאומר התורה היא יפה, אבל משבחה בשטחה העליון ואינו מאמין שיש בה טעם יותר ('מסיני בא', פ"ו). לפי זה יש לבאר היטב דברי הוזהר שהובא בדברי רבינו להלן: "שאינו חס על כבוד המלך", שכבודו של הקב"ה הוא עומק התורה עד לאין שיעור, ומי שאינו עוסק בתורה בכל כוחו, הרי שהוא אינו חס על כבודו של הקב"ה ח"ו.

והנה מבואר כאן שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא 'נוזף'. מהו נוזף? ביאר רבי שמחה זיסל ז"ל מקלם ('חכמה ומוסר' ח"א מאמר קמח), שהוא כדמיון האדם המגרש את העומד לפניו ואומר לו: אין לי עסק בך, כי אתה שוטה גדול, וחרפה לעסוק עמך - כך מי שאינו עוסק בתורה הוא בהכרח 'שוטה גדול', כי אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג, א), ואם כן הלא ידוע לנו 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין', ואחר שאינו עוסק בתורה הוא בהכרח חס וחלילה בכל שעה ושעה ברוח שטות, וכי יש שוטה גדול יותר מהאיש אשר כל שעה ושעה נכנס בו רוח שטות. ולכן נקרא 'נוזף', פירוש, מגורש אתה, וחרפה לעסוק עמך כי שוטה גדול אתה. וזוהי אמיתות כוונתם ז"ל 'מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוזף', פירוש, מרוחק מהקב"ה, כי כל התקרבות של אדם להקב"ה הוא על ידי התורה.

ביאורים

40. ואותם [מלאכים] השומרים ההולכים עמו. ואותם מלאכי השמירה ההולכים עם האדם לשמרו, שעליהם נאמר (תהלים צא, יא): 'כי מלאכיו יצוה

[מְלָאָכִים] הַשּׁוֹמְרִים הַהוֹלְכִים עִמּוֹ, מִסֵּתֶלְקִים מִמֶּנּוּ. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא הֵם ⁴¹מִכְרִיזִים לְפָנָיו: הַסֵּתֶלְקוּ מִסִּבֵּב אִישׁ פְּלוֹנִי, ⁴²שְׂאִינוּ חֵם עַל כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ. ⁴³אִי לֹו כִי עֲזוּבָהוּ עֲלֵינוּם וְתַחְתּוֹנִים, ⁴⁴וְאִין לֹו חֶלֶק בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים. וְכִשָּׁהוּא מִשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַעֲבוּדַת קוֹנּוֹ, ⁴⁵כִּמָּה שׁוֹמְרִים מְזַמְנִים כְּנֶגְדּוֹ לְשִׁמּוֹר אוֹתוֹ, וְשִׁכְיָנָה שׁוֹרָה עֲלָיו, ^(ה)וְכֻלָּם ⁴⁶מִכְרִיזִים עֲלָיו וְאוֹמְרִים: תָּנוּ כְּבוֹד

ה. וכולם מכריזים עליו ואומרים תנו כבוד לצורת המלך תנו כבוד לבנו של המלך. בספר 'מגיד מישרים' (ממרו) ה'בית יוסף', שבו קיבץ דברים שאמר לו ה'מגיד' - הוא המלאך מן השמים שהיה רגיל להתגלות אליו ולמסור לו דברים מן השמים. וכך כותב שם הב"י בפרשת בא, בשם המגיד: 'רק כי תדבק בי וביראתי ובמשניותי לא תפריד מחשבותיך אפילו רגע אחד, כי

אני אני המשנה המדברת בפוך, אני האם המייסרת את בניה התחזק התדבק בי כי אני וכל חיילותי סובבים אותך, ואתה בינינו כמלך בגדוד, כי אילו היה ניתן רשות לעין לראות היית רואה מלא ענין לכל צד כולו מלא חיילות מהם הנבראים מהבל פוך כשאתה עוסק במשנה, ואלו הם חונים סביבותך וסובבים כל חיילותי ואתה בתוך כולם כמלך בגדוד, וכלהו מכריזי ואמרי: הבו יקר לדיוקנא

ביאורים

לך לשמרך בכל דרכיך'. ⁴¹ מכריזים לפניו. ואומרים: ⁴² שאינו חם על כבוד המלך. שאינו דואג לכבוד אדונו. ⁴³ אי לוי כי עזובהו עליונים ותחתונים. או לוי כי עזבו אותו העליונים שהם הקב"ה והשכינה, והתחתונים שהם מלאכי השמירה. ⁴⁴ ואין לו חלק בדרך החיים. התורה היא מתווה לאדם דרך חיים, וכשעוזב את לימוד התורה הרי שאין לו חלק בדרך החיים. ⁴⁵ כמה שומרים מזומנים. כמה מלאכי שמירה מוכנים. ⁴⁶ מכריזים עליו. מכריזים לפניו.

מעלות התורה

עינים

קדישא דמלכא, דהא הוא תנא דילן סברא דילן וכו', לכן ברי אזדהר בנפשך בכל אורחך למיהוי תדיר דביק בי ולא תפריד מחשבתך אפילו וגעא מיני ואעלך גם עלה במעלות רמות".

וכעין זה כתב שם (בתחילת הספר באזהרות אות טו) וז"ל: בעת שאתה יוצא לשוק ואתה מהרהר במשנתו מכריזין המלאכים: הבו יקר לדיוקנא דמלכא קדישא וכמה חיילים [של מלאכים] שאין להם מספר מלווים אותו.

ובמקום אחר הוסיף לו: "כי אני וכל חיילותי

סובבים אותך ואתה בינינו כמלך בגדוד, ואילו היה ניתן רשות לעין לראות היית רואה מלא עיניך לכל צד כולו מלא חיילות מהם הנבראים מהבל פיך כשאתה עוסק במשנה, וכולם מכריזים ואומרים: תנו כבוד לדמות הקדושה של המלך.

ביאורים

47. לצורת המלך. והיינו לאותו אדם שלומד תורה ושומר על הצלם אלוקים שבו. 48. נשמר הוא. שמור הוא.

47 לצורת המלך, תנו כבוד לבנו של המלך, נשמר הוא פעולם הזה ופעולם הכא.

ובפרשת אחרי מות (ח"ג נה, א):

פרוץא קארי פל יממא עלוהי, ונשממא אסדידת ביה פל יממא ולייליא, אזרייתא ארימת קלא לכל עבר ועבר, מכרזת ואומרת: 'עד מתי פתים תאהבו פתי' וכו' (משלי א, כב), 'מי פתי יסר הנה חסר לב אמרה לו, לבו לחמו בלחמי ושתו ביון מסכת' (שם ט, ד-ה), וליית מאן דמתער כו'.

ו. עד מתי פתים תאהבו פתי. כתב רבנו יונה ב'אגרת התשובה' (דרש א, יג): כשבני אדם פוסקים ממלאכתם ומעסקיהם, והולכים לבתיהם או יושבים בקרנות והם בטלים, או משיחים בדברים בטלים, ועתם רבה וחטאתם כבדה מאד,

לפי שהם מבזים את התורה, שאילו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה, למה לא ישיבו רגליהם לבית המדרש ללמוד? הלא האדם זריז ואף ברגליו למלאכתו ולעסקיו, ויודע כי הכל בבל, ואיך ישכח חיי עולם הבא, ולא ייתן חלק ביום מן הימים, או שעה מן השעות ללמוד, אף כי בעת ההיא בטל ממלאכתו? ואל יאמר בלבו: עוד עת לעשות לה', לקרוא בתורה ולעסוק במצוות וצדקות [ואם כן בינתיים יוכל להיות בטל], אָשֶׁם הוא, אָשֶׁם אָשֶׁם לָהּ' (עפ"י ויקרא ה, יט). ואמרו חז"ל (סנהדרין צט, א): על הפסוק (במדבר טו, לא): "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר, הכרת תכרת הנפש ההיא, עונה בה", כי זה נאמר על כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק, שהוא בזה את דבר ה'. על כן חייב כל אדם

ביאורים

49. כרוז קורא עליהם בכל יום. כרוז מן השמים קורא עליהם בכל יום [על מי שאינו יגע בתורה ואינו משתדל ועוסק בה]: 'שובו בנים שובבים', ואף על פי שאין האדם שומע, אבל נשמתו שומעת ומעוררת את האדם (מתוק מדבש). 50. התורה. וכן התורה. 51. עד מתי פתים תאהבו פתי. עד מתי אתם השוטים הנפתים מהר [על ידי מסייתים ומינים] תאהבו את הפיתויים ותפתו אחרי אותם הפיתויים. 52. מי פתי יסור הנה. ועוד מכרזת התורה ואומרת: מי שאין בו תבונה יסור ממקומו ויבוא הנה. 53. חסר לב אמרה לו. וכן תקרא למי שהוא: חסר לב מכל וכל, ותאמר לו:

מעלות התורה

עינים

לו, ⁵⁴ לָכוּ לְחַמּוֹ בְּלַחְמֵי וְשֵׁתוֹ בַּיַּיִן לתקן מקום בביתו ללמוד שם הלכות או

מקרא, כל אחד לפי ערכו, וכאשר יפנה מעסקיו, ומדי עברו ממלאכתו, יסור שמה לשנות או לקרות. ובתקנה הזאת יפליא עצה לנפשו לחשך אותה מני שחת, ויחשוב על קיצו ויבין לאחריתו, כמו שאמרו חז"ל (אבות ג, א): 'הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה וכו'. ונכון שיקנוס כל אדם עצמו בפשוט או במחצה ליתן צדקה, על כל יום שיפשע מלכת לבית המדרש ואל מקום אשר שם לו ספר אחד מספרי הקדש ללמוד שם. עכ"ל רבנו יונה.

והוסיף על כך ה'חפץ חיים' (שמי"ל, שער התורה פ"ד, בהג"ה), וז"ל: ושמעתי מעשה על גביר אחד ובעל עסקים גדול, שפרש עצמו לגמרי מהבלי עולם לעסוק בתורת ה' יומם ולילה. וקברו עליו אחיו ובית אביו ואנשי ביתו להחזירו לענייני הראשון, ולא היטה אוזן להם, ונתייאשו ממנו. ושאלוהו האנשים המכירים אותו מכבר לעסקן גדול, באיזה אופן פעל בעצמו שלא להטות אוזן לצעקת אנשי ביתו. ויען ויאמר אליהם: התבוננתי במה שאמרו חז"ל (שבת פג, ב): אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר וגו', ופירושו: כאילו כבר מת. והיינו שיתבונן בעצמו, כאילו כבר גמר כל עסקיו שהיה בכוחו, וגם גמר בהם את ימי חייו, והביאוהו לדין לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה על כל הענינים, שכילה בהם את זמנו להבל ולריק, ויצא חייב בדין של מעלה. והוא צועק: אוי לי, וי לי על רוע מעשי ועל רוע עניני. ואילו בתוך כך הרשוהו שירד תכף לעולם הזה ויעשה תשובה. בוודאי לא היה מתעצל אפילו רגע אחד מזה, ולא היה מטה אזנו כלל לידע מעסקי ביתו.

ואם כן יחשוב האדם בעצמו לפי עונותיו, שהיה ראוי לו למות מכבר, ואם אחרי המוות היה הקב"ה מתנהג עמו בחסד גדול, והיה נותן לו רשות שיחזור בתשובה, בוודאי לא היה מתרפה מזה אפילו רגע אחד, אם כן מה הזק עושה לו הקב"ה שהוא מאריך את ימי חייו, כדי שיעשה תשובה בחייו ממש? בוודאי צריך לזרז את עצמו בכל כוחותיו לעשות תשובה על עונותיו וללמד התורה תמיד, ועל כל פנים להיות לו עת קבוע תמיד לתורה ולא להטות אוזן כלל למי שרוצה להפריעו מזה. עכ"ד.

ביאורים

54. לכו לחמו בלחמי ושתו בייין מסכתא. אם אין לכם משל עצמיכם, בואו

מעלות התורה

עיונים

מִסְכָּתִי, ⁵⁵ וְאֵין מִי שְׁמַתְעוֹרֵר.

עוד שָׁם (ח"ג סו, ב): כָּל מֵאֵן
דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאִוְרֵייתָא, וְזִנִּי
הוּא לְאִשְׁתַּקְנָא מִהֲנֵהוּ שְׁקִיָּא
דְּנִחְלָא.

תרגום: עוד שָׁם: ⁽¹⁾ כָּל מִי
שְׁמַשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק
בְּתוֹרָה, ⁵⁶ זוֹכֵה הוּא לְקַבֵּל הַשְּׂקָאָה

ז. כל מי שמשתדל ועוסק בתורה זוכה הוא לקבל השקאה מאותו שקוי של הנחל. במסכת תענית (כה, א) מספרת הגמרא על רבי אלעזר בן פדת שסיפר שבשנתו ישב עמו הקב"ה ואמרתי לו עד מתי אצטער בעולם הזה, שאני חי בעוני ודוחק. עי"ש מה שאמר להקב"ה. ולאחר מכן אמר לו הקב"ה: "יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי

נהרוותא דמשחא אפרסמון דכין כפרת ודיגלת, דמענגת בהו", פירוש: אתן לך בעולם הבא שלשה עשר נהרות משמן אפרסמון טהור כנהרות פרת וחידקל, שתתענג בהם ברחיצה וטיול מזה לזה (רש"י).

וביאר הרשב"א (וכן כתב המהרש"א), שדימו את התענוג הרוחני שבעולם הבא לנהרות אפרסמון, משום שתענוג האפרסמון הוא בריחו, והריח הוא הדבר הדק שבתענוגים, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות מג, ב) שהריח הוא דבר שהנפש נהנית ממנו, ולכן יחסו את תענוג הנשמה לריח האפרסמון.

ביאורים

הנה ואכלו בלחמי ושתו היין אשר מזגתי אני. והוא ענין מליצה לומר, הלא חכמת התורה היא נחמדת מאירת עינים וחוננת דעת להוגים בה, וכאילו מכרות ואומרת: כל הרוצה ללמוד יבוא וילמד, ואם צפון לבו משכל, אני אשכילו דעה (מצו"ד). 55. ואין מי שמתעורר. אבל אין מי שיטה אונן, ואין מי שיעורר את לבו לשים לב להתעוררות שמעוררים אותו מלמעלה. 56. זוכה הוא לקבל

מעלות התורה

מאותו שקוי של הנחל.

בְּכַרְשֵׁת קְדוּשִׁים (ח'ג פ, ב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: פְּתִיב (ש'א ג, יד):
 'אִם יִתְכַפֵּר עֲוֹן בֵּית עַלְי בְּזִבְחָ וּבְמִנְחָה עַד
 עוֹלָם', בְּזִבְחָ וּמִנְחָה אֵינִי מִתְכַפֵּר, אֲבָל מִתְכַפֵּר הוּא
 בְּדַבְרֵי תוֹרָה, בְּגִין דְּדַבְרֵי תוֹרָה סְלָקִין עַל כָּל קְרַבְנִין,
 דְּכִתִּיב (ויקרא ז, לו): 'זֹאת הַתּוֹרָה לְעֹלָה לְמִנְחָה וְלַחֲטָאת
 וְלֶאֱשָׁם וְלְמִלֻּאִים וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים', [שְׁקִיל אוֹרֵייתָא]
 לְקַבֵּיל כָּל קוֹרְבָנִין בְּעֵלְמָא. דְּכָל מָאן דְּאִשְׁתַּדַּל
 בְּאוֹרֵייתָא, אִף עַל גַּב דְּאִתְגַּזַּר עֲלֵיהּ עוֹנְשִׁין מִלְּעִילָא,
 נִחָא לִיהּ לְקוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא מִכָּל קְרַבְנִין וְעֵלְוֹן. וְהֵא
 עוֹנְשָׁא אִתְקַרַע, בְּגִין דְּלְעִי בַּהּ לְשִׁמְהָ, וְקוֹדֶשָׁא בְּרִידָה
 הוּא מִתְפִּיס בְּהַדְרִיהּ. וְתָא חֲזִי, לָא אִתְדַכֵּי בַּר נֶשׁ לְעֵלְמִין,
 אֲלָא בְּמִלְי דְּאוֹרֵייתָא, בְּגִין בְּדָ, אוֹרֵייתָא לָא מְקַבְּלִין
 טְמֵאָה, דְּכִתִּיב (תהלים יט, י): 'וַיֵּרָא ה' מִהוֹרָה עוֹמֶדֶת
 לְעַד', בְּגִין דְּאִיהּ קוּמָא לְאִדְפָּאָה לְאִינוּן מְסַבְּבִין,
 וְאִסְוֵתָא בְּאוֹרֵייתָא מוֹשְׁתַּכַּת, כְּמוֹ שְׁפִתוּב (משלי ג, ח):

ביאורים

השקאה מאותו שקוי של הנחל. בזוהר שם הגירסא: 'זכי לאשתעשעא עם צדיקיא מההוא שקוי דנחלא'. ופירושו: הוא זוכה להשתעשע עם הצדיקים שבגן עדן, מאותו השיקוי של הנחל שמתענגים בהם הצדיקים.

מעלות התורה

עיונים

'רפאות תהי לְשֶׁדֶד'. וְכָתִיב: 'עֹמֶדֶת לְעֵד', בְּגִין דְּאִיְהִי קְיָמָא תְּדִיר בְּהַאי דְּכֹרְתָא, וְלֹא אַתְעָדִי לְעֶלְמִין. קְדִישָׁא אַתְקְרִיאַת, בְּגִין דְּאֹרִיְתָא אִיְהִי קְדִישָׁא דְּסִלְקָא עַל כָּל קְדִישָׁין.

תַּרְגוּם: בְּפִרְשֵׁת קְדוּשִׁים, זֶה לְשׁוֹנוֹ: ⁵⁷כְּתוּב: ⁵⁸אִם

יִתְכַפֵּר עֵוֹן בֵּית עַלִי בְּזַבְחַ וּבְמִנְחָה עַד עֹלָם', בְּזַבְחַ וּמִנְחָה אֵין מִתְכַפֵּר, אֲבָל מִתְכַפֵּר הוּא בְּדַבְרֵי תוֹרָה, ⁵⁹מִשּׁוֹם ^(ח)שְׂדֵבְרֵי תוֹרָה עֹלָם עַל

ת. שדברי תורה עולים על כל קרבנות. במסכת מנחות (ק, א): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (מלאכי א, יא): 'ובכל מקום מקטר מגש לשמי', אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום, מעלה אני עליהם כאילו מקטירים ומגישים לשמי".

כתב ב'אור תורה' (ליקוטים), וז"ל: דרש בכאן, שתלמידי חכמים העוסקים בתורה, הוא ממש נחשב לעבודת קרבנות אצלו יתברך, וכמו

שמצינו בקרבנות, תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים הוא חובה לציבור, ואף על פי כן כתיב (ויקרא ו, ו): 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה', הרי

ביאורים

57. כתוב. בנבואה שנאמרה לשמואל על בני עלי. **58. אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם.** כתוצאה מעוונותיהם, הודיע הקב"ה לעלי (על ידי נביא) שגזר על כל צאצאיו הזכרים שימותו בצעירותם, ואינו מתכפר עונם על ידי שביאו זבח או מנחה. **59. משום שדברי תורה עולים על כל קרבנות.** לפי שדברי תורה עולים במעלה וחשיבות על כל הקרבנות שבעולם. ובמנחות (ק, א) דורשת הגמרא מכתוב זה: "כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם".

מעלות התורה

עיינים

כָּל קִרְבָּנוֹת, וְדָתֵיב: ⁶⁰זֹאת הַתּוֹרָה שהחיוב להעלות קרבנות בלי הפסק על

המזבח שלא יהיה המזבח בטל, וכן מצינו שתקנו חז"ל (עיין שבועות יב, א) עולת קיץ למזבח, להביא ממותר הלשכה בעת שאין נדרים ונדבות, שלא יהיה המזבח בטל. והטעם, שכל קיום העולם הוא על הקרבנות כמו שאמרו בפרק בתרא דמגילה (לא, ב), שלכך תקנו אנשי מעמד לקרות במעשה בראשית בכל יום, כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו (בראשית טו, ט): 'קחה לי עגלה משולשת' וכו', [כלומר, הקרבנות יכפרו עליהן (רש"י)], ואילו היה בטל רגע אחד מקרבנות, היה העולם נחרב. וכמו כן עכשיו קיים הוא בזכות התורה, שאף על פי שבקריאת שמע שחרית וערבית הוא כקרבן של שחר ושל ערבית, וקיים מצות 'לא ימוש', אף על פי כן העולם אינו מתקיים אם היו בטלים כל ישראל רגע אחד מן התורה לגמרי, וכמו שהאריך הגאון מוהר"ח בספרו 'נפש החיים' (ש"א פט"ז, ש"ד פי"א ופכ"ה).

וזה הוא מעלה יותר גדולה בתלמוד תורה מן הקרבנות, שעבודת הקרבנות אינו אלא במקום המיוחד לכך, במקום אשר בחר בו הוא יתברך, בבית המקדש שהוא שער השמים, ושם הוא התפשטות קו האמצעי של כל העולמות, ובו השראת שכינתו והשגחתו יתברך, אבל **עסק התורה קדושתה יותר גדול**, עד שהוא יתברך נמצא בכל מקום שעוסקים תלמידי חכמים בתורה, וגורמים ששם יהיה נתחם השמים ונדחים כל החיצונים משם [על ידי שהאדם עוסק בתורה, אז הקול הזה בוקע כל הרקיעין ומפנה מקום, כי הסט"א בורחת משם (דבריו לעיל שם)], ומתקדש אותו מקום עד שיהיה ראוי להשראת שכינתו, כמו שאמרו (ברכות ה, א): 'אין לו להקב"ה בעולמו, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד'. וזה היה טעם גלות ישראל בכל העולם, כדי להשרות הקדושה בכל מקום, וזהו תכלית הברור, שְׁיִבְעַר רוח הטומאה מן הארץ, שיתפשט קדושתו יתברך בכל העולם, וזה יהיה הכנה לביאת משיח במהרה בימינו, שכל זמן שלא נתפשט הקדושה בכל מקום ולא נתבער הטומאה מכל הארץ, אי אפשר לו שיבוא כידוע, וזהו שכתוב (מלאכי א, יא): 'ובכל מקום מְקַטֵּר מִנְּשָׁ לַשָּׁמַי'. עכ"ד.

ביאורים

60. זאת התורה לעולה ולמנחה וגו'. כיון שהקדים את התורה לכל הקרבנות הרי שהתורה עולים על כל הקרבנות.

מעלות התורה

לְעֵלָה לְמוֹנְחָה וְלַחֲטָאת וְלֵאֲשֵׁם וְלְמַלְוֵאִים וְלִזְבַּח
הַשְּׁלָמִים, [הַתּוֹרָה שְׁקוּלָה] כִּנְגֵד כָּל קַרְבָּנוֹת פְּעוּלָם.
שָׁבַל מִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֵף עַל גַּב ⁶¹שֶׁנִּגְזַר
עָלָיו עֲנָשִׁים מְלֻמְעָלָה, ⁶²הוא לִנְחַת רוּחַ לְהַקְבֵּ"ה יוֹתֵר
מִכָּל קַרְבָּנוֹת וְעוֹלוֹת. ⁶³וְעֵנֶשׂ זֶה נִקְרָע, מִשׁוּם שֶׁיִּגַע כֶּה
לְשֹׁמֵה, וְהַקְבֵּ"ה מִתְפַּיִם עִמּוֹ. וּבֵא וּרְאֵה, ⁶⁴אֵיךְ נִטְהַר
הָאָדָם לְעוֹלָם, אֲלֵא בְּדַבְרֵי תוֹרָה, לְכֵן, הַתּוֹרָה אֵינָהּ
מְקַבֵּלֶת טְמֵאָה, דְּכַתִּיב: ⁶⁵'יֵרֵאת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעַד',
⁶⁶'לִפִּי שְׁהִיא עוֹמֶדֶת לְטַהַר אֶת הַטְּמֵאִים, ⁶⁷וְהִרְפוּאָה
⁶⁸נִמְצְאת בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ⁶⁹'רְפָאוֹת תְּהִי לְשִׁרְךָ'.
וּכְתִיב: 'עוֹמֶדֶת לְעַד', ⁷⁰'לִפִּי שְׁהִיא עוֹמֶדֶת תְּמִיד בְּטַהַרָה

ביאורים

61. שנגזר עליו עונשים מלמעלה. עבור עוונותיו. 62. הוא לנחת רוח לפני הקב"ה. כיון שמשתדל ועוסק בתורה הרי הוא עושה בזה נחת רוח להקב"ה ומוחל לו עוונותיו עבור זה, יותר ממה שהיה מוחל לו אם היה מביא קרבן עולה וחסאת. 63. ועונש זה נקרע. גזרת עונש ההוא נקרע ומתבטל (מפרשים).
64. אין נטהר האדם. מעוונותיו. 65. יראת ה'. היינו התורה המביאה את האדם לידי יראת ה' (ראה זוהר בהמשך שם). 66. לפי שהיא עומדת לטהר את הטמאים. כי היא מקוה טהרה לישראל לטהרם מעוונותיהם. 67. והרפואה. לכל עוונותיו של האדם. 68. נמצאת בתורה. ובאה על ידי לימוד התורה.
69. רפואות תהי לשרך. התורה תהיה רפואה לאדם כולו (שהוא נוצר מטיבורו - 'שרך'). 70. לפי שהיא עומדת תמיד בטהרה זו וכו'. מפרש מהו 'עומדת לעד', ואמר, שזוהי התורה שאין טהרתה מתבטלת לעולם (וכמו שאמרו במסכת ברכות (כב, א): 'אין דברי תורה מקבלים טומאה, שנאמר (ירמיה כג,

מעלות התורה

עיונים

זו, ואין טְהָרָה זו מִתְבַּמְּלֶת לְעוֹלָם.
 71 וְהַתּוֹרָה נִקְרְאת 'קְדוּשָׁה', 72 לְפִי
 (ט) שְׁהַתּוֹרָה הִיא קְדוּשָׁה 73 שְׁעוֹלָה עַל
 כָּל הַקְּדוּשׁוֹת.

ט. שהתורה היא
 קדושה שעולה על
 כל הקדושות. בזהר
 (ויקרא לב, ב) כתב:
 "ואורייתא קדושה
 אתקרי, דכתיב (ויקרא
 יט, ב) 'כי קדוש אני'

ודא אורייתא". ומטעם זה אמרו בזהר הק' (ויקרא פא א): שהתורה היא
 "קדושה דסליקת על כל קדושין". ולפיכך העוסק בתורה מתעלה בקדושה
 בדרגת קדש-הקדשים, ותלמידי דרב וכו' אתקריאו קדש קדשים (רע"מ ויקרא
 כט, ב).

וזה גם ענין השראת השכינה בעוסקי תורה שמזדככים בעסק התורה
 ומתקדשים בקדושה העליונה של התורה הק' שהיא: "קדושה דסליקת על כל
 קדושין" "כי קדוש אני ודא אורייתא דהיא שמא קדישא עלאה", ועל ידי זה
 יכול האדם להתעלות ולהתקדש שיהיה ראוי להיות משכן לשכינה הק' וכבוד
 ה' עליו יזרח בהשראת שכינתו, וזה ששנו חכמים (אבות ג, ו): 'עשרה שיושבין
 ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם וכו', ומנין אפילו אחד, שנאמר: (שמות
 כ, כא): 'בכל מקום אשר אזכיר את שמי' אבא אליך וברכתיך. הנה למדו 'אזכיר
 את שמי' על תלמוד תורה, לפי שהתורה הקדושה שמא קדישא עלאה, ומכח
 זה זוכה שהשכינה שרויה בו.

ובודאי שמדרגות נשגבות אלו שזוכים על ידי עסק התורה הקדושה, מדרגות
 אלו משיגים רק באופן שלימודו בכונה הרצויה ומתקן עצמו ללמוד תורה, וכמו
 שאמרו (אבות ב, יב): 'והתקן עצמך ללמוד תורה', ומפרש ברוח-חיים: התקן
 עצמך ללמוד תורה ביראת ה' קודם לה, וקודם הלימוד יתוודה וידוי אמיתי
 בלב, עכ"ל.

וכתב הראשית-חכמה (שער התשובה פ"ב): וקודם שיעסק בתורה צריך

ביאורים

כט): הלוא כה דברי כאש[. 71. והתורה נקראת קדושה. שנאמר: 'כי קדוש
 אני ה', וזו היא התורה שהיא שם קדוש עליון, עי"ש בזהר. 72. לפי שהתורה.
 קדושת התורה. 73. שעולה על כל הקדושות. כי אפילו יתקדש האדם בכל

מעלות התורה

עיונים

עֹזֵר שֵׁם (ח"ג פא, ב): אֵין כְּבוֹד אֱלֹה תוֹרָה, אֱלֵין חֲכִימִין דְּאוֹרֵי תֵא יִרְתִּין הַאי כְּבוֹד, וְלֹא טַפְשִׁין, דְּעִלְוֵהי בְּתִיב (משלי ג, לה): 'וּכְסִילִים מְרִים קָלוֹן'. וּמֵאֵן דְּלֹא יִדַּע בְּאוֹרֵי תֵא מְקַרֵי 'כְּסִיל', שְׁנֵאמַר (תהלים צב, ז): 'וּכְסִיל לֹא יִבִּין אֵת זֵאת, וְאֵין זֵאת' אֱלֹה תוֹרָה, שְׁנֵאמַר (דברים ד, מד): 'וְזֵאת הַתּוֹרָה'.

תרגום: עֹזֵר שֵׁם: ⁽⁷⁴⁾ אֵין כְּבוֹד

שיקדים לו החרטה והתשובה וכו', אבל מי שהוא מלא מסרחון צואת עונותיו אין תורתו נחת רוח לבוראו, והטעם, כי בעסק התורה האדם מושך השכינה עליו, ובהיותו נקי מהחטא מצאה השכינה כסא ומושב שבו תשב ותנוח, כאדם היושב בכסא מתוקן כראוי שהכסא הוא נחת רוח לו, כן צריכה התורה כסא מתוקן למשוך השכינה שתשרה בו. עכ"ל.

ואלו הם דברי הב"ח

(טור או"ח סי' מז): דכוונתו יתברך מעולם הייתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורוחניות מקור מוצא התורה וכו', ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך, שהייתה השכינה ממש בקרבם, כי היכל ה' המה, ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה וכו'. ע"כ לשון הב"ח. (אילת אהבים).

י. אֵין כְּבוֹד אֱלֹה תוֹרָה אֱלֹו חֲכִמִים שְׂבִתוֹרָה שְׂהֵם יוֹרְשִׁים כְּבוֹד זֵה. במסכת אבות (ו, ג) אמרו: "ואין כבוד אלא תורה, שנאמר: 'כבוד חכמים ינחלו'". פירושו, שאין כבוד בא לאדם אלא מחמת עסק התורה (רש"י). והיינו משום שכבוד הבא לאדם

ביאורים

מיני קדושות, על ידי לימוד התורה יתקדש יותר. 74. אֵין כְּבוֹד אֱלֹה תוֹרָה. אין אדם ראוי לכבוד אלא על שעוסק בתורה (אבות ו, ג).

מעלות התורה

עיינים

מחמת דבר חיצוני, כגון עושר או יופי, אינו ראוי הכבוד לאדם עצמו אלא לעושר וליופי, כיון שאין בעושר וליופי חלק מגופו אלא דבר חיצוני שנתלה בו, אולם כבוד הבא מחמת עסק התורה ראוי הוא לאדם עצמו, משום שהתורה שלמד נקשרת בנפשו ונעשית חלק ממנה (תפארת ישראל).

רבינו שם טוב הביא הגירסא במשנה שם: "אין כבוד אלא לחכמים". וביאר

המדרש שמואל (בפירושו השני), שהוא הוספת טעם במה שצריך לכבד את החכם. והוא משום שרק החכם יורש את הכבוד האמיתי, שהוא הכבוד בעולם הבא, וזה נרמז בפסוק במה שאמר 'נחלו' מלשון נחלה, שהוא שייך על ירושת דבר של קיימא כעולם הבא, וכן נאמר (משלי ח, כא) 'להנחיל אוהבי יש' [וכמו שאמרו במשנה (אבות ה, יט) 'ונוחלין לעולם הבא, שנאמר (משלי ח, כא) 'להנחיל אוהבי יש']. וכיון שבמה שמלמד תורה הוא מנחיל ללומד מהכבוד הרוחני לעתיד לבוא, לכן היא סיבה שיכבד אותו כאן בכבוד הגשמי.

ביאורים

75. ולא הטפשים. אבל הטפשים אינם יורשים כבוד. 76. וכסילים מרים קלון. ה'כסילים' הטיפשים שאינם יודעים בתורה מביאים על עצמם חרפה ובזיון. 77. ומי שלא ידע בתורה. בכת"י: כי מי שלא ידע בתורה. 78. ואין זאת אלא תורה. ופירוש הכתוב 'וכסיל לא יבין את זאת' שמי שלא מבין את התורה (הנקראת 'זאת') נקרא כסיל.

מעלות התורה

עיונים

יא. שהתורה כולה שמו של הקב"ה. במסכת ברכות (כא, א) אמרו: מניין לברכת התורה לפנייה מן התורה, שנאמר

בְּרִיךְ הוּא אֱתֵרְעִי בְּהוֹן מִכָּל עַמּוּן,
 וְסִגִּי רְחִימוּתָא דְלַהוֹן יְהִיב לַהוֹן
 אֲזִרְיָתָא דְקִשּׁוּמִי, לְמִידַע אֲזִרְקָא
 דְּמִלְכָּא קַדִּישָׁא. וְכָל מַאֲן דְּאַשְׁתַּדַּל
 בְּאֲזִרְיָתָא, כְּאֵלּוּ אֲשְׁתַּדַּל בְּקִנְדָּשָׁא
 בְּרִיךְ הוּא, דְּאֲזִרְיָתָא כּוּלָּא שְׁמָא דְּקִנְדָּשָׁא בְּרִיךְ הוּא,
 וּמַאֲן דְּעָסִיק בְּאֲזִרְיָתָא כְּאֵלּוּ עָסִיק בְּשִׁמּוֹ, וּמַאֲן דְּרְחִיק
 מֵאֲזִרְיָתָא רְחִיק הוּא מִקִּנְדָּשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

תרגום: בְּפִרְשֵׁת אַמּוּר: אֲשִׁרְיָהֶם יִשְׂרָאֵל, שְׁחַקְבֵּ"ה
 בְּחַר בָּהֶם מִכָּל הָעַמִּים,⁷⁹ וְגִדּוּלָהּ הָאֵהָבָה
 שְׁלָהֶם שְׁנַתֵּן לָהֶם תּוֹרַת אֱמֶת, בְּדִי לְדַעַת אֵת הַדְּרֹךְ שֶׁל
 הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ. וְכָל מִי שְׁמֹשֵׁתַדַּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּאֵלּוּ
 מֵתַעֲסֵק בְּשִׁמּוֹ שֶׁל הַקָּב"ה,^{80(א*)} שֶׁהַתּוֹרָה כְּלָה שְׁמּוֹ שֶׁל

ביאורים

79. וגדולה האהבה שלהם שנתן להם תורת אמת. בוהר: 'ומגו רחימותא דלהון'. כלומר, ומתוך האהבה שהוא אוהב את ישראל, נתן להם תורת אמת.
 80. שהתורה כולה שמו של הקב"ה. שהרי התורה כולה שמותיו של הקב"ה, כמו שכתב הרמב"ן בהקדמה לפירושו על התורה, וז"ל: עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתייבות מתחלקות לשמות בענין אחר וכו', מלבד צירופים וגימטריות של שמות, וכבר כתב רש"י בסוכה (מה, א ד"ה אני) ענין השם הגדול של שבעים ושנים באיזה ענין הוא, בשלושה

מעלות התורה

עינים

הַקֶּבֶה, וְיָמֵי שְׁעוֹסֶק בְּתוֹרָה כְּאֵלֹהֵי עוֹסֶק בְּשִׁמּוֹ, וְיָמֵי שְׁהוּא רְחוּק מִן הַתּוֹרָה רְחוּק הוּא מִהַקֶּבֶה.

(דברים לב, ג): 'כי שם השם אקרא הבו גודל לאלוקינו'. המהרש"א שם כתב: שמצא כתוב ש'כי שם ה' אקרא' וגו' הכוונה על התורה, מפני שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה, והפירוש של 'כי שם ה' אקרא' היינו שכשיקרא בתורה של היא שמותיו של

עוֹד שֵׁם (ח"ג צו, א): זְכָאִין חוֹלְקֵי חוֹן דְּאֵינֵן דְּאֵשְׁתַּדְּלִין בְּאִוְרֵי יִתָּא כָּל יוֹמָא, וְוֵי לְאֵינֵן דְּלָא מִשְׁתַּדְּלִין

הקב"ה, 'הבו גודל לאלהינו', היינו שיברכו ברכת התורה. ויסוד דברי המהרש"א איתא בזהר שהביא רבינו כאן. וכן הוא ברמב"ן על התורה בפתיחה: "עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה", ועיין שם שהאר"ך בזה. וכפירוש המהרש"א הובא באבודרהם (סדר תפילות חול שער השלישי), ובפירוש החרדים לירושלמי (ברכות פ"ז ה"א ד"ה כ). ובאבודרהם מפרש שהתורה שמותיו של הקב"ה, כי מלמדת את האדם כבוד שמו של הקב"ה.

וכתב המהר"ם חגי"ז צ"ל (בספרו אלה המצות): לפי שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, ולפי שוד השם הוא היה צריך הכתוב לקצר או להאריך או לשנות מכוונת פשטי הכתובים, כי התורה היתה כתובה לפניו דרך שמותיו בלי פיסוק תיבות ולא ניקוד ולא טעמים, וקריאתה היתה קריאה רוחנית לא גשמית, ולכן המלאכים היו מקטרגים בנתינתה לתחתונים, שנאמר (תהלים ח, ב): 'אשר תנה הודך' וגו' (עיין שבת פח, ב), עד שאמר להם הקב"ה שיש לתורה קריאה גשמית גם כן, וחזרו והודו, שנאמר (שם): 'מה אדיר שמך בכל הארץ'.

ביאורים

פסוקי 'ויסע, ויבוא, ויט', עכ"ל הרמב"ן. וראה עוד בספר 'בית אלוקים' למבי"ט שער היסודות פרק כ"ה, ובספר 'קול אליהו' עה"ת סוף וזאת הברכה. 81. **ומי שעוסק.** ולכן מי שעוסק. 82. **ומי שהוא רחוק מן התורה.** שאינו מתעסק

מעלות התורה

עיונים

בְּאֲרֵי־יִתָּא, דְּלִית לְהוּן חוּלְקָא
 בְּשִׁמְא קְדִישָׁא, וְלֹא אֲתִידַעִין בִּיה
 בְּעֵלְמָא דִּין וּבְעֵלְמָא דְאֲתִי. וּמֵאֵן
 דִּיזְכִּי בָּהּ בְּהֵאֵי עֵלְמָא, זְכִי בְּעֵלְמָא
 דְאֲתִי, שְׁנַאֲמַר (שה"ש ז, י): 'דוֹכֵב
 שְׁפִתֵי יִשְׁנִים', דְּאֵף עַל גַּב דְּאִינֻן
 בְּהֵאֵי עֵלְמָא, שְׁפִתֵיהֶם מְרַחֲשִׁין
 בְּאֲרֵי־יִתָּא וְכו'.

יב. שאף על גב שהם בעולם ההוא שפתותיהם דוכבות בתורה. במסכת יבמות (צז, א) אמרו: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה (לאחר מותו), שפתותיו דוכבות (מתנועות) בקבר".

תרגום: עוד שם: אשרי חלקם של אלו שמושפתלים ועוסקים בתורה בכל יום, אזי לאילו שאין מתעסקים בתורה, שאין להם חלק⁸³ בשם הקדוש,⁸⁴ ואינם יודעים בו בעולם הזה ובעולם הבא. ומי⁸⁵ שיזכה בה בעולם הזה, זוכה בה בעולם הבא, שנאמר: 'דוכב שפתי ישנים', שאף על גב שהם⁸⁶ בעולם ההוא, שפתייהם דוכבות בתורה.⁸⁷

ביאורים

בתורה. 83. בשם הקדוש. אין להם חלק בקדושת ה' יתברך. 84. ואינם יודעים בו. בזה: 'ולא אתאחדן ביה'. והיינו, ואינם נאחזים בו. 85. שיזכה בה. בתורה. 86. בעולם ההוא. בעולם הבא. 87. שפתותיהם דוכבות בתורה. שפתותיהם דוכבות שם את התורה שלמדו ועסקו בה בעולם הזה (ראה יבמות צז, א).

מעלות התורה

עיונים

התוספות (שם צו, ב) שבאופן זה נחשב התלמיד חכם כדר בשני העולמות בבת אחת, שהרי נשמתו שוכנת בישיבה של מעלה, ושפתיו נעות בקבר כאילו הן מדברות. ורש"י במסכת בכורות (לא, ב ד"ה דובבות) כתב שדבר זה הנאה הוא לו מפני שהוא נחשב על ידי כך, במדת מה, כחי.

בודאי שאין כוונת הדברים כפשוטם, שכן שפתיו של המת בוודאי שאינן מתנועעות, במובן הגשמי של הדברים (ובפרט לאחר שהגוף נרקב). הערוך לנר מבאר שהכוונה היא לנפש התחתונה של האדם, המתלבשת בגופו בעולם הזה, והיא נשארת עמו גם בקבר לאחר מותו. (וזהו שמצאנו שחז"ל דיברו עם המתים שבקברים, ולכן גם נוהגים ללכת להתפלל במקום קברי צדיקים על כל צרה שלא תבוא, מפני קדושת השכינה השורה על נפשם), כאשר אומרים דבר שמועה מפיו של החכם בעולם הזה, הרי ה'שפתיים' של נפשו מרגישות בכך, והן "דובבות", אף על פי שהגוף כבר נרקב (ערוך לנר, בתוספת ביאור על פי מכתב מאליהו ד, עמודים 368-369; ראה שם להרחבה נוספת; ראה גם תקלין חדתין לשקלים סוף פ"ב ד"ה רוחשות; הקדמת הפלאה לכתובות אות ט). לביאורים נוספים - עיין חידושי אגדות למהר"ל, ומהרש"א.

מעלות התורה

עיונים

[לז]

א. הרי הוא כפורש
מן החיים. כתב ב'אור
תורה' (ליקוטים אות
נה): ובאמת היצר

בְּפִרְשֵׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (ח"ג קמח, ב):

זָכָרָה חוֹלְקֵיהוֹן

דִּישְׂרָאֵל, דְּקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא אֲתֵרְעֵי בְּהוֹן, וְיַחֲיֵב לֹזֶן
אוֹרֵייתָא דְקִשְׁוֹט, אֵילָנָא דְחַיִּי, דְּבִיחַ גְּרִית בַּר נָשׁ חַיִּין,
בְּעֵלְמָא דִּין וּבְעֵלְמָא דְאֵתִי, דְּכָל מֵאן דְּאִשְׁתַּדֵּל
בְּאוֹרֵייתָא וְאֲחִיד בָּהּ, אֲחִיד בְּחַיִּין. וְכָל מֵאן דְּשִׁבִיק
מִלִּין דְּאוֹרֵייתָא וְאִתְפָּרֵשׁ מִינָהּ, כְּמֵאן דְּאִתְפָּרֵשׁ מִחַיִּין,
דְּאִיְהִי חַיִּין וְכָל מִלְּהָא חַיִּין, דְּבִתִּיב (משלי יד, כב): 'כִּי
חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם' כו'.

תרגום: בְּפִרְשֵׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ: אֲשֶׁרִי חֲלָקִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
שֶׁהֵקֵב"ה בָּחַר בָּהֶם, וְנָתַן לָהֶם תּוֹרַת אֱמֶת,
¹עֵין חַיִּים, שֶׁבַּה יוֹרֵשׁ הָאָדָם חַיִּים, בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם
הַבָּא, שֶׁכָּל מִי שֶׁמְשַׁתְּדֵל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה ²וְנִנְאָחוּ בָּהּ, ³אֲחִזּוּ
בְּחַיִּים. וְכָל מִי שֶׁעוֹזֵב דְּבָרֵי תוֹרָה ⁴וּפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה, ⁵(א) הֲרִי

ביאורים

1. עין החיים. שהוא סוד עץ החיים, שהואכל ממנו חי לעולם. 2. ונאחו בה. מי שהוא אחוז בתורה ואינו מרפה ממנה. 3. אחזו בחיים. הוא אחוז בחיים העליונים. 4. ופורש ממנה. כל מי שנפרד מעסק התורה. 5. הרי הוא כפורש

מעלות התורה

עיונים

הוא כפֹּרֶשׁ מִן הַחַיִּים, ⁶מִפְּנֵי
שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיִּים ⁷וְכָל דְּבָרֶיהָ
חַיִּים, ⁸דְּכַתִּיב: ⁹כִּי חַיִּים הֵם
לְמוֹצֵאֵיהֶם.

הרע מסית את האדם לבטלו מתלמוד תורה יותר מכל המצוות שבתורה, וצריך מלחמה גדולה וגבורה יתרה לעמוד כנגדו, ועל זה אמרו (סוכה נב, ב): 'יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו' וכו'. שמי שמבטל מתלמוד תורה חשוב כמת, ואין לו חיים לא בעולם הזה ולא בעולם הבא [וזהו 'ומבקש להמיתו', על ידי שיבטלנו מן התורה שהיא חיות האדם], כי החיות של האדם הוא תלוי בהבל פיו יתברך, שבו מחיה את הנבראים [והבל פיו יתברך הוא התורה (רמ"ג)], ובלעדי זה בטל המציאות לגמרי. ולכן הרשעים בחייהם קרויים מתים (ברכות יח, ב), כי אין להם שורש במקור החיים, רק מהסטרא אחרא אשר יש שם ניצוץ קטן מסטרא דקדושה לקיומם, כמו שנאמר (תהלים קג, יט): 'ומלכותו בכל משלה'.

ולכן התורה נקראת אמ"ת [אמת - זו תורה, שנאמר (משלי כג, כג): 'אמת קנה ואל תמכור' (ברכות ה, ב)], שכל זמן שקשור ביחודו יתברך שהוא אות א', אז הוא חי וקשור בו יתברך, כמו שכתוב (ישעיה מד, ו): 'אני ראשון' - בעבר, 'אני אחרון' - בעתיד, 'ומבלעדי אין אלהים' - בהווה, שהוא עיקר שם הוי"ה [כמו שכתב בשו"ע או"ח סי' ה: כשיזכיר השם, יכוין פירוש כתיבתו ביו"ד ה"א שהיה והוה ויהיה (רמ"ג)], והוא נרמז בתבת אמ"ת, שא' הוא ראשון לאותיות, מ' באמצע, ת' בסוף (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"א). אבל כשנסתלק מקשר יחודו, על ידי ביטול תורה, אז נסתלק הא' ונשאר 'מת'. ולכן אמרו שמבקש להמיתו, ואי אפשר לעמוד נגדו בלעדי עזרו יתברך. עכ"ד.

ביאורים

מִן הַחַיִּים. נחשב לו כאילו נפרד מהחיים העליונים. 6. מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיִּים. לפי שהתורה בכללותה היא חיים. 7. וְכָל דְּבָרֶיהָ חַיִּים. וכל דבריה הם בפרטות הם חיים. 8. דְּכַתִּיב. לגבי שבחה של התורה הקדושה. 9. כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצֵאֵיהֶם. המוצא חכמות התורה המה לו לחיים (מצו"ד).

מעלות התורה

בְּפָרִישֵׁת שְׁלַח לָךְ (ח"ג קנט, ב): חֲקַב־הּ מִשְׁבַּח בְּאֹרֵייתָא: אֵזִילוּ בְּאֹרְחִין, אֲשֶׁתְּדַלּוּ בְּפִוּלְחָנִי, וְאֵנָּה מַעְלָא לְכוּן לְעֵלְמִין טָבִין וְלְעֵלְמָא עֵלְאִין. 'עֵלוּ זֶה בְּנֶגֶב' (במדבר יג, ז), אֲשֶׁתְּדַלּוּ בְּאֹרֵייתָא, וְתַחֲמוּן דְּהִיא קְיָמָא קְמִיכוּן, וּמְנָה תַדְעוּן לִי.

תרגום: בְּפָרִישֵׁת שְׁלַח לָךְ: חֲקַב־הּ מִשְׁתַּבַּח בְּתוֹרָה, ¹⁰וְאֹמַר: לְכוּ בְּדַרְבֵּי, ¹¹הֲשִׁתְּדַלּוּ בְּעִבּוּדְתִי, וְאֵנִי מִכִּיָּא אֲתַבֵּם ¹²לְעוֹלָמוֹת טוֹבִים וְלְעוֹלָמוֹת עֵלְיוֹנִים. ¹³עֵלוּ זֶה בְּנֶגֶב' - הִתְעַסְקוּ בְּתוֹרָה, ¹⁴וְתִרְאוּ שְׂהִיא קְיָמַת וְעוֹמְדַת לְפָנֵיכֶם, ¹⁵וּמְנָה תַדְעוּ אֹתִי.

עוד שם (ח"ג קסו, ב): אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן (משלי ה,

ביאורים

10. ואומר. לישראל. 11. השתדלו בעבודתי. עסקו בעבודתי. 12. לעולמות טובים ולעולמות עליונים. בעולם הבא. 13. עלו זה בנגב התעסקו בתורה. הנה נגב הוא בימין, ורצה לומר - התעסקו בתורה שניתנה ביד ימין של הקב"ה, שנאמר (דברים לג, ב): 'מימינו אש דת למו'. ועוד 'עלו זה בנגב', היינו על ידי שתהיו גוברים ויבשים ומנועים מתאוות עולם הזה הגשמי, תזכו לתורה (מתוק מדבש). 14. ותראו שהיא קיימת ועומדת לפניכם. בזהר הגירסא: 'ותחמון דהא היא קיימא קמייכו'. ופירושו: ותראו שהיא תתקיים בידיכם על ידי שתבינו אותה היטב. 15. וממנה תדעו אותי. על ידי עסק התורה תזכו להידיבק בדרכי

מעלות התורה

(יט), אורֵיִתָּא נְהִירָא דְכָל עֲלָמִין, כְּמָה יָמִים וְנִחְלִים
מְקוֹרֵין וּמְבוּעֵי אֲתַפְשָׁט מִינְךָ. מָה אֵימָא לְגַבְךָ,
כּוּלְהוֹן קְיָמִין עֲלֵךְ, עֲלָאִין וְתַתְּאִין, 'אֵילַת אֲהָבִים
וַיַּעֲלֵת חֵן' לְגַבְיָה עֲלָאִין וְתַתְּאִין. מָאן זְכִי לִיקְרִיָּה דִילְךָ
כְּדָקָא יְאוּת, וּמָאן יָכִיל לְמִימַר וּלְגַלְאִין סְתָרִין וְגַנְזִין
דִילְךָ.

תרגום: ¹⁶עוד שם: ¹⁷אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן, תּוֹרָה
היא האור שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, כְּמָה יָמִים
וְנִחְלִים מְקוֹרוֹת וּמְבוּעֵים ¹⁸מִתַּפְשָׁטִים מִמֶּנִּי. מָה אוֹמֵר
בְּשִׁבְלֵךְ, ¹⁹כָּלֵם עוֹמְדִים עֲלֵיךְ, עֲלִיוֹנִים וְתַתְּחוֹנִים,
'אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן' ²⁰עַל עֲלִיוֹנִים וְתַתְּחוֹנִים. ²¹מִי

ביאורים

ה', וכמו שכתוב 'ובו תדבק'. ¹⁶ עוד שם. בכה רבי שמעון וגעה בבכי, פתח
ואמר מה שכתוב בשבחה של התורה הקדושה. ¹⁷ אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן,
התורה תהיה בעיניך כאילה האהובה, והיא תהיה מעלת חן בעיניך (מצו"ד).
¹⁸ מתפשטים ממך. לכל הצדדים. ¹⁹ כולם עומדים עליך. על התורה
הקדושה עומדים עליונים ותחתונים [והיינו שכל עולם תחתון יונק מהעולם
העליון ממנו, והתורה הקדושה היא עליונה מכולם, וכולם יונקים ממנה
ומכוחה]. ²⁰ על עליונים ותחתונים. אהובה ויעלת חן גם על התחתונים וגם
על העליונים. ובזוהר הגירסא: 'עלאין ותתאין רחמא דילך'. פירוש, העליונים
והתחתונים הם אוהבין. ²¹ מי זוכה לכבוד שלך כראוי. בזוהר הגירסא: 'מאן
יזכי לינקא מנך כדקא יאוּת', ופירושו: מי יזכה לינק ממך כראוי.

מעלות התורה

זוֹכֵה לְכַבוֹד שְׁלֹךְ פָּרְאוֹי, (ב) וְזֵמִי יוֹכֵל
לֹאמֵר וּלְגַלוֹת הַנְּסֻתוֹת וְהַנְּנוּזוֹת
שְׁלֹךְ.

ב. זמי יכול לומר ולגלות הנסותרות והננוזות שלך. באמת - אומר רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל - טעות בידינו באופן הבנתנו את מושג התורה. כי דומה בעינינו שיודעים ומבינים אנו מהו תורה. הנה לומדים אנו מסכת מסוימת ונראה לנו שזה כל התורה, ובמחשבה נוספת נאמר ש"ס ופוסקים הוא הנקרא התורה, ויתר על זה אין לנו הבנה וידיעה כלל. והסיבה להבנה זו כי אין לנו אלא מה שענינו רואות, ולכן

וּבְכַרְשֵׁית קָרַח (ח"ג קעו, א):
'הַנְּחֻמְדִים מְזַהֵב
וּמְפַז רַב' (תהלים יט, יא), כְּמִה עֲלֵאִין
אֲנִין מְלִין דְּאֹרִיתָא, יְקִירִין אֲנִין,
תְּאִבִין אֲנִין לְעֵילָא, תְּאִבִין אֲנִין
לְכַלָּא, בְּנִין דְּאִיהִי שְׂמָא קְדִישָׁא,
וְכֹל מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאֹרִיתָא,
אִשְׁתַּדַּל בְּשְׂמָא קְדִישָׁא, אִשְׁתַּזִּיב

אין לנו הבנה בדברים שמעבר לזה, ולכן אין אנו מסוגלים לתת מימד רוחני להבנת התורה. אבל האמת היא שהתורה רחבה מני ים והיא ללא תכלית וגבול כלל, וכשם שאין אנו יודעים במהותו של הקב"ה מפני שאין בכוח שום נברא להשיג זה, כן איננו מבינים מהותה של התורה. והנה כבר אמר הגר"א ז"ל ש"בעשרת הדברות כלול כל התורה כולה, ובאות ב' ד'בראשית' גם כן כלול כל התורה כולה!" היש לנו הבנה ומושג בדברים אלו. אצלנו ההבנה בתורה היא חיצונית גרידא, אנו רואים בתורה רק את הלבוש המתגלם לעינינו. אבל באמת התורה היא בריאה חדשה שנבראת כמה וכמה דורות קודם בריאת העולם. אלו הדברים הם ההבנות האמיתיות החייבות להיות לנו בדמותה של תורה ('אור יחזקאל', תורה ודעת, עמ' כג).

באבות דרבי נתן (כה, ב) מובא שאמר רבי אליעזר הגדול: "אילו היו כל הימים

מעלות התורה

עיונים

דיו וכל קנים קולמוסין וכל בני אדם לבלרים, אינם יכולים לכתוב מה ששניתו מרבותי, ומה שלמדתי לא חסרתי מרבי אלא ככלב המלקק מן הים". רבי יחזקאל ליונישטיין זצ"ל, התעורר רבות ממאמר זה, דהנה נוראות להתבונן בגודל התורה שלמד רבי אליעזר, ועל זה אמר רבי אליעזר שבנוגע לרבו לא חסר ממנו, דהיינו, שלא הספיק ללמוד אלא ככלב המלקק מן הים. ועל כרחך צריך לומר, שההבדל בין התלמיד לרב רחוק ועמוק לאין שיעור שהרי הוא כעולם אחר לגמרי.

דוגמא לדרב מה שביאר הסבא מקעלם ז"ל בביאור דברי הגמרא (שבת קיב, ב) "אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים" וכו'. שחז"ל באו להגדיר לנו את המהות וההבדל בין ראשונים לאחרונים, שאינם רק הבדלי דרגות ומעלות, אלא הם מושגים אחרים לגמרי, וכדוגמת ההבדל בין מלאך לאדם שזה הבדל מציאות אחר לגמרי, כמו כן ההבדל בין רב לתלמיד הוא מציאות ועולם אחר לגמרי.

אמנם יש להעיר בזה, והא רבי אליעזר למד מרבו רבן יוחנן בן זכאי במשך זמן מוגבל, ואם כן היאך יתכן שאין בשום אופן אפשרות לכתוב את התורה שלמד מרבו, והלא כל דבר מוגבל בזמן אפשר לכותבו במשך אותו זמן שנאמר? אלא צריך לומר, דהנה התורה מורכבת מכללים רבים, וכל כלל כולל בתוכו פרטים רבים לאין שיעור, ואף הפרט גופא גם כן נעשה כלל לכמה ענינים ופרטים הכלולים בתוכו, ומהם לפרטים ולפרטי פרטים הנלמדים מאותם הכללים לאין שיעור. וכפי שכתב רבינו שבכל מצוה ובכל דיבור מדברי התורה כולה נכלל כל התורה כולה, והיינו שהתורה מורכבת מכללים ופרטים רבים. ואם כן יש לומר, שרבי אליעזר למד מרבו רבי יוחנן בן זכאי את הכללים, אמנם הפרטים הנמצאים באותם הכללים - הם רבים לאין שיעור. ולכן לא הייתה שום אפשרות לכתוב את התורה - דהיינו את פרטי התורה שנלמדו מאותם הכללים שלמד מרבותיו. וזו כוונת דברי רבי אליעזר לז' היינו רוצים לכתוב את הפרטים הנלמדים מתורת רבן יוחנן בן זכאי לא היו מספיקים כל הסופרים שבעולם לכותבם ('אור יחזקאל', תורה ודעת עמ' כה).

ב'אור תורה' (אות ג') ביאר את דברי הזוהר שהביא רבינו: "ומי יכול לומר ולגלות הנסתר והגנוזות שלך", וז"ל: "התורה שהיא 'עץ חיים' (משלי ג, יח), הפרי שבה הוא עיקר התורה [שפירות עץ החיים הם דיבורי התורה], ובתוכה גרעינים לצמוח עוד אילן. והענין בזה, כמו שכתבתי במקום אחר באריכות, על פסוק

מְבוֹלָהוּ, אֲשֶׁתַּיִב בְּעֶלְמָא הַרִין
 וּבְעֶלְמָא דְאַתִּי. וְכָל מַאן דְּאֲשַׁתְּדִל
 בְּאוּרִיָּתָא אַחִיד בְּאִלְקָא דְחַנִּי,
 בִּיּוֹן דְּאַחִיד בְּהַ, בְּכוּלָא אַחִיד,
 דְּכַתִּיב (משלי ג, יח): 'עֵץ חַיִּים הוּא
 לְמַחְזִיקִים בְּהַ, וְכָל מַאן דְּאֲשַׁתְּדִל
 בְּאוּרִיָּתָא, חִירוּ אֵית לֵיהּ מְבוֹלָא,

קהלת א, ט) 'אין כל
 חדש תחת השמש',
 שבעת שברא הוא
 יתברך שמו העולם,
 אז הוכן כבר כל מה
 שעתיד להיות בכל זמן
 שית אלפי שנים דהוה
 עלמא, שששת ימי
 בראשית הם נגד ששה
 אלפי שנים, ובכל דבר
 יש בתוכו מה שעתיד
 להיות, כמו שבגריעין

של כל פרי יש בו אילן שלם עם ענפים ושרביטין ועלים ופירות, כמו שכתבו
 חכמי הטבע בזה, ורק הם בכח ולא בפועל. והנה כמו כן הוא בתורה, שהתורה
 הכתובה לפנינו היא השורש, כמו שהיה בתחילת הבריאה כל העולמות בכלם
 ובפרטם [דכד ברא קוב"ה עלמא, אסתכל באורייתא וברא עלמא (זוהר ח"ב
 קסא, א), וכמו שבששת ימי בראשית נכלל כל מה שיתחדש בבריאה בכל יום
 מששת אלפי שנים, כך התורה הכתובה היא שורש לכל מה שעתידים לחדש
 בה בכל הדורות, וכלהן (רמ"ג)], ובכל פרט ופרט שבתורה נכלל כל התורה
 שעתיד להתחדש בכל עת, על ידי חכמי הדור בכל עת ובכל זמן. וכפי ערך
 חידוש מעשה בראשית, שבכל עת הוא הנהגה חדשה וחידוש בריאה, מה
 שלא היה מקודם, שאין לך יום דומה לחבירו ולא שעה ולא רגע דומה לחברתה.
 כמו כן בכל עת, התורה מתחדשת. והכל כלול כבר בתורה שנתנה למשה מסיני,
 כמו שאמרו במסכת מגילה (יט, ב): מאי דכתיב (דברים ט, ט): 'ועליהם ככל
 הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר', מלמד שנתנה למשה וכו' וכל מה שתלמיד
 ותיק עתיד לחדש. וכפי התחדשות הנשמות שבכל דור, כך הם חידושי התורה,
 מה שכל אחד קיבל כבר חלקו בסיני. וכמו שבאדם הראשון נכללו כל הגופים
 העתידים לְהִנָּדֵד עד סוף כל העולם, כמו כן במתן תורה בהר סיני, אז היו כל
 הנשמות, כמו שכתוב (שם כט, יד): 'כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום וכו'
 ואת אשר איננו פה עמנו היום', וכולם קבלו חלקם בתורה כפי הראוי להם."

עכ"ל.

מעלות התורה

חירו אינו ממותא, בגין דחירו עילאה שריא ואחיד
ביה.

תרגום: ובפרשת קרח: ²²הנחמדים מזהב ומפז רב',
²³כמה עליונים הם דברי התורה, ²⁴יקרים
הם, נחמדים הם לעליונים, נחמדים הם לכל, ²⁵לפי
שהתורה היא שם קדוש, ²⁶וכל מי שמשתדל ועוסק
בתורה ²⁷עוסק בשם הקדוש, ²⁸ניצל מן הכל, ²⁹ניצל
בעולם הזה ³⁰ובעולם הבא. וכל מי שמשתדל ועוסק
בתורה אהוז בעין התיים, פיון שאחוז ביה, הוא אהוז

ביאורים

22. הנחמדים מזהב ומפז רב. דברי התורה יתירים על כל תענוגי העולם הזה, כי הם דברים שהמשכילים חומדים אותם יותר מזהב ומפז, כי הזהב והפז אינם מביאים תועלת אלא בעולם הזה, אבל התורה מועילה לאדם בעולם הזה ובעולם הבא, וכמו שאמרו חז"ל (אבות ו, י) שבשעת פטירתו של אדם אין מלווים אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד. 23. כמה עליונים. וחשובים. 24. יקרים הם. בזוהר: כמה יקרים הם. 25. לפי שהתורה היא שם קדוש. לפי שדברי התורה הם שם קדוש, וכמו שכתבנו לעיל בשם הרמב"ן בהקדמה לביאורו על התורה, שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה. 26. וכל מי שמשתדל ועוסק בתורה. עם היות שיהיה בהלכה או איזה ענין אחר. 27. עוסק בשם קדוש. הרי שהוא עוסק בשם הקדוש. 28. ניצל מן הכל. והוא ניצל מכל הרעות, מצד מעלתה ויקרותה. ומפרש -. 29. ניצל בעולם הזה. בעולם הזה הגשמי מכל צרות ורעות. 30. ובעולם הבא. ותנצל נשמתו בעולם הבא בשעת הדין מכל המקטרגים.

מעלות התורה

עיונים

ג. מי שעוסק בתורה יש לו חרות מן הכל. במסכת אבות (אבות ג, ה) אמרו: "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ". וכתב שם רבינו יונה ז"ל: 'כל המקבל עליו עול תורה' וכו', אחר שעושה תורתו עיקר ומלאכתו עראי, הקב"ה ישמרהו מכל דבר רע שלא יצטרך לבטל מלמוד התורה, ולא ייתן בלב העריץ [המושל] הלוקח נפשות לעשות מלאכתו לקחת את זה וינצל ממלאכת העריצים. 'ועול דרך ארץ' - לא יצטרך לעשות מלאכה הרבה לצורך פרנסתו ובמעט יספיק לו לכדי חיותו, כי מלאכת הצדיק מתברכת ונפשו שמחה בחלקו.

'וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים לו עול מלכות' - שהוא חושב לעשות מלאכתו הרבה אם יניח מלאכת התורה, וה' יתברך יפר מחשבתו ויתן בלב המלך לקחתו לעשות מלאכה לו, כי 'פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו' (משלי כא, א). 'ונותנין עליו עול דרך ארץ' - שהוא נודד וטורח אחר מחייתו ולא יוכל למוצאה. גם כי ימצאנה, לא ישמח בחלקו, וכל ימיו להבל ייגע להעשיר, להוסיף עושר על עושר, ובענין שנאמר 'אוהב כסף לא ישבע כסף' (קהלת ה, ט), ונמצאו כל ימיו יוצאים בעמל וגיעה ולא תהיה לו מנוחה לעולמי עד. עכ"ל.

ביאורים

31. עין חיים היא למחזיקים בה. התורה נותנת חיים לכל לומדיה, וכוונת 'חיים' כאן היינו כל הטובות והחירויות כולם. 32. חרות מן הכל. מכל מיני עבודת ושעבודים. 33. חרות מן המיתה. דהיינו מאחיזת הקליפות שהם דרגא דמותא (מתוך מדבש). 34. לפי שהחרות שורה עליו. לפי שמדת החירות שורה עליו, ודבר זה מגן עליו ושומר עליו מהכל. 35. ואחוז בו. והוא אחוז באותה מידה עליונה [ועליה נאמר בחז"ל (אבות ו, ג): 'המכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלווחות' (שמות לב, טז), אל תיקרי 'חרות' אלא 'חרות'].

מעלות התורה

עיונים

וב'נפש החיים' (שער ד' פרק ט"ז) כתב: שמה שאמרו חז"ל שמעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, בכלל זה כל שאר ענייני העולם המונעים תמידות עסק התורה, ולא דווקא עול הפרנסה והמלכות בלבד, אלא כל שאר ענייני העולם למיניהם המונעים ממנו עסק התורה, גם את אלו מעבירים מעליו. וכפי ערך הקיבול אשר יקבל עליו עול תורה באמת ובכל כוחו, כן לפי זה הערך יסירו ויעבירו ממנו טרדות ענייני זה העולם. והשמירה העליונה חופפת עליו, ומזונותיו

מוכנים לו תמיד בלא שום עמל ויגיעה מועטת עליהם, ולא עוד אלא שהקב"ה ממציא לו מזונותיו בכל יום ויום שנאמר (משלי לא, טו): 'ותן טרף לביתה'. עכ"ל.

ביאורים

36. ומתוקים מדבש. ומתוקים למכירים את מעלתם (של דברי התורה) יותר מדבש וממתק חלות הדבש, שהדבש אינו ערב אלא בשעת אכילתו, אבל דברי תורה ככל אשר יוסיף האדם לעסוק בהם כך תגדל התועלת שבהם (רש"י,

בְּכַרְשֵׁת חֶקֶת ח"ג קעט, ב): תא תזי, מילין דאורייתא קדישין אינון, עלאין אינון, מתקין אינון, שנאמר (תהלים יט, יא): 'ומתוקים מדבש'. ומאן דאשתדל באורייתא, באלו קאים כל יומא על טורא דסיני ומקבל אורייתא, שנאמר (דברים כז, ט): 'היום הזה נהיית לעם'.

תרגום: בכרשת חקת: בא וראה, דברי התורה קדושים הם, עליונים הם ומתוקים הם, שנאמר: ³⁶ ומתוקים מדבש. ומי

מעלות התורה

שְׁמַשְׁתַּדֵּל וְעוֹמֵק בַּתּוֹרָה, ³⁷ כְּאֵלוֹ
 עוֹמֵד בְּכָל יוֹם עַל הַר סִינַי וּמִקְבֵּל
 אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ³⁹ הַיּוֹם הַזֶּה
 נִהְיִיתָ לְעָם'.

ד. כמה חביבים ואהובים דברי התורה. כשם ששקולה מצות תלמוד תורה של כל תיבה ותיבה כנגד כל המצוות, בגודל זכותה ושכרה [כמבואר בשנות אליהו פ"א דפאה], כך שקולה כנגדן בהארת וזיכור הנפש, כמו שכתב בספר 'נפש החיים' (ש"ד פ"ל) וז"ל: ועוד זאת, יתירה התורה הקדושה ביתרון אור ותוספת קדושה גם על כל המצוות כולן ביחד, שגם אם קיים האדם כל התרי"ג מצוות בשלימות האמיתי

וּבְפָרְשֵׁת בְּלֶק (ח"ג ריב, א): כִּמְה
 חֲבִיבִין מִיֵּלֶן
 דְּאִזְרִיתָא, וְכִמְה חֲבִיבָה אִזְרִיתָא
 קְמִיָּה קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּאִזְרִית לָהּ
 קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְכַנּוּחֵי.

תַּרְגוּם: וּבְפָרְשֵׁת בְּלֶק: ^{40(ד)} כִּמְה

כראוי, בכל פרטיהם ודקדוקיהם ובכוונה וטהרה וקדושה - אשר אז נעשה האדם כולו בכל אבריו ופרקיו וכל כוחותיו מרכבה גמורה שתשרה עליהם הקדושה עליונה של המצוות כולן - עם כל זה אין ערוך ודמיון כלל קדושת ואור המצוות לגודל עוצם קדושת ואור התורה הקדושה אשר תופיע נהרה על האדם העוסק

ביאורים

אבע"ז ורד"ק). ³⁷ כאילו. נחשב לו כאילו. ³⁸ עומד בכל יום על הר סיני ומקבל את התורה. כי דיבורי ועסקי האדם בתורה אינם נותנים בה עביות שתחלש קדושתה, לכך אפילו היום אחר כמה אלפים שנה ממתן תורה, היא בקדושתה כאילו היום ניתנה על הר סיני (מתוק האור). ³⁹ היום הזה נהיית לעם. ופירש רש"י: בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית. ⁴⁰ כמה

מעלות התורה

עיניים

חֲכִיכִים וְאַהֲוִיכִים דְּכָרֵי הַתּוֹרָה, וְכַמָּה חֲכִיכָה וְאַהֲוִיכָה הַתּוֹרָה לְפָנַי הַקְּבָ"ה, ⁴¹שְׁהוֹרִישׁ אוֹתָהּ הַקְּבָ"ה לְבָנָיו.

עוֹד שָׁם (ח"ג רב, א): פֶּתַח וְאָמַר: 'כִּי תִצּוֹר אֶל עִיר' כו' (דברים כ, יט), זָפָאָה חוֹלְקֶיהָ מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאֹרֵייתָא תְּדִיר. מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּהָ, מִזֶּה פְּתִיב בֵּיהּ (תהלים א, כ-ג): 'כִּי אִם

בה כראוי. כי ראשית דרכה בקדש הוא הגבה למעלה מעלה משורש הקדושה ואור העליון של המצוות כולן יחד כנ"ל, וזה שאמרו במסכת אבות (ו, א): 'ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים', היינו על כל מעשי המצוות כולן, וכן אמרו בירושלמי פ"א דפאה שכל המצוות אינן שוות לדבר אחד מן התורה. עכ"ל.

ובספר דרך ה' (ח"ד פ"ב) כתב וז"ל: בכלל

ההשפעות הנשפעות ממנו יתברך לצורך בריותיו, יש השפעה אחת עליונה מכל מה שאפשר שימצא בנמצאים, והיינו שהוא תכלית מה שאפשר שימצא בנמצאות, מעין המציאות האמיתית שלו יתברך, ויקר ומעלה מעין אמיתות מעלתו יתברך, והוא מה שמחלק האדון יתברך שמו מכבודו ויקרו אל ברואיו. ואמנם קשר הבורא יתברך שמו את השפעתו זאת בענין נברא ממנו יתברך לתכלית זו, והוא התורה, עכ"ל. ועיין שם שכתב שבכל לימוד, אפילו בקריאת הדברים כפשוטם, ישנה השפעה זו. אמנם כל שמבין ומעמיק יותר כן תרבה ותגדל. וכעין זה כתב רבנו חיים ויטאל בהקדמתו לספרו דרך חיים.

ביאורים

חֲכִיכִים וְאַהֲוִיכִים דְּכָרֵי הַתּוֹרָה. על לומדיה. ⁴¹ **שְׁהוֹרִישׁ אוֹתָהּ הַקְּבָ"ה לְבָנָיו.** כמה חביבה היא התורה שהוריש אותה הקב"ה לנכסת ישראל, כמו שכתוב (דברים לג, ד): 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', ואין אדם מוריש לבניו, אלא מה שאהוב ויקר אצלו ביותר, ומזה שהוריש הקב"ה לבניו את התורה,

מעלות התורה

עיונים

בְּתוֹרַת ה' חֲפָצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם
 וְלַיְלָה, וְהָיָה בְּעֵינֵי שְׂתוּל עַל פְּלָגֵי
 מַיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֲלָהוּ לֹא
 יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ, אֲמַאי
 כְּמִיּוֹדָא לְדָא, אֶלְא מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדַּל
 בְּאוֹרֵייתָא יוֹמָם וְלַיְלָה, לֹא לִיהוּי
 בְּאֵעָא יְבִישָׁא, אֶלְא כְּמֵאן, 'כְּעֵין
 שְׂתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם' כו'.

תרגום: עוד שם: פתח ואמר: 'כי
 תצור אל עיר' כו', אשרי
 חלקו של מי שמשתדל ועוסק
 בתורה תמיד. מי שעוסק בתורה,
 מה פתוב בו: ^(ה)כי אם ⁴²בתורת ה'

ה. כי אם בתורת ה'
 חפצו ובתורתו יהגה
 יומם ולילה. במסכת
 עבודה זרה (יט, א)
 דורש רבא מפסוק
 זה: "בתחילה (קודם
 שלמד, התורה) נקראת
 על שמו של הקב"ה,
 ולבסוף (לאחר שלמד)
 נקראת (התורה) על
 שמו, שנאמר: 'בתורת
 ה' חפצו ובתורתו יהגה
 יומם ולילה". והיינו,
 שבתחילה התורה
 נקראת 'תורת ה'" ואחר
 כך נקראת 'תורתו' של
 אותו תלמיד שטרח בה
 (רש"י).

בספר 'מכתב מאליהו'
 (ח"ג עמ' 13) ביאר,
 חז"ל מגלים לנו, שאם
 אדם טורח בלימודו,
 והוגה בתורה יומם

ולילה, נעשית התורה קנין בנפשו, עד שממלאת את כל תוכן חייו, ולכן נקראת
 על שמו, כי 'שם' מציין את התוכן הרוחני, כידוע.

על תחילת ברכות התורה: 'אם בחוקתי תלכו' (ויקרא כו, ג), פירש רש"י: "יכול
 זה קיום המצוות, כשהוא אומר 'את מצוותי תשמרו', הרי קיום המצוות אמוה,
 הא מה אני מקיים 'אם בחוקתי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה". עיי"ש. בכך

ביאורים

רואים את יוקרתה וחשיבותה. 42. בתורת ה' חפצו. רצונו ללמדה ולעשותה.

מעלות התורה

עינים

פנתחת התורה את פרשת הברכות, כיון שכל הברכות מותנות בקנין התורה, והרי התורה נעשית קנין

כַּפְצוּ וּבְתוֹרָתוֹ⁴³ יִהְיֶה⁴⁴ יוֹמָם וְלַיְלָה, וְהָיָה כַּעֲיֵן שְׂתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם⁴⁵ אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֲלֵהוּ לֹא⁴⁷

בנפש האדם רק על ידי עמלה של תורה.

וכן על פתיחת התוכחה פירש רש"י: "ואם לא תשמעו לי" - להיות עמלים בתורה וכו', עיי"ש. חסרון העמל גורר אחריו את נפילת שבעת המדרגות, עד לדיוטה התחתונה כמפורש שם ברש"י (פסוק טו, עיי"ש), כי על ידי חסרון העמל מתרופף אצל האדם קנין התורה, והתורה יוצאת מליבו ח"ו, וזה שורש לכל תוצאות החמורות המוזכרות בתוכחה.

עבודתנו היא איפוא לעמול בתורה בדרך עסק וטורת, ועל ידי זה נהיה דבקים בתורה, והיא תתקיים בנו ותהפך קנין בנפשנו.

זהו מה שאמרו בזהר כאן בסמוך: "אלא מי שמשתדל ועוסק בתורה יומם ולילה", והיינו לא בקריאת התורה גרידתא, אלא על ידי ההשתדלות והעסק בה יומם ולילה.

ביאורים

43. יהגה. יהרהר בלבו. [ויש שפירשו 'הגה' מלשון דיבור, כמו 'ולשוני תהגה צדקך' (תהלים לה, כח)]. **44. יומם ולילה.** שכל מחשבותיו וכוונות לבו נתונות לתורה ומצוות ולעשיית רצון ה', ואין לו עסק וחפץ עם הבלי העולם (רש"י, אבע"ז ורד"ק). **45. והיה כעין שתול על פלגי מים.** ויהיה איש זה שכל עסקו בתורה כעץ הנטוע על תעלות מים, פלג אחד מצידו האחד והשני מצידו האחר, והוא עומד ביניהם [פלגים הם תעלות מים קטנות המתפשטות מהנהר הגדול, ונקראים כן מפני שמתפלגים ונפרדים מהנהר (אבע"ז פי' ב)]. **46. פלגי מים.** 'מים' רומזים לתורה, ונפש הצדיק נטועה בקדושה העליונה שיש בה את סוד התורה, וגם את פשוטה של תורה, ושניהם כשני פלגי מים (אלשיך). **47. אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול.** אשר את פריו תמיד יתן בזמנו, והעלה שלו לעולם לא יכמוש אלא יישאר תמיד לח ורענן גם בימות הקיץ (רד"ק). כך לא תשתכח התורה מאיש זה, ובני אדם יקחו ממנו את פירותיו, שהם תורתו ומעשיו הטובים, וילמדו ממנו.

מעלות התורה

יבול⁴⁸ וכל אשר יעשה יצליח',⁴⁹ למה נסמך זה לזה, אלא מי שמשתדל ועוסק בתורה יזמם ולילה, לא יהיה כעין יבש, אלא כמי,⁵⁰ כעין שתול על פלגי מים'.

תל חזו, כמה חביבין אינון דמשתדלי באורייתא כמי קודשא בריך הוא. דאפילו בזימנא דדינא תליא בעלמא, ואתיהיב רשו למחבלא לחבלא, קודשא בריך הוא פקיד ליה עלוניהו, על אינון דקא משתדלי באורייתא, והכי אמר ליה קודשא בריך הוא: 'כי תצור אל עיר' - בגין חוביהון [סגיאיין דחטאן לקמאי, ואתחייבו דדינא] וכו'. 'לא תשחית את עצה', דא תלמיד חכם דאיהו במתא כו', 'כי ממנו תאכל', ההיא טגרא תקיפא כו', דלית הנאה ותיאובתא לרות קודשא ביהאי עלמא,

ביאורים

48. וכל אשר יעשה יצליח. שבזכות עסק התורה יתברכו נכסיו, אף על פי שהוא ממעט לעסוק בהם (ע"ז יט, ב, רש"י, רד"ק ומאירי). 49. למה נסמך זה לזה. למה נסמך 'והיה כעץ שתול' ל'תורת ה' חפצו', כלומר, למה מדמה את לומד התורה לעץ. ומשיב - 50. כעין שתול על פלגי מים. ומפרש שם: כמו שבאילן יש שבעה מינים: א. שרשים. ב. קליפות. ג. מוח. ד. ענפים. ה. עלים. ו. פרחים. ז. פירות. אף דברי תורה יש בהם: א. פשט הכתוב. ב. דרוש. ג. רמז. ד. גימטריאות. ה. סודות נסתרים, סודות סתומים. ו. פסול וכשר טמא וטהור. ז. איסור והיתר. הרי יפה עולה הדמיון של לומד תורה לעץ.

מעלות התורה

עיונים

ו. שאפילו בעת שהדין תלוי בעולם וניתן רשות למשחית להשחית הקב"ה מצוה את המשחית עליהם. גדולה זכות התורה שמצילה את לומדיה ועמליה מהסכנות החמורות ביותר המתרגשות לבוא לעולם, ואף בתוך נוראות המלחמה והשבי חוט של חסד משוך עליהם, וכמו שכתב ה'עמק דבר' על הפסוק "בעבור אברהם עבדי" (בראשית כו, כד), וז"ל: "אלא שהיא

אֵלֶּא אֲזַרְיִיתָא דְּהָהוּא זַבְּאָה, כְּבִיבּוּל אִיהוּ מְפָרְנָם לָהּ וַיְחִיב לָהּ מְזוּנָא בְּהָא עֲלָמָא, וַתִּיר מְכַל קְרַבְנִין דְּעֲלָמָא כּו'. ומיומא דְּאַתְחָרִיב בִּי מְקוּדְשָׁא וּבְכֻלֵּי קְרַבְנִין, לִית לִיהּ לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֵלֶּא אִינּוּן מְלִין דְּאֲזַרְיִיתָא וְאֲזַרְיִיתָא דְּאַתְחָדְשָׁא בְּסוּמִיָּה, בְּגִין כֵּךְ: 'בִּי מִמְּנֵו תֵּאכְל' כּו'.

תרגום: בא וראה, כמה חביבים לפני הקב"ה אלו

שמשתדלים ועוסקים בתורה. ⁽¹⁾ שאפילו בעת ⁵¹ שהדין תלוי בעולם, וניתן רשות למשחית להשחית, הקב"ה ⁵² מצוה את המשחית עליהם, על אלו שמשתדלים ועוסקים בתורה, וכך אומר לו הקב"ה: ⁵³ כי תצור

ביאורים

51. שהדין תלוי בעולם. בעת שמידת הדין מתוחה מחמת עוונות. 52. מצוה את המשחית עליהם. שלא ישחית את תלמידי החכמים העוסקים בתורה. 53. כי תצור אל עיר. כדי להשחית את יושביה.

מעלות התורה

עיונים

ברכה שיגדל את זרעו העוסקים בתורה, שיהא חוט של חן משוך עליו, ובזה יהיו ניצולים בעת צרה, וכדתנן (אבות פ"ג): "כל המקבל עליו עול תורה פורקין" וכו', וכמו שהראנו לדעת להלן (מה, טז) ב'הרחב דבר' שגם בחורבן ראשון ושני ניצולו חכמי התורה בהשגחה פרטית". עכ"ל.

וזה לשון 'הרחב דבר' (בראשית מה, טז): "וכן ביחזקאל (כא, יד), בשעה שציייר הנביא חרב נבוכדנצר כמה הוחדה ומורטה, אמר דמשום הכי הוחדה כל כך למען טְבַחַם טְבַחַהּ הרבה, והוסיף, "או נשיש שבט בני מואסת כל עץ" (שם טו), פירוש, או משום הכי הוחדה כדי לשוב לבנינו בראותנו כח בני שהוא התלמיד חכם (שהתלמיד חכם מכונה בשם בני), מכל מקום ניצל מהחרב הגדולה המשחתת כל עץ, כמו שראינו: "החרש והמסגר אלף הכל גיבורים עושי מלחמה" (מלכים-ב כד, טז), ופרשו בספרי פרשת האזינו - עושי מלחמתה של תורה. וגם בדורו של צדקיהו סוף החורבן, איתא בשמות רבה (פרק כד): "הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם" (דברים לב, ו), בדורו של ירמיהו הכתוב מדבר, 'עם נבל' שעשה נבלות וכו' למה? שלא היו חכמים, הרי דחכמים נשתירו, ולא שנבוכדנצר היה אוהב חכמי התורה, אלא שזכות חרבה של תורה הגין עליהם. וכך היה בחורבן שני, שנצלו חכמי יבנה על ידי רבי יוחנן בן זכאי וכו', עכ"ל.

וז"ל ה'נפש החיים' (ש"ד פט"ו): "והוא [העוסק בתורה] הרודה ומושל בכל. וכל הדינין בישין מסתלקין מעליו, ואין להם עליו שום שליטה ח", בין בעודו בזה העולם, כמו שאמרו בפרק קמא דברכות (ה, א): "אמר רב שמעון בן לקיש, כל העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו". ובפרק כיצד מעברין (נד, א): "חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר וכו', חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר וכו', חש במעיו וכו', חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר (משלי ד, כב) 'ולכל בשרו מרפא'". וכעין סגנון זה אמרו בויקרא רבה פרשה י"ב, ובתנחומא פרשת יתרו, ובמדרש תהלים מזמור ק"ט עיין שם.

ובתנא דבי אליהו (סדר אליהו רבא פרק ה'): 'מקימי מעפר דל' וכו' (תהלים קיג, ז), אדם שעבר עבירות הרבה, וקנסו עליו מיתה וכו', וחזר ועשה תשובה, וקורא תורה נביאים וכתובים, ושנה משנה מדרש הלכות והגדות, ושימש חכמים, אפילו נגזרו עליו מאה גזירות, הקב"ה מעבירן ממנו כו'.

ושם ריש פרק ו': 'הביאני המלך חדריו' (שה"ש א, ג) כשם שיש להקב"ה חדרי חדרים בתורתו, כך יש להם לתלמיד חכמים לכל אחד ואחד חדרי חדרים

מעלות התורה

עינים

**אֶל עִיר' - בְּשִׁבִיל עֲוֹנוֹתֶיהֶן
הָרָבִים שֶׁחָטְאוּ לְפָנַי וְנִתְחַיְבוּ בְּדִין
וְכו', 'לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה' - זְהוּ
תִלְמִיד חֲכָם⁵⁴ שֶׁהוּא הֶעֱקָר בְּעִיר**

בתורתו, ואם ראית
שהיסורין ממשמישין
ובאין עליך, רוץ לחדרי
תורה, ומיד הייסורין
בורחין ממך, שנאמר
(ישעיה כו, כ) 'לך עמי
בא בחדריך' וגו', לכך

נאמר 'הביאני המלך חדריו'. 'נגילה ונשמחה בך', במה שגדלתנו ורוממתנו,
וקשרת לנו כתר גדול בדברי תורה מסוף העולם ועד סופו.

ושם בפרק ה': 'ויהי המה הולכים הלך ודבר' (מלכים-ב ב, יא) ואין 'דבר' אלא
דברי תורה וכו', וכשנשתלח מלאך וכו', ובא ומצאן שהיו עוסקין בדברי תורה,
ולא היה יכול לשלוט בהם וכו', מכאן אמרו שני בני אדם שהולכין בדרך ועוסקין
בתורה, אין דבר רע יכול לשלוט בהן וכו', עיין שם.

ובזוהר ויחי רמ"ב סוף ע"א, 'ששכר חמור גרם' וכו', פתח ואמר 'לדוד ה' אורי'
(תהלים כז, א) וכו', כמה חביבין אינון מלין דאורייתא, כמה חביבין אינון דמשתדלי
באורייתא, קמי קודשא בריך הוא, דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מפגעיה
עלמא, נטיר הוא לעילא נטיר הוא לתתא, ולא עוד אלא דכפי לכל פגיעי דעלמא,
ואחית לון לעומקא דתהום רבה [-שמכניע כל המזיקים שבעולם ומורידם לעמקי
תהום רבה]. תא חזי בשעתא דעאל ליליא וכו', כד אתער רוח צפון ואתפליג ליליא,
אתערותא קדישא אתער בעלמא וכו', זכאה חולקיה דהווא בר נש, דאיהו קאים
בההיא שעתא ואשתדל באורייתא, כיון דאיהו פתח באורייתא, כל אינון זינין
בישין, אעיל לון בנוקבא דתהום רבה וכו'. בגין כך יששכר דאשתדלותיה באורייתא,
כפית ליה לחמור ונחית ליה וכו' [-כל אלו מיני מזיקים הרעים מכניס אותם בנקבי
תהום הגדול וכו'], דאיהו סליק לנזקא עלמא, ושוי מדוריה בין המשפתים וכו'.

וכן אמרו ז"ל בפרק ג' דסוטה (כא, א) דהתורה אגוני מגני מן היסורין בין בעדנא
דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק בה, עיין שם. כי היא 'גמלתהו רק טוב ולא רע
כל ימי חייה' (משלי לא, יב), היינו אפילו בעדנא דלא עסיק בה, כל זמן שהוא
דבוק ולא פירש ח"ו מחיי עולם שלה, ודעתו עליה תמיד לחזר ולהגות בה. עכ"ל.

ביאורים

54. שהוא העיקר בעיר. שהוא החשוב בעיר. [זהו 'לא תשחית את עצה'

מעלות התורה

עיונים

ז. הוא מפרנס אותה ונותן לה מזונות כעולם הזה יותר מכל הקרבנות שבעולם. לפי שקיים כל העולמות הוא על ידי עבודת הקרבנות, כמו ששינוי באבות (א, ב): 'על שלושה דברים העולם עומד

וכו'.⁵⁵ **כי ממנו תאכל' – אותו הצור**
החזק בו' פי אין הנאה ותשוקה
לרוח הקדש בעולם הזה,⁵⁷ **אלא**
התורה של אותו צדיק,⁵⁸ **כביכול**
(ז) הוא מפרנס אותה⁵⁹ **ונותן לה**
מזונות בעולם הזה,⁶⁰ **יותר מכל**

על התורה ועל העבודה'. והקרבנות נקראו 'קרבני לחמי', שהם כענין המזון לגוף. עיין כל הענין בהרחבה בנפש החיים (שער ב' פרק ו' ופ"ט בהג"ה). ויסוד הענין שכמו שעל ידי האכילה ושתיה מתקיימת רוח האדם בגופו. כן גורה רצונו יתברך שחבור עצמותו יתברך אל העולמות כדי להעמידם ולקיימם הוא ע"י הקרבנות.

ומשחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, התורה היא המזון של העולמות כמו קרבן. ואמר המגיד לבית יוסף: "שכל הברואים צריכים מזון אפילו ספירות דאינון נאצלים צריכים כביכול מזון, ומזון שלהם הוא תורה ומצוות". ועל כן נקראו ישראל אילן חזק שממנו צומח התורה והמצוות שהם מזון של העליונים.

ביאורים

היינו תלמיד חכם, שהוא עץ החיים, אילן הנותן פירות לכל, שנהנים מפי תורתו ומפרי מעשיו הטובים].⁵⁵ **כי ממנו תאכל**. ויש לשאול, וכי אותו משחית אוכל מהתלמיד חכם, ומשיב, פסוק זה לא נאמר על המשחית, אלא 'כי ממנו תאכל' הם כוחות הקדושה שניזונים מכוח תורתו ומעשיו הטובים של התלמיד חכם.⁵⁶ **לרוח הקודש**. שהיא השכינה.⁵⁷ **אלא התורה של אותו צדיק**. אלא לימוד התורה של אותו הצדיק.⁵⁸ **כביכול הוא מפרנס אותה**. כביכול הלומד תורה מפרנס את רוח הקודש.⁵⁹ **ונותן לה מזונות כעולם הזה**. והיינו שהקב"ה טבע בבריאה, שהשפע ניתן בעולם הזה מחמת מעשים טובים של בני אדם, וממילא התלמיד חכם העוסק בתורה כאילו מפרנס ונותן כוחות להעניק ולהשפיע לכל העולם.⁶⁰ **יותר מכל**. יותר מאשר על ידי כל.

מעלות התורה

עינים

**הַקְרָבָנוֹת שֶׁבְעוֹלָם כּוֹ. וּמִזֶּם
שֶׁנֶּחְרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטְלוּ קְרָבָנוֹת,
61 אֵין לוֹ לְהַקְבֵּ"ה אֶלָּא דְבָרֵי הַתּוֹרָה
וְתוֹרָה הַמִּתְחַדְּשֶׁת בְּפִי שָׁל הַצַּדִּיק,
לְכֹף פְּתוּב: 62 כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכְל.**

(הקדמות ושערים,
לנפה"ח ש"ד פל"ד
אות ג).

כתב הנפש החיים'
(ש"ב פ"ו) שכמו
שחבור וקיום נשמת
האדם בגופו הוא על
ידי אכילה ושתייה, אף
על פי שהנפש אינה

אוכלת האוכל הגשמי. כן חיבור עצמותו יתברך אל העולמות הוא על ידי עסק התורה, המצוות, והתפילה, אף על פי שעצמותו יתברך אינו צריך להם. ובמדרש (ויקרא רבה ד'): "מה הנפש הזאת אינה אוכלת בגוף, כך הקב"ה אין לפניו אכילה". ומרומז כל זה בפסוק (בחוקותי כו, יא) "ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם", וברש"י: "כל געילה לשון פליטת הדבר הבלוע". וכתב על זה ברמב"ן שם "ולא ידעתי מה הטעם, אבל הענין סוד מסתרי תורה, והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילים ברותחים". וביאר הסוד הזה בספר 'דרך אמונה' לבעל 'עבודת הקודש', וז"ל: "מה הנפש אינה אוכלת כך הקב"ה, אמנם הזכירו אכילה ושתייה יותר משאר הנאות, להעיר אותנו על ענין נעלה. והוא, כי אם האמת שאין הנפש אוכלת ושתייה, אמנם על ידי מאכל ומשתה הגוף, יתמיד חיבורם ויתקיימו שניהם. כך על ידי העבודה והתפילה, יתמיד דיבוק הקב"ה ואהבתו עם האומה הנבחרת ולא תגעל נפשו אותם".

וכן כתב בהקדמה לספר 'תולעת יעקב': "אבל יסוד היסודות ועמוד החכמות תכלית העבודה לאדון יחיד, אולם לא יועיל לו דבר ולא יחסר לו, כמו שלא יועיל המאכל והמשתה לנשמה העליונה, ואולם על ידי המאכל והמשתה יתמיד החיבור, וכן על ידי העבודה יתמיד השפע ויתפוצץ על התחתונים". והתבאר שכל ענין העבודה צורך גבוה הוא להתמיד החיבור. ובלי תורה ומצוות היה הוא יתברך מסלק עצמותו מהם והיו חוזרים לאפס ותוהו, כמשל חיבור הנשמה לגוף שבלי אכילה ושתייה ייפרד החיבור והאדם מת. (הקדמות ושערים, לנפה"ח ש"ב פ"ו).

ביאורים

61. אין לו להקב"ה. הנאה בעולם. 62. כי ממנו תאכל. כוחות הקדושה ניוונים

מעלות התורה

ובְּפֶרֶשֶׁת פִּנְחָס (ח"ג ריג, א): **כָּל מֵאֵן דְּאַשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵייתָא, זְכִי דְּפִתְחִין לִיה כְּמֹה תַרְעִין לְהֵא עֲלָמָא, וְכְמֹה נְהוּרִין. בְּשַׁעֲתָא דְנִפְיָא בְר נֶשׁ מַהֵא עֲלָמָא, הִיא אַקְדִּימַת קַמִּיה, וְאִזְלַת לְכָל נְטוּרֵי תַרְעִין, וּמְכַרְזַת וְאוֹמְרַת: 'פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֵא גוֹי צַדִּיק שְׂמֵר אַמְנִים' (ישעיה כו, ט), אֶתְקִינֵנוּ בְרַסְיָא לְפִלְגֵיָא עֲבָדָא דְמַלְכָא, דְלִית חֲדוּה דְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא, אֲלָא בְמֵאן דְאַשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵייתָא, מְכַל שְׂבֵן מֵאֵן דִּיתַעַר בְּלִילֵיא וּמִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵייתָא, דְהָא כָּל צַדִּיקֵיָא בְּגִינְתָא דְעַדָן צִיִּיתִין לְקַלְיָה, וְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא אֲשַׁתַּפַּח בִּיה.**

תְּרַגְמוֹ: **וּבְפֶרֶשֶׁת פִּנְחָס: כָּל מוֹ שְׂמִשְׁתַּדֵּל⁶³ וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, זוֹכֵה שִׁיפְתְּחוּ לְפָנָיו כְּמֹה שְׁעָרִים⁶⁴ לְעוֹלָם הָעֵלְיוֹן, וְכְמֹה אוֹרוֹת יֵאִירוּ לוֹ שָׁם. בְּשַׁעֲתָא⁶⁵ שִׁיזְיַצָא אָדָם מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, הַתּוֹרָה מְקַדְמַת לְפָנָיו,**

ביאורים

מהשפע הנמשך על ידי תורת התלמיד חכם. [כי אין לה מזונות בעולם הזה אלא ממנו, וכיון שממנו תאכל והוא מזין אותה, על כן 'אותו לא תכרות', הוי נוהר בו שלא תקרב אליו]. 63. ועוסק בתורה. בעולם הזה. [וז"ל הזהרה: כל מאן דאשתדל באורייתא בהאי עלמא]. 64. לעולם העליון. בעולם העליון בגן עדן. 65. בשעה שיצא. על כן בשעה שנפטר.

מעלות התורה

עינים

וְהוֹלַכְתָּ לְכָל שׁוֹמְרֵי הַשְּׁעָרִים,
⁶⁶וּמְכַרְזֵי וְאוֹמְרֵי: ⁶⁷פְּתַחוּ שְׁעָרִים
⁶⁸וְיָבֵא גֹי צְדִיק שְׁמֹר אֱמֻנִים,
 הַתְּקִינוּ וְהָכִינוּ כַּסְאוֹת לְפָלוּנֵי עָקֵד
 הַמּוֹלֵךְ, כִּי אִין שְׁמַחָה לְפָנַי הַקָּבָ"ה
 אֲלָא בְּמֵי שְׁמוֹשְׁתְּדֵל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה,
^(ח)מִכָּל שָׁכֵן מִי שְׁמוֹתְעוֹרֵר בְּלִילָה
 וּמְשִׁתְּדֵל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, כִּי אֶז פֵּל
 הַצְּדִיקִים שְׁגִנְן עֲדָן מִקְשִׁיבִים
 לְקוֹלוֹ, ⁶⁹וְהַקָּב"ה מוֹשְׁתַּבַּח בּוֹ.

ה. מכל שכן מי שמתעורר בלילה ומשתדל ועוסק בתורה. במסכת מנחות (ק"י, א) דרשו את הפסוק: 'שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות' (תהלים קלד, א): "מאי 'בלילות'? אמר רבי יוחנן: אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהם הכתוב כאילו עוסקים

בעבודה". ע"כ.

וביאר שם המהרש"א, דלפי פשוטו דקאי אעבודת בית המקדש, מאי 'בלילות' הא עיקר עבודה בימים הוא ולא בלילות, אלא אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה וכו' דביום האדם טרוד בעסקיו ובלילה הוא פנוי, וקאמר כאילו עוסקים בעבודה דעיקר קרא מיירי ביה, אלא דמלת 'בלילות' הוא רמז על עסק התורה שהיא כעבודה. ע"כ.

ויליף לה מדכתיב: 'העומדים בבית ה'', שהוא כאילו עומדים בבית המקדש

ביאורים

66. ומכרזת ואומר. לשומרים. 67. פתחו שערים. של הגן עדן. 68. ויבא גוי צדיק שומר אמונים. וינסו לתוכו בני ישראל שהמתינו וציפו לה' באמונה. 69. והקב"ה משתבח בו. בזהרה: 'וקודשא בריך הוא משתבח בינייהו', ע"ש. והיינו שהקב"ה נמצא בין הצדיקים בגן עדן. [וכן מבואר בסוף מסכת תענית (לא, א): 'עתידי הקב"ה לעשות מחול (מעגל) לצדיקים והוא יושב ביניהם בתוך המעגל] בגן עדן].

מעלות התורה

עיונים

ממש ועוסקים בעבודה. והענין, כי הקרבנות הם עיקר להעביר הסטרא אחרא ולהעלות נפש הבהמיות למעלה, ולכן עיקרם באים על חטא, שבזה יש אחיזה לסטרא אחרא. ולכן תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, שאז זמן שליטת החיצונים ביותר וסטרא דינא שליט, ותורתם מעביר אותם מן העולם, והוא ממש כענין הקרבנות. ('אור תורה', ליקוטים נד).

כתב הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה יג: "אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים: אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר (איכה ב, יט): 'קומי רוני בלילה'. וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר (תהלים מב, ט): 'וּמִן יְצוּהָ ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חי'. וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו, שנאמר (איוב כ, כו): 'כל חשך טמון לצפוניו תאכלה אש לא נופח'."

ושם בפרק א' הלכה ט' כתב: "גדולי חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים ומהם סומים ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה. והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו".

מעלות התורה

[לה]

בְּפָרְשֵׁת וְאֶתְחַנֵּן (ח"ג רס, א): **הָאֵל חָזִי, כְּמָה הוּא חֵילָא**
תְּקִיפָא בְּאוֹרֵייתָא, וְכְמָה הוּא עֵילָאָה עַל
כּוּלָא, דְּכָל מַאן דְּאֶשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, לֹא דְחִיל מַעְלָאִין
וְתַתָּאִין, וְלֹא דְחִיל מִמַּרְעִין בִּישִׁין דְּהֵאֵי עֲלָמָא, בְּגִין
דְּאִיהוּ אַחִיד בְּאֵילָנָא דְתַנִּי, וְאָכִיל מִינָה כָּל יוֹמָא. דְּהָא
אוֹרֵייתָא אוֹלִיף לִיה לְבַר נָשׁ בְּאוֹרְהָא דְקִשּׁוּט, אוֹלִיף לִזְן
עֵיטָא הַיָּד וְתִיב קַמִּיה מְאֵרִיה לְכַטֵּל חַגְזָרָה, דְּאֶפִּילוּ
אֲתַנְזַר עֲלֶיהָ מוֹתָא, כְּלָה אֲתַבְטְלוּ וְאֶסְתַּלְקוּ מִינָה וְלֹא
שָׂרְיָא עֲלֶיהָ. עֵיטָא דְבַר נָשׁ כְּהֵאֵי עֲלָמָא, דְּנַעֲי
לְאֶשְׁתַּדַּלָא בְּאוֹרֵייתָא יִמְכָּא וְלִילָיָא, וְלֹא יִתְעַדֵי מִינָה,
דְּהָא הוּא דְכְּתִיב (יהושע א, ה): 'וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה',
וְאֲתַפְרִישׁ מְאוֹרֵייתָא כְּאֵלוּ אֲתַפְרִישׁ מַחִיִּים.

תְּרַגְוִם: בְּפָרְשֵׁת וְאֶתְחַנֵּן: בְּאֵי וְרָאָה, עַד כְּמָה הוּא חֵילָא
תְּקִיפָא בְּאוֹרֵייתָא, וְעַד כְּמָה הוּא עֵילָאָה עַל כּוּלָא,
כִּי כָּל מִי שְׂמַשְׁתַּדַּל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, אֵינּוּ מוֹתָרָא² מִן

ביאורים

1. על הכל. על כל שאר עסקי המצוות. 2. מן העליונים והתחתונים. מן המקטרגים העליונים ולא מן המזיקים התחתונים.

מעלות התורה

עיונים

א. ואינו מתיירא ממקרים המתרגשים בעולם הזה. בתנא דבי אליהו (רבא, פרק ד'): "כל תלמיד חכם שעוסק בתורה בכל יום תמיד, בשביל להרבות כבוד שמים, אינו צריך לא חרב ולא חנית ולא כל דבר שיהיה לו שומר, אלא הקב"ה משמר

בעצמו". ושם בפרק י"ח: "אם יש בו באדם דרך ארץ ומקרא בלבד, מוסרין לו מלאך אחד לשמרו, שנאמר הנה וגו'. קרא אדם תורה נביאים וכתובים, מוסרים לו שני מלאכים לשמרו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו'. אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובים, ושנה משנה מדרש הלכות ואגדות, ושימש תלמידי חכמים, הקב"ה משמרו בעצמו".

והנה במסכת בכורות (לו, א) איתא שאחד האמוראים אמר לחבירו: "המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש". ופירש רש"י: "בעלי תריסין, מגינים תלמידי חכמים, הנלחמים במלחמה של תורה". ע"כ. וכתב בספר 'שארית נתן' (ברכות כז, ב) לבאר את דברי רש"י, לפי דברי התנא דבי אליהו הנ"ל שכתב:

ביאורים

3. ממקרים רעים המתרגשים בעולם הזה. ממקרים ופגעים רעים המתרגשים לבוא בעולם, שבאים על האדם פתאום כשיזדמן במקום סכנה. 4. ואוכל ממנו בכל יום. ואוכל מפירותיו בכל יום, דהיינו שלומד את התורה שהיא פירות עץ החיים. 5. כי התורה מלמדת לבן אדם ללכת בדרך האמת. שמורה לו איך יקיים את כל המצוות. מה שאין כן בלי תורה, אפילו יעסוק במצוות הרי 'אין בור ירא חטא' (מתוק מדבש). 6. עצה. ונתנת לו עצה. 7. איך ישוב לפני קונו. כי מתוך הלימוד ידע חומר העוון, וגם דרכי התשובה כתובים בתורה. 8. לבטל הנזרה. ואפילו שנגזר עליו מיתה, כעין שגזר הקב"ה על חזקיהו המלך.

מעלות התורה

עיונים

וְאֵפִילוּ שֶׁנִּזְנָר עָלָיו מִיָּתָה, כָּל
הַגְּזֵרָה⁹ וְתִכְתְּלֶךָ מִמֶּנּוּ
¹⁰ וְלֹא תִשָּׂרָה עָלָיו. ¹¹ הָעֵצָה שֶׁל בֶּן
אָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁצָּרִיף לְהִשְׁתַּדֵּל

חכמים 'בעלי תריסין', כי יש להם את המגן החזק ביותר. והנה בתנא דבי אליהו הנ"ל חילק, דמי שיש בידו מקרא - מוסרים לו מלאך אחד. קרא נביאים וכתובים - שני מלאכים. למד כל התורה ושמש תלמידי חכמים - הקב"ה משמרו בעצמו. ויש להבין, לפי מה נמדד חילוקי שמירה אלו? בביאור 'הקדמות ושערים' (לנפה"ח ש"ד פט"ז) ביאר, שחילוקי השמירה הם לפי עמלו ודרגתו בתורה. והטעם כתב הרמח"ל (בדרך ה' ח"ד פ"ב) וז"ל: "ככלל ההשפעות הנשפעות ממנו יתברך לצורך בריותיו, יש השפעה אחת עליונה מכל ההשפעות והיא התורה. ואמנם מדרגות מדרגות יש בהשפעה הזאת, ונתחלקו המדרגות האלה בחלקי ההגיון וההשכלה, כפי מה שראתה החכמה העליונה. היותר נאות שבחלק אחד מן ההגיון תמשך מדרגה אחת מן ההשפעה, ובחלק אחר מדרגה אחרת. והנה זה פשוט שכל מה שתתעלה ההשכלה תגדל יותר מדרגת ההשפעה שתמשך על ידה. ולא יטוה מי שישכיל לשון המקראות לבד, למי שישכיל כונתם. ולא מי שישכיל הכונה השטחית שבהם עם מי שיעמיק בה יותר. ולא מי שיעמיק בה קצת, עם מי שיעמיק בהם הרבה". עכ"ל. ודרגות השפעת התורה הם לפי דרגת למודו, מקרא, משנה, עד שלומד התורה כולה, והקב"ה משמרו בעצמו.

ביאורים

9. תכתבל ותסתלק ממנו. ואפילו כבר התחילה הגזרה להתקיים כעין חזקיהו שחלה למות, עם כל זה יתרפא. 10. ולא תשרה עליו. ולא תשרה הגזרה עליו, אלא עוד יתווספו ימיו כעין שהתווספו חמש עשרה שנים לחזקיהו. 11. העצה של בן אדם בעולם הזה. העצה היחידה שיש לאדם בכדי לזכות לכל הדברים הטובים.

מעלות התורה

עיונים

וְלֹהֲתַעֲסֶק בַּתּוֹרָה יוֹם וְלַיְלָה, ¹² וְלֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה, ¹³ זֶהוּ שְׂכֵתוֹב: ¹⁴ וְהַגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה, ^{15(a)} וְהַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה, ¹⁶ כָּאִילוּ פּוֹרֵשׁ וְנִפְרַד מִן הַחַיִּים.

ב. והפורש מן התורה כאילו פורש ונפרד מן החיים. באמת התורה הוא עיקר חיותו של אדם, וכמו שאמרו בפרק שני דמכות (א): "תנא, תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, שנאמר (דברים ד, מב): 'ונס אל אחת מן הערים האל וחי, עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא'". הרי

עוד שם (ח"ג רסח, א): **בְּעֵי פֶר נֶשֶׁ**

שבשבי שלא יתבטל התלמיד מתורתו, מגלין רבו עמו לערי מקלט.

והנך רואה היאך גדול מעלת עסק התורה למאוד, ולמודו זה מפסוק 'וחי', שעיקר החיים הוא תלמוד תורה, ובלעדו אין לו חיים כלל. [וז"ל הרמב"ם (הל' רוצח ושמירת נפש פ"ז ה"א): שנאמר: 'וחי' - עשה לו כדי שיחיה, וחי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד, כמיתה חשובין"]. ואמרו שם גם כן: הרב שגלה, מגלין ישיבתו עמו [שאין לו חיים בלא ישיבה. מאיר]. וקאמר שם גם כן, דתורה קולטת ממלאך המות, כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגרס בשיבה, ולא היה יכול שליחו של מלאך המות להתקרב אליו להמיתו לפי שלא פסק פיו מלגרוס בתורה. יצא מלאך המות וישב על עץ ארז שבישיבה ונשבר העץ, ופסק רב חסדא מלימודו, והיה יכול להמיתו. וכן הוא בפ"ב דשבת (ל, ב) גבי דוד המלך ע"ה.

ביאורים

12. ולא יסור ממנה. ולא יתבטל ממנה לעולמים. 13. זהו שכתוב. ה' ציווה בנבואה ליהושע בן נון לאחר מיתת משה רבינו רבו. 14. והגית בוי יומם וליילה. והתבוננת בתורה בימים ובלילות, כי כל הגיון שבתורה הוא בלב (רש"י). ומה שכתב 'יומם וליילה' היינו בכל עת שימצא פנוי מעסקי מחייתו (מצו"ד).
15. והפורש מן התורה. ואם הסיר ובטל ממנו את התורה, או אפילו שנפרד ממנה רק לפי שעה (מפרשים). 16. כאילו פורש ונפרד מן החיים. נחשב לו כאילו נפרד מן החיים, כי התורה היא חיי האדם (שם).

מעלות התורה

לְשִׂיבָה מִלִּין דְּאוֹרֵי תָא עֲלִיה תְּדִיר, בְּגִין דְּלִית מְקַטְרַגָּא
 לְיַצֵּר הָרַע פֶּר מִמִּלִּין דְּאוֹרֵי תָא, וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל לְבַבְךָ (דברים ו, ו), תְּרִי וְיַצֵּר,
 וְיַצֵּר טוֹב אֶתְעֲזֹר בְּהוֹן, וְיַצֵּר הָרַע אֶתְכַנַּע בְּהוֹן. וְיַצֵּר
 הָרַע, פֶּר חָזִי פֶּר נֶשׁ דְּלָא מִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵי תָא, כְּדִין הוּא
 סְלִיק לְעֵילָא וְאוֹלִיף עֲלִיה חוּבָא, הָדָא הוּא דְבַתִּיב (משלי
 ג, לה): וְכִסִּילִים מְרִים קְלוּן'.

תרגום: עוד שם: ¹⁷ צריך בן אדם לשים עליו דברי
 תורה תמיד, ¹⁸ לפי שאין דבר שיקטרג נגד
 היצר הרע חוץ מדברי התורה, ועל זה נאמר: ¹⁹ והיו
 הדברים האלה אשר אנכי מצווה היום על לבבך' – ²⁰ שני

ביאורים

17. צריך בן אדם לשים עליו דברי תורה תמיד. כלומר שלא יבטל מלימוד
 התורה לעולם, כדי שהיצר הרע יהיה נשבר על ידי התורה. 18. לפי שאין דבר
 שיקטרג נגד היצר הרע חוץ מדברי התורה. כי אין דבר שיקטרג וילחם כנגד
 היצר הרע ויכניע אותו כמו דברי התורה, כמאמר חז"ל (קידושין ל, א): 'בראתי
 יצר הרע בראתי לו תורה תבלין'. 19. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווה
 היום על לבבך. והיו דברי התורה והמצוות אשר אני מצוה אותך היום הזה
 חקוקים על לוח לבך. ואמר 'על לבבך' – לשון רבים, ללמדנו שהתורה משפיעה
 על שני היצרים. 20. שני יצרים. דהיינו דברי התורה ישפיעו על שני יצרך – על
 היצר הטוב ועל היצר הרע, ומפרש -.

מעלות התורה

עיונים

יִצְרָאִים, ²¹יִצֵּר טוֹב נַעֲזֹר פָּהֶם, ^(א)וַיִּצְרֵר הָרַע נִכְנַע פָּהֶם. וַיִּצֵּר הָרַע, בְּיַוֵּן שְׂרוּאָה בֶּן אָדָם שְׁאִינוּ מִשְׁתַּדְּלִים וְעוֹסְקֵי בַתּוֹרָה, אִזּוּ הוּא עוֹלָה לְמַעַלָּה וּמְלַמֵּד עֲלֵיו הַזֹּכֶה, זֶהוּ שְׂכַתּוֹב: ²²וּכְסִילִים מְרִים קְלוּן'.

ג. ויצר הרע נכנע בהם. בפרשת רוצח אומרת התורה: "ואם בכלי ברזל הכהו וימות רוצח הוא... ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימות רוצח הוא" וגו' (במדבר לה, טז-יז). מה פשר החילוק בין הממית בכלי ברזל

לממית באבן יד, אשר רק באחרון נכתב הלשון "אמר ימות בה". אמרו בגמרא (סנהדרין עו, ב), ששינוי זה ללמד בא שברזל יכול להמית בגודל כל-שהוא, אפילו מחט, לפיכך לא ניתן בו שיעור 'אשר ימות בו', לא כן המכה באבן, אשר יחוייב רק אם באבן היה שיעור 'אשר ימות בה', כי אבן אינה ממיתה בכל שהוא.

לפי זה נוכל לבאר מאמר חז"ל ידוע (סוכה נב, ב): "אם פגע בך מנוול זה (-היצר הרע), משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ". ויש לבאר מהו הדמיון דווקא לאבן וברזל?

ביאר רבי זליג ראובן בנגיס זצ"ל (הובא ב'משלחן גבוה' עה"פ שם): דרכו של היצר הרע הוא, לבוא אל האדם בתחילה ולהקטין באזונו את החטא, כדי

ביאורים

21. יצר טוב נעזר בהם. בזהר הגירסא: 'יצר טוב אתעטר בהון'. פירוש, יצר הטוב מתעטר בדברי התורה ונשלם על ידי עסק התורה, כאדם שמוכתר בכתר מלכות, שהיא תכלית שלימות האדם. ועל ידי כן יש ליצר הטוב יותר כוח [וכנענין מצוה גוררת מצוה]. 22. וכסילים מרים קלוין. כי המתבטל מן התורה נקרא 'כסיל' (כדלעיל אות יט, ואות לו ד"ה עוד שם), והוא מרים למעלה את המקטרג המודיע קלונו וחטאו למעלה, ומקטרג עליו ומלמד עליו חובה (רמ"ג). וממילא למדנו שהעוסק בתורה משיב ומגדיל את היצר הטוב, ומשפיל ומוריד כוחו של היצר הרע, והמתבטל מהתורה לא די שאינו משפיל את היצר הרע, אלא נותן לו כוח וגדולה, והוא עולה למעלה לשמים ומקטרג עליו.

מעלות התורה

עיינים

לפתותו לחטוא, ואילו אחר שחטא מגדיל בפניו את החטא, למען לא ישוב עוד, בטענה שהרי זה בבחינת "מעוות לא יוכל לתקון". נמצא שבראשונה משול היצר הרע לברזל,

כאשר בא והקטין את החטא, ונמצא "ממית" את האדם בכל שהוא. ואילו אחר החטא דומה הוא לאבן, כאשר מגדיל החטא לכדי שיעור גדול, כדי לייאשו במה שאין לו כל תקנה.

באו חז"ל ואמרו שבלימוד התורה ישנה הסגולה לעמוד כנגדו, בשני הדמויות והאופנים שמתגלה בהן. "אם אבן הוא", בבואו אחר החטא, הרי על-ידי התורה "הוא נימוח", "אם ברזל הוא", שבא להסיתו לעבור בכל שהוא, ולהמיתו בכך, "מתפוצץ". לפי זה מובן גם מדוע הקדימו האבן לברזל, שכן קודם יש לסור מרע ולשוב על החטאים שכבר חטא.

ד. שעתיד משה רבנו לתבוע עלבונה של תורה. וכן הביא החפץ חיים' (בספרו 'שמירת הלשון', שער התורה פ"ד, וב'מחנה ישראל' פי"ג), וז"ל: איתא בזוהר חדש (ח"א טו, ב), שיום הדין שיהיה לעתיד, כמו שכתוב: 'כי הנה היום בא בוער כתנור' וכו' (מלאכי ג, ט), זה היום שעתיד משה רבנו ע"ה לתבוע עלבונה של תורה, וכדאיתא במשנה (אבות ו, ב): 'אוי להם לבריות מעלבונה של תורה' וכו'. כי באמת עלבון גדול הוא לתורה, אשר שורש קדושתה הוא למעלה מהעולמות כולם כידוע, כשבני אדם קרוצי חומר אשר בעפר יסודם, פורשים ממנה. וכעין זה כתב ב'נפש החיים' (ש"ד פ"א): אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה על עוון ביטולה של תורה, כאשר הוא יתברך שמו יקנא לה לתבוע עלבונה.

ביאורים

23. **ואיתא בזוהר חדש.** ראה זוהר חדש ח"א טו, ב: "כד ייתי משה למתבע ועולבנא דאורייתא". ועיין עוד בזוהר ח"ג פ, א (רמ"ג). 24. **הנה היום בא בוער כתנור.** עתיד להגיע יום הדין המבער ומכלה כתנור הבווער באש.

מעלות התורה

עיונים

ונכדו של רבינו בספר 'בית אבות' (פ"ו מ"ב) ביאר מדוע דווקא משה רבנו יתבע את עלבון התורה, וז"ל:

שָׁל תּוֹרָה, פְּדֵאִיתָא בְּמִשְׁנָה (אבות פ"ז מ"ב): אִזִּי לָהֶם לְפִרְיֹת מֵעֲלֻבּוֹנָה שָׁל תּוֹרָה כּו'.

ונראה, שהעלבון הוא לפי ערך הנעלב והעולב, וכל מי שמכיר ויודע גודל יקרת הערך שלה, אם יניח מלעסוק בתורה אפילו רגע, הוא עולב אותה, שישלך אחר גיון דבר יקר כזה, עבור דברים הנפסדים. וכן אם רואה איש אחר שפורש מן התורה אפילו רגע אחת, קשה לו לסבול עלבון התורה מחמת שמכיר גודל יקרתה. ואין מי שמכיר גודל יקרת התורה כמשה, ולכן הוא יבקש עלבונה. עכ"ל. (רמ"ג).

וכתב באור תורה (אות ק"ז), וז"ל: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו', כמו שאמרו שם (אבות ו, ב), שכל מי שאינו עוסק בתלמוד תורה, נקרא 'נוזף', שנאמר (משלי יא, כב): 'נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם' [ופירש רש"י באבות שם: תלמיד חכם שחסר מטעמים של תורה, הוא מאוס כמנודה הזה]. והכוונה בזה, כמו האשה שהיא יפת תואר ויפת מראה אך איננה אשת חיל, וסכלה בטבעה, כל יופי שבה אינו להדר אצלה, שאינה מתקשטת כראוי ומטנפת עצמה באשפה וכל דבר מכוער, כמו כן הוא מי שהוא טוב במגזו ובעל מדות טובות וגם ירא ה', אבל אינו עוסק בתורה, כל המידות הטובות שבו אינם לו לתפארת ולשלמות, שאינו יודע כלל היאך להשתמש בהם לעבודת יוצרו ולעשות הכל במדה ובמשקל [ולכן הם נקראים 'מידות', שצריך להשתמש בהם במידה ובמשקל הראוי. וראה רמב"ם הלכות דעות פ"א ה"ד], וזה אי אפשר כי אם על ידי התורה, שהיא המדריכה אותו ללכת בדרך ישרה ולפלט הכל במאזני הצדק והיושר, על פי דרכי התורה המסור בידינו". עכ"ל. על דרך זה פירש הגר"א במשלי שם, שהחזיר טומן את הנזם שבאפו באשפה ומלכלך ומטנף גם את נזם הזהב, וכך אדם שמעשיו רעים, הוא מהפך גם את המידות הטובות והתורה שלמד לרע, עיי"ש. (רמ"ג).

ביאורים

25. אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. אוי להם לבריות מהעונש הגדול הצפוי להם על כך שעולבים הם בתורה, שאינם עוסקים בה כראוי (רש"י).

מעלות התורה

עַד כִּאֵן הַמְאֲמָרִים בִּזְהַר הַקְרוֹזֵשׁ הַמְדַבְּרִים מִמַּעֲלוֹת
הַתּוֹרָה, וְגַם מִשְׁכָּר וְעֵנְשִׁים עַל כְּפוּל תּוֹרָה. וּמִי
הָאִישׁ ²⁶אֲשֶׁר נִרְדָּם מִתְרַדְּמַת הַזְּמַן, אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹר
מִשְׁנֵתוֹ, בְּשׁוֹמוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבוֹ, וַיִּתְנַבֵּר עַל יַצְרוֹ
הָרַע בְּכָל כַּחוֹ.

ביאורים

26. אשר נרדם מתרדמת הזמן. אשר נרדם מלהתבונן בענייני האמת מרוב
טרדותיו בהבלי הזמן.

מעלות התורה

עיונים

[לט]

אָד: **לְפִי שֵׁשׁ כִּמְה מְנִיעוֹת**
לְאָדָם, שְׂאֵי אֶפְשָׁר לוֹ
לְעִסֵּק בַּתּוֹרָה כְּרֵאוֹי,² וְעַל יְדֵי זֶה
מוֹצֵא הַיֵּצֵר הָרַע פֶּתַח לְדַחְתוֹ
לְגַמְרֵי מִן הַתּוֹרָה, לְכֵן יִתְפַּלֵּל³

א. יתפלל להקב"ה ויבקש שיציל אותו מזה. לגבי הצלחה בלימוד התורה אמרו במסכת נדה (ע, ב): מה יעשה אדם ויחכם (בתורה)? ירבה בישיבה וכו' ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. וביאר המהרש"א ששאלת הגמרא מה יעשה אדם

ויתחכם, היינו, מה יעשה בכדי לשנות את הנגזר עליו בשעה שנולד, שאמרו שם בגמרא לעיל (טז, ב) שהמלאך הממונה על ההריון אומר, טיפה זו מה תהא עליה, חכם או טפש וכו'. וכן אמרו במועד קטן (כח, א) שבנים חיים ומוזנות אינם תלויים בזכויות, אלא במזל. ואמרו להם שאף אם נגזר עליו להיות טפש, על ידי שירבה בישיבה ותפילה יזכה לסייעתא דשמיא ויחכם.

ובמסכת ברכות (כח, ב) איתא שרבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו וביציאתו תפלה קצרה, בכניסתו התפלל שלא יארע דבר תקלה על ידו. ובמסכת תמורה (טז, א) אמרו שעתניאל התפלל (דבה"י-א ד, י): "ויקרא יעבץ לאלקי ישראל לאמר אם ברך תברכני" וגו', ואמרו חז"ל (בגמרא שם): "אם ברך תברכני - בתורה, והרבית את גבולי - בתלמידים, והיתה ירך עמדי"

ביאורים

1. לפי שיש כמה מניעות לאדם שאי אפשר לו לעסוק בתורה כראוי. מאחר ופעמים יש לאדם מצבים המפריעים או מונעים ממנו לעסוק בתורה כפי שראוי היה להיות. [ולשון רבינו לקמן (תחילת אות מ"א): "כי באמת, האדם בעולם הזה, הוא במלחמות גדולות ובניסיונות, ועם כל זה אינו טענה לפטור את עצמו מן התורה"].
2. ועל ידי זה מוצא היצר פתח לדחותו. על ידי אותם המניעות מוצא היצר הרע פתח לדחותו יותר מההכרח לו, מלימוד התורה.
3. לגמרי מן התורה. והיינו מה שהוא מוכרח לעסוק בטרוטוני - הרי הוא מוכרח, אבל היצר הרע גוררו להתבטל לגמרי מהתורה מחמת טרדותו.

מעלות התורה

עיניים

לְהַקְבִּיָּה וּיְבַקֵּשׁ⁴ שִׁיְצִיל אֹתוֹ מִזֶּה.

- שלא ישתכח תלמודי
מלבי, ועשית מרעה -

שיזדמנו לי ריעים כמותי, לבלתי עצבי - שלא ישגבני יצר הרע מלשנות [לבטל תלמוד תורה. רש"י], אם אתה עושה כן מוטב, ואם לאו הריני הולך בנסיסי [בעצבוני. רש"י] לשאול, מיד ויבא אלקים את אשר שאל", עיי"ש.

הרי שלהצלחת התורה חובה לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו להבין ולהשכיל בתורה.

וז"ל הרמב"ם ז"ל בהקדמה לפירוש המשנה: "ואין לאדם עם החכמה ודרישתה וההשתדלות אלא לעזוב עיניו ביד הבורא ולהתפלל אליו ולהתחנן לבוננהו [מלשון בינה, וכמו שאנו מתפללים 'ומלמד לאנוש בינה'] ולהוות ולגלות לו הסודות הגנוזות בכתוב כמו שמצאנו דוד המלך ע"ה עשה כן באמרו 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך'".

וכשאדם מתפלל ומבקש על הצלחת התורה, מובטח לו שתפלתו תקבל, אף אם אין בידו מעשים טובים, וכפי שכתב בספר חסידים (קלא), ז"ל: "אם שואל אדם דבר שהוא שבח לבוראו, כגון על למוד התורה, או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו, אף על פי שאין בידו מעשים טובים".

בספר 'אמרי שמאי' (ח"א דף סד, א) כתב בשם הרבי ר' שמלקא ז"ל מייקלשבורג (אחיו של בעל ההפלאה ז"ל), כי מי שאינו מכוון בתפילת שחרית בברכת האבה רבה ובברכת אתה חונן, אי אפשר לו שיכוין בלימודו באותו היום לאמיתה של תורה.

ובספר 'ערות דבש' (דרוש ד) כתב, ז"ל: בדוק ומנוסה, אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו. ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא. ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה. וכן להיפך, אוי לי על שברי בעת שאיני מתפלל בכוונה כראוי, כל היום אין שמועתי מְקַנְנֶת וקורעים אלביש. ולהפך, אם אזעק ואשוע מקירות ליבי בתפילה לחנני דעה כי דלותי עד מאוד בעונותי הרבים, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו... ואין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישרות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמע שישוב וירחמהו, כי א-ל שומע תפילה הוא וקרוּב לכל קוראיו באמת. עכ"ל.

ביאורים

4. **שיציל אותי מזה.** מאותו פתח קטן שדרכו נכנס היצר, דהיינו שיצילו מלכתחילה

מעלות התורה

וְעַל זֶה בָּאוּ כָּל הַבְּקָשׁוֹת שֶׁבְּתֵהִלִּים שֶׁבְּקָשׁ דָּוִד
הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שִׁיְצִיל אֹתוֹ מֵאֹיְבָיו, ⁵ וְהוּא הַיֵּצֵר
הָרַע וְחִלּוּתָיו וְסִטְרָא אַחְרָא דִּילֵיהּ, ⁶ וְנִרְאָה לְלַחֵם
עִמָּהֶם.

וְזֶה מְרָמֵז בְּפָסוּק (דברים ו, ז): 'וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשַׁבְּתֶךָ

ביאורים

מאותם מניעות בלימוד התורה. [וכן תירגם המתרגם (תהלים יג, ה) על הפסוק 'פן יאמר אויבי יכלתי' - 'דילמא אמר יצרא בישא אשלתייה, עכ"ל, וכן כתב בספר 'פלא יועץ' (ערך תהלים) שכולם תפלות נוראות על אויבי וצרי הנפש. ובדרשות חתם סופר (עמ' שנא) כתב: אפילו דוד המלך ע"ה, כל תפילותיו ובקשותיו בתמיניא אפי רוב תהלים, שיושיעו ה' ממלחמת יצר הרע. וכן כתב בספר 'באר משה' (דברים עמ' תתס"ג): כל המלחמות שביקש דוד המלך ע"ה שיצילנו השם יתברך מהם, הכל צריך לפרש לעצמו על מלחמת היצר וחילותיו, עכ"ל]. ⁵ **והוא היצר הרע.** האויב הגדול של האדם הוא היצר הרע. [ראה בראשית רבה (נד, א): 'ברצות ה' דרכי איש גם **אויביו** ישלים אתו' (משלי טז, ז) - זה היצר הרע. וכן דרשו בסוכה (גב, א): 'אם רעב שנאך האכילהו לחם' (שם כה, כא) - על היצר הרע. ובזוהר חדש (ח"א צו, א): 'אויב ירדפו' (הושע ח, ג) - דא יצר הרע דאיהו שנאיה דבר נש. ובזוהר (ח"א קצח, א): 'על אֵיבֵי סביבותי' (תהלים כז, ו) - דא יצר הרע, דאיהו סחורניה דבר נש ואיהו שנאי בכללא. ובתהלים (קלט, קלד): 'פדני מעשק אדם, ופירש רש"י: מיצר הרע העושק את הבריות (רמ"ג). וכך כותב ב"חובת הלבבות" (שער יחוד המעשה פ"ה): 'בן אדם, ראוי לך לדעת, כי **השונא הגדול** שיש לך בעולם הוא יצרך, הנמסך בכוחות נפשך, והמעורב במזג רוחך... האורב לפתות פסיעותיך...'].

6. ויראה ללחום עמהם. מלבד התפילה, מוטל על האדם ללחום עם יצרו ולא לתת לשום מצב שימנע ממנו או יחליש אותו מעסק התורה יותר מהמוכרח לו.

7. בפסוק. העוסק בלימוד התורה וקריאת שמע.

מעלות התורה

עיניים

בְּבֵיתְךָ וּבְלִבְתֶּךָ בְּדֶרֶךְ, דְּלִבְאֹרְךָ
 נִרְאָה מִיָּתֶר, שֶׁהִיָּה לֹו לֹמֵר: 'וְדַפְרֵת
 בָּם בְּכָל עֵת'. אֵלָא שְׁקָאֵי ^(ז)עַל כָּל
 פְּרָטֵי הַמְּנִיעוֹת שֶׁיֵּשׁ לְאָדָם, ⁹כְּמוֹ
 שֶׁכָּתֵב בְּסֵפֶר 'מִסִּילַת יִשְׂרָאֵל',
¹⁰בְּכֻלָּם יִרְאָה לְעֵסֶק בַּתּוֹרָה בְּכָל מָה
 דְּאֶפְשָׁר.

ב. על כל פרטי
 המניעות שיש לאדם
 וכי' ככולם יראה
 לעסוק בתורה ככל
 מה דאפשר. אחת
 המניעות שיש לאדם
 מעסק התורה הוא
 מכך שאינו מבין על
 בוריו את מה שלומד.
 וכתב על כך ב'אור
 תורה' (ליקוטים אות
 מו), וז"ל: וכדי שלא

יחשוב האדם שאינו יכול להגיע למדרגה זו, שיוכל לעיין בה ולידע כל דבר על
 בוריו וטעמו ולחדש בה דברים, שאם כן לא ירצה לעסוק בתורה כלל, מאחר
 שאין תלמודו עולה בידו ואינו מצליח בה, לזה אמרו (ע"ז יט, א): ואמר רבא,
 לעולם לְגָרְסֵי איניש ואף על גב דמשכח, ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, שנאמר
 (תהלים קיט, כ): 'גרסה נפשי לתאבה', 'גרסה' כתיב ולא טחנה [מרוב תאוותי
 לתורה הייתי שובר לפי היכולת, אף על פי שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה

ביאורים

8. על כל פרטי המניעות שיש לאדם. על ארבעה זמני היום, שבכל אחד
 מהם יתכן עיכובים שימנעו מהאדם מלעסוק בתורה, ובא הכתוב לומר שבכל
 העתים והתמורות צריך האדם ללחום במניעים אלו, ולעסוק בתורה עד כמה
 שידו מגעת. 9. כמו שכתב בספר מסילת ישרים. בדפוס פרשבורג תרל"ה
 העתיקו כאן את לשון ה'מסילת ישרים' בביאור חובת האדם בעולמו (פרק א'):
 "והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם
 הם התאוות החומריות אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן
 הטוב האמיתי. ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל עניני
 העולם, בין לטוב בין לרע, הנה הם ניסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר
 מצד אחד וכי'. השלוח מצד אחד והייסורים מצד אחד, עד שנמצאת המלחמה
 אליו פנים ואחור" (רמ"ג). 10. ככולם יראה. בכל המצבים והאופנים המונעים

מעלות התורה

עיונים

(רש"י). כי באמת הבל פיו בדיבורי התורה הוא עצמו עושה תיקון גדול לנשמתו ובעלמין דלעילא, ומה גם שבמה שמטהר

וְמָה שְׁאָמַר הַכֶּתוּב: 'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ', שְׁמַעְתִּי מֵאַחֵי הַנְּאוּן זֹלֶה"ה,

נפשו ומקדשה בדברי תורה, אחר כך ברוב הזמן יזכה לתורה להבין בה כראוי, וכמו שאמרו (מגילה ו, ב): 'יגעת י ולא מצאתי - אל תאמין', ורחמנא לבא בעי (סנהדרין קו, ב), ומן השמים יסייעוהו כמו שאמרו בפרק קמא דמגילה (שם) דלאוקמי גירסא - סייעתא מן שמיא הוא.

וצריך האדם לבקש בתפילתו מאתו יתברך על זה, שהרי אנשי כנסת הגדולה תקנו בתפילת שמונה עשרה תפילה זו ראש לכל הבקשות בברכת 'אתה חונן': 'חננו מאתך דעה בינה והשכל'. והם שלשה דברים שצריכים לידיעת התורה: אחד, ללמוד בתחילה, וזה נקרא 'חכמה' - מה שמקבל מאחרים. ואחר כך להגות בה להבין כל דבר בטעמו על בוריו, שיוכל לחדש בה ולהבין דבר מתוך דבר, וזה נקרא 'בינה'. והשלישי הוא, שיהיה קבוע בו ידיעת התורה ולא ישכח אותה כלל, וזה נקראת 'דעת' [ועל זה אנו מבקשים: 'חננו מאתך דעה בינה והשכל', 'והשכל' הוא 'חכמה'. וכן כתב בפירושו ר"י ב"ר יקר שם: כי השכל בכל מקום - במקום חכמה, עיי"ש. וכ"כ בפרדס רמונים שער יב פ"ג: ההשכלה הוא בחכמה, וזהו שאנו אומרים בתפילה 'דעה בינה והשכל' שהם דעת ותבונה וחכמה ממטה למעלה (רמ"ג)]. ועל זה אמרו (אבות פ"ג מ"ז): 'אם אין בינה אין דעת, אם אין דעת אין בינה'. שיעקר כח השמירה והזכרון באדם הוא על ידי שיקבע בו כל דבר של תורה בעומק טעמו על בוריו, שבזה קשה לשכחה ויש בו דעה, והדעת והבינה קשורים זה בזה. ומזה נראה שראש כל הדברים שהאדם צריך להתפלל, הוא שיזכה ללמוד תורה ולהיות לו השגה בה, ובזה יהיה דבוק בו יתברך, ולכן קבועה תכף אחר ברכת 'אתה קדוש' וכו' [שעל ידי התורה ישראל דבקים בו ומשיגים קדושתו יתברך]. עכ"ד.

ביאורים

מהאדם את לימוד התורה ישתדל האדם - .11. שמעתי מאחי הנאון זלה"ה. רבינו מקדים את דרך הגר"א המפרש שהפסוק מונה את ארבעה זמני היום.

מעלות התורה

עיונים

12 שְׁמוּרָה עַל אַרְבָּעָה חֲלָקֵי הַיּוֹם, שְׁהַיּוֹם נִחְלַק עַל אַרְבָּעָה חֲלָקִים: מִתְחַלֵּת הַלַּיְלָה עַד חֲצוֹת לַיְלָה, וּמִחֲצֵי הַלַּיְלָה עַד אוֹר הַבֶּקֶר, וּמִתְחַלֵּת הַיּוֹם עַד חֲצֵי הַיּוֹם, וּמִחֲצֵי הַיּוֹם עַד הַתְּחַלֵּת הַלַּיְלָה. וּמָה שֶׁאָמַר: 'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ', מוֹרָה עַל זְמַן (3) מִחֲצֵי הַלַּיְלָה עַד אוֹר הַבֶּקֶר,

ג. מחצֵי הַלַּיְלָה עַד אוֹר הַבֶּקֶר וְכוּ' וְהוּא נִגְדַּת כַּחֲנִית דוּד הַמֶּלֶךְ ע"ה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּזוּהַר הַקְּדוּשָׁה. בְּשׁו"ת שְׁלֵמָה (ח"ב סי' א') כְּתַב, וּז"ל: מָה שֶׁכְּתַב בְּזוּהַר לְקוֹם בַּחֲצוֹת, הוּא לְעִסּוֹק בְּתוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ מְסוּגֵל יוֹתֵר לְלִמּוּד תּוֹרָה שֶׁבֶּעַל פִּי לְעִיּוּנָא וְלֵאסּוּקֵי

שֶׁמִּעֲתָתָא אֲלִיבָא דְהִילַכְתָּא, כְּדָא שִׁכְחָן גְּבֵי דוּד הַמֶּלֶךְ ע"ה, שְׁהִיָּה עוֹמֵד בַּחֲצוֹת, וּבִימֵי דוּד לֹא הִיָּה שִׁיָּךְ לְהַתְּפַלֵּל עַל חוֹרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְעַל כְּרַחֵךְ שְׁהִיָּה עוֹמֵד לְעִסּוֹק בְּתוֹרָה, כְּדָא מְרִינָן בְּבִרְכוֹת (ג, ב). וְכֵן מְצִינָנוּ בִּיהוֹשֻׁעַ (ח, ט) דְּכַתְּבֵי 'וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּלַיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הַעַם' [כֵּן הוּא לְשׁוֹן הַפְּסוּק, יְעוּיִין תּוֹסֵפוֹת מְגִילָה ג, א, ד"ה וַיִּלֶּךְ], וְאִמְרִינָן בְּמִגִּילָה (ג, ב) מִלְּמַד שֶׁלֵּךְ בְּעוֹמְקָהּ שֶׁל הַלְּכָה. וְכֵן כְּתַב הַרְמַב"ם ז"ל (בפ"ג מהל' ת"ת הלי"ג) וּז"ל: אִף עַל פִּי שֶׁמְצוּהָ לְלִמּוּד בְּיוֹם וּבְלַיְלָה, אִין אָדָם לּוֹמֵד רֹב חֲכָמָתוֹ אֲלֵא בְּלַיְלָה, לְפִיכֵךְ מִי שְׂרוּצָה לִזְכוּת בְּכַתֵּר תּוֹרָה יִזְהַר בְּכָל לַיְלוֹתָיו וְכוּ', אִמְרוּ חֲכָמִים: אִין רִינָה שֶׁל תּוֹרָה אֲלֵא בְּלַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'קוֹמִי רוּנֵי בְּלַיְלָה' עכ"ל. וְכַתֵּב ב'כִּסֵּף מִשְׁנָה' שֶׁהוּא בְּמִדְרַשׁ שֶׁה"ש רְבָה, עַל הַפְּסוּק 'קוּוּצוֹתַי תִּלְתְּלִים', ע"כ. וְכֵן נִמְצָא עוֹד בְּשִׁמּוֹת רְבָה (פ' מז) וּבִיקְרָא רְבָה (פ"ט). וְהֵן הֵן דְּבָרֵי הַזּוּהַר הַק' הַנִּל. אֲלֵא שֶׁהוּזְהַר פִּירֵשׁ שְׁעִיקָךְ זְמַן לִימּוּד הַתּוֹרָה בְּלַיְלָה הוּא מַחֲצוֹת, שֶׁאֵינוֹ הַקְּב"ה נִכְנָס בְּגַן עֵדֶן לְהִשְׁתַּעֲשַׁע עִם הַצְּדִיקִים לְכֵן מְסוּגֵל אֵז הַשְּׁעָה לְהֵאֲרֵת הַקְּדוּשָׁה עַל הָאָדָם הַיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק

ביאורים

וְלֵהֲלֵךְ מֵאוֹת מ"א וְאֵילֶךְ מִפְּרֵשׁ רַבֵּינוּ אֵת הַפְּסוּק בְּדֶרֶךְ הַפֶּשֶׁט לְפִי הַנִּיּוּנוֹת הַמוֹנְעִים מִן הַתּוֹרָה, וּמִפְּרֵשׁ כְּמָה דּוֹכִים בְּזוֹ. 12. שְׁמוּרָה עַל אַרְבָּעָה חֲלָקֵי הַיּוֹם. שְׁחִיבֵי הָאָדָם לְלִמּוּד בְּכָל אוֹתָם אַרְבַּעַת זְמַנִּים, וְאֵינוֹ פְּנוּי מִהַתּוֹרָה כְּלָל.

מעלות התורה

עיונים

שְׁדָאָדָם צָרִיךְ לְעֵמֹד מִמְשַׁכְּבוֹ,¹³
וְלִישָׁב עַל מַטְוֵהוּ, וְלַעֲסֹק בַּתּוֹרָה.¹⁴
וְהוּא נִגְדַּ בְּחֵינַת דּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלָיו¹⁵
הַשְּׁלֹמֹם,¹⁶ **כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ בְּזוֹהַר הַקְּדוּשָׁה.**

וּבְזוֹהַ אֲתִי שְׁפִיר מַה דְּאִיתָא

(צג ב): 'ונכון דבר... וה' עמו' (שמואל-א טז, יח) - שהלכה כמותו. ויש לדקדק, איך מוכח מפסוק זה שהלכה כמותו? אכן על פי הני"ל יתיישב שפיר, והוא על פי מה שאמרו במסכת תמיד (לב, ב): כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר 'קומי רוני בלילה', לכן כתיב 'ויהי דוד לכל דרכיו משכיל', שהלכה כמותו משום וה' עמו, שהיה עוסק בתורה עם השכינה. עכ"ל.

ומדברי רבינו משמע שיש ענין נוסף בלימוד התורה לאחר חצות הלילה, שהרי כפי שהאריך רבינו, היום כולו מתחלק לארבעה חלקים, ושלשה מהם הם זמני התפילות, ורק מחצות ועד עלות השחר הוא זמן המיוחד לתורה בלבד, ומכאן נובעת חשיבותו המיוחדת של זמן זה.

ביאורים

13. **לעמוד ממשכבו.** להתעורר משנתו. 14. **ולישב על מיטתו.** ואף על פי שדוד עסק בתורה בלילה בישיבה, כתיב ביה (תהלים קיט, סב): 'חצות לילה אקום' שהיה במדרגת 'קומיה'. כן כתב הגר"א ב'אמרי נועם' ברכות ח, א, ע"ש (רמ"ג).
 15. **והוא נגד בחינת דוד המלך ע"ה.** במסכת ברכות (ג, ב) אמרו על דוד המלך ע"ה: "כינור היה תלוי למעלה ממיטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו, ומנגן מאליו. מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר". [ולדברי רבינו צריך לומר שהלשון 'עומד' היינו עומד משנתו, אבל היה עוסק בתורה כשהוא יושב על מיטתו, וכמו שהובא בהערה הקודמת מספר 'אמרי נועם' ברכות נו, ב, בשם הגר"א (רמ"ג)]. 16. **כמו שאמרו בזהר הקדוש.** כמו שהביא רבינו להלן בסמוך בשם הוזהר ש'מיטה' כנגד דוד, ע"ש

מעלות התורה

עיניים

בְּמִקְרָא (ברכות ה, ב): **אָבָא בְּנִימִין**
אוֹמֵר: עַל שְׁנֵי דְכָרִים הָיִיתִי
¹⁷מְצַטְעָר כָּל יָמַי, עַל תְּפִלְתִּי שֶׁתְּהֵא
¹⁸סְמוּךְ לְמִטְתִּי. וּפְרַשׁ רַשׁ"י ז"ל, כָּל
יָמֵי הָיִיתִי מְצַטְעָר וְנִזְהַר¹⁹ שֶׁלֹּא
לְעִשׂוֹת מְלֵאכָה וְלֹא לְלַמֵּד
כְּשַׁעֲמַדְתִּי מִמִּטְתִּי, עַד שֶׁאֶקְרָא
קְרִיאַת שְׁמַע וְאֶתְפַּלֵּל. וְלִכְאוּרָה
הוּא תְמוּנָה, וְכִי מַעֲלֶם²⁰ לֹא הָיָה
עוֹמֵד קִדְּם הַיּוֹם לְלַמֵּד. אֲלֵא נִרְאָה
דְּהָכִי פְרוּשׁוֹ,²¹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד קִדְּם
הַיּוֹם לְלַמֵּד,^{22(ד)} וְהָיָה יוֹשֵׁב עַל מִטְתּוֹ

ד. והיה יושב על מטתו ולומד עד אור היום. כתב ה'משנה ברורה' (סי' א' סק"ט), זו"ל: "והמקובלים האריכו מאוד בגודל מעלת קימת חצות כי רבה היא וכו' ומחצות ואילך יעסוק בתורה" [וראה בספר 'מנחת יחזקאל' (ח"א שער התורה עמוד תצז) שליקט הרבה מדברי חז"ל על גודל מעלת לימוד תורה מחצות הלילה]. ובהמשך הוסיף ה'משנה ברורה', זו"ל: "ומי שאינו יכול להשכים

קודם אור הבוקר, מחמת שהוא חלש בטבעו או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת התפילה, מוטב לישון כל הצורך" וכו'. ע"ב.
 ומי שישן כדי לחזק את מוחו ללמוד תורה, כתב הט"ז (אהע"ז סי' כ"ה א')

ביאורים

(רמ"ג). 17. מצטער כל ימי. הייתי דואג וטורח כל ימי לקיים. 18. סמוך למטתי. סמוך לזמן קימתי מן המטה. 19. שלא לעשות מלאכה ולא ללמוד כשעמדתי ממיטתי עד שאקרא קריאת ושמע ואתפלל. אבא בנימין היה נזהר שלא לעסוק במלאכה ואף לא לעסוק בתורה מהשעה שקם ממיטתו עד שקרא קריאת שמע והתפלל. 20. לא היה עומד. וכי אף פעם לא התעורר משנתו קודם היום ללמוד. 21. שהיה עומד. שבאמת היה מתעורר משנתו. - 22. והיה יושב על מיטתו ולומד. ומה שאמר שהיה נזהר שלא לעסוק בתורה כשעמדתי

ששכרו הוא כמו מי שמדיר שינה מעיניו

ועוסק בתורה, והמליץ על כך את הפסוק (תהלים קכז, ב) 'שוא לכם משכימי קום מאחרי שֶׁבֶת אוכלי לחם העצבים', כלומר, בחינם הוא לכם שאתם משכימים קום בבוקר, ומאחרים שינתכם בלילה, שהרי 'כן יתן לידידו שינה', שהקב"ה נותן שכר שווה למי שישן כל צרכו, כדי שיוכל לעסוק בתורה.

ובספר 'ארחות רבינו' (עמוד קפ"ט אות ד') הביא מבעל ה'קהלות יעקב' 'צל' וז"ל: מו"ר זצוק"ל אמר לי שצריכים לנהוג כרמב"ם ולישן שמונה שעות במעת לעת כי אחרת הראש לא רענן ללימודים, ורק הגר"א יכל להסתפק במיעוט שינה. ועיי"ש עוד באותו שבזמנינו מספיק שבע שעות ובל"ה לא יוכל להתרכז כראוי בלימוד. ובספר 'בתורתו יהגה' (ח"א עמוד תפט) כתב: ויש להעיר ממה שכתב המהרש"א (ב"ב י, א), וז"ל: שהתורה נותנת כח ללומדי התורה ולפי שמיעוט השינה מחליש את האדם, אמר בתלמידי חכמים המנדדים שינה בעולם הזה בלימוד תורתם הקב"ה נותן להם כח ללמוד תורה ומשביען בעולם הזה מזיו שכינתו ולעולם הבא דאין שם שינה וחלשות האדם, כדאמרינן אלא שהצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה.

וכתב ליישב, שאפשר שהמהרש"א מדבר בנדוד שינה הנגרם לאדם מחמת התורה בעל כרחו, וכדאיתא בילקוט תהלים תת"נ: אין אדם בעולם הזה בלא יסורים, חושש בשינו לא יכול לישון, בעינו לא יכול לישון, יגע בתורה לא יכול לישון, זה ער וזה ער 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו' עכ"ל, שכשם שיש נדוד שינה הנגרם מחמת מיוחדים בשן ועין, כמו כן יש נדוד שינה הנגרם מחמת יגיעתו בתורה, שגם אם ירצה אינה מניחתו לישון וכלשון הילקוט: 'לא יכול לישון, וכגון שמשכתי שמעתיה כדאיתא גבי רבי אילעאי (עירובין גג, ב) שהיה נעור כל הלילה מחמת שעסק בסדר קדשים, ואמרו בגמרא: עירנית והנעירתו, ופירש רש"י: והנעירתו, לא היה יכול לישון. וכמו כן לפעמים אינו יכול להירדם מחמת טרדתו בקושיה, או סתם מחמת מתח הלימוד, ושונה נדוד שינה הנגרם מחמת התורה שהתורה נותנת כח ליגיעי כח, וזהו 'אשרי הגבר אשר תיסרנו' -ה ומתורתך תלמדנו'.

ביאורים

ממיטתי, כוונתו, שלא למד קודם היום בעמידה אלא רק בישיבה על מיטתו.

מעלות התורה

ממַטְתּוּ שְׁהִיָּה יוֹשֵׁב שֵׁם לְלִמּוֹד, מִיָּד הִיָּה מִתְפַּלֵּל תַּכְּפָּה.

וַיְמַח שְׁפָתוֹב: 'וּבִלְכַתְּךָ בְּדֶרֶךְ' - מוֹרָה עַל זְמַן שְׁמַחְצִי הַיּוֹם עַד הַלְיָלָה, ²³שְׁהָאָדָם הוֹלֵךְ אַחַר עֶסְקָיו. וַיְמַח שְׁפָתוֹב: 'וּבְשִׁכְבְּךָ' - מוֹרָה עַל זְמַן ²⁴שְׁמַתְחַלֵּת הַלְיָלָה עַד חֲצוֹת. 'וּבְקוֹמְךָ' - מוֹרָה עַל זְמַן שְׁמַתְחַלֵּת הַיּוֹם עַד חֲצֵי הַיּוֹם, ²⁵שְׁהוּא זְמַן קִימָה.

וְזָהוּ שְׁאֲמָרוּ בְּמִנְרָא (שם כו, ב): אֲבָרְהָם תִּתְּנֵן תְּפִלָּתָם שְׁחָרִית, שְׁנִאֲמַר (בראשית יט, כז): 'וַיִּשָּׁפֵם אֲבָרְהָם בְּבִקְרָא ²⁶אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שֵׁם' כו', וְזָהוּ מִתְחַלֵּת הַיּוֹם ²⁷עַד חֲצוֹת, ²⁸שְׁאֵזוּ זְמַן קִימָה וְעַמִּידָה. יִצְחָק תִּתְּנֵן

ביאורים

23. שהאדם הולך אחר עסקיו. שאז הוא הזמן שאדם הולך להתעסק בעסקיו.
24. שמתחילת הלילה עד חצות. שהוא זמן שכיבה הנהוגים אצל רוב הבריות.
25. שהוא זמן קימה. שאז רוב בני האדם קמים משנתם. 26. אל המקום אשר עמד שם. ואין פירושו 'עמידה' בפסוק זה, אלא תפילה, כמו שנאמר במקום אחר (תהלים קו, ל): 'ויעמוד פנחס ויפלל'. ופירושו הפסוק הוא, איפוא, שהשכים אברהם אל המקום שכבר התפלל בו קודם לכן, ומכאן שהתפלל שחרית. (ראה ברכות כו, ב). 27. עד חצות. זו דעת חכמים (ברכות כו, א) שתפלת שחרית זמנה עד חצות היום. ועיין שו"ע או"ח סי' פ"ט ס"א, שתפלת שחרית זמנה נמשך עד סוף ארבע שעות, ואם התפלל אחר ארבע שעות עד חצות, אף על פי שאין לו שכר כתפילה בזמנה, שכר תפילה על כל פנים יש לו. 28. שאז זמן קימה ועמידה.

תַּפְּלַת מִנְחָה, שְׁנֵאָמַר (שם כד, סג):
²⁹וַיֵּצֵא יַעֲקֹב לְשׁוּחַ פְּשֻׁרָה לַפְּנוֹת
 עֶרֶב, וַיְהִי נֶגֶד זְמַן שְׁמֻחָצֵי הַיּוֹם
 עַד חֲלִילָה, שְׁאָדָם הוֹלֵךְ לְעַסְקָיו.
 (ה) יַעֲקֹב תִּקַּן תַּפְּלַת עֶרְבִית, שְׁנֵאָמַר
 (שם כח, יא): ³⁰וַיִּפְגַּע ³¹בְּמִקְוֵם

ה. יעקב תיקן תפילת ערבית שנאמר ויפגע במקום. הנה רש"י על הפסוק שם כתב: "שנה הכתוב ולא כתב ויתפלל, ללמדך שקפצה לו הארץ... איהו עד חרן אזל... וקרא מוזכח וילך חרונה, כי מטא לחרן

אמר: אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתא למדהר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ". עכ"ד רש"י. נפלא הדבר, כי אך נתן יעקב את דעתו לחזור, וכבר קפצה לו הארץ. מחשבה טובה אחת וכבר שפע

ביאורים

שהוא זמן שבני אדם עומדים ממטותיהם, כמו שכתב רבינו לעיל, וזה שהביא ראהי ש'ובקומך' הכוונה לזמן שמעלות השחר עד חצות היום, כמו ש'וישכם' הנאמר באברהם הוא עד חצות היום שהוא סוף זמן תפילה. 29. ויצא יעקב לשווח בשדה לפנות ערב. ואין פירוש 'שיחה', היינו 'לשוח' שבפסוק זה, אלא תפילה, שנאמר (תהלים קב, א): 'תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו', ואף כאן 'לשוח' פירושו שהלך להתפלל בשדה לפנות ערב, בזמן מנחה (ראה ברכות כו, ב). ומכאן שהתפלל מנחה. הרי שהזמן שהאדם יוצא והולך [כמו 'ובלכתך בדרך'], הוא הזמן שמחצות היום עד שקיעת החמה. 30. ויפגע במקום וילך שם. ואין פירוש 'פגיעה' בפסוק זה, אלא תפילה, שנאמר (ירמיה ז, טז): 'אתה, אל תתפלל בעד העם הזה, ואל תשא בעדם רנה ותפלה, ואל תפגע בי', ונמצא שהתפלל יעקב סמוך ללינתו (ראה ברכות שם). ומכאן שהתפלל תפילת ערבית. 31. במקום. יש מפרשים ש'מקום' שבפסוק זה הוא הקב"ה, המכונה בדברי חז"ל הרבה פעמים 'מקום' מפני שהוא 'מקומו של עולם'. ופירוש 'ויפגע במקום' לפי זה - 'התפלל להקב"ה' (רא"ם בראשית שם). אך יש סוברים ש'במקום' מתפרש כפשוטו, ופירוש הפסוק שהתפלל יעקב במקום ואחר כך לן שם (מהרש"א חולין צא, ב).

מעלות התורה

עינים

וַיִּלֶן שָׁם³² כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ, וְהוּא הַזְּמַן³³ שֶׁמִּתְחַלֵּת הַלַּיְלָה עַד

של סיעתא דשמיא בעקבותיה. שכך היא הנהגת הבורא עם בראיו, אם מגלה

האדם רק רצון לשוב לפניו בתשובה שלימה, והרי הוא בגמירות דעת מוחלטת, אף אם היא מחוסרת מעשה של הוצאתה מן הכח אל הפעל, הרי שמיד מסייעין בידו מן השמים, אף שלא בדרך הטבע. "פתחו לי פתח כחודה של מחט", מעט רצון והחלטה, "ואני אפתח לכם פתח כפתחו של עולם" (על פי 'מכתב מאליהו').

ה'אמרי אמת' זצ"ל פירש מה שתפשו חז"ל בלשונם [לשון זה נמצא בתפילת 'תשליך' שבר"ה, שחיברו החיד"א זצ"ל]: "כפתחו של אולם". על פי מה שאמרו במשנה (מדות ב, ג) 'כל הפתחים שהיו שם (בבית המקדש) היו להם דלתות חוץ משל אולם, עי"ש. והיינו שהפתח של האולם היה פתוח תמיד, וזה רמזו חז"ל, שאם יהיה לאדם רק רצון מעט לשוב אל ה' וזה 'כפתחו של מחט', אז יפתח לו ה' פתחו של אולם אשר לא יסגר לעולם.

עוד כתב רש"י על הפסוק שם: "וכשעבר יעקב על בית-המקדש, מדוע לא עיכבו שם? איהו לא ייב לביה וכו' כי מטא לחרן וכו' ייב דעתיא למהדר וחזר וקפצה לו הדרך". עכ"ד. ביאור הדבר כי פעמים רבות מזדמנת לו לאדם 'שעת כושר', ואם אינו משים לבו, אז מניחין לו מן השמים להמשיך בדרכו. אולם אם יהיה דעתיא למהדר אפיה, אפילו לאחר זמן, אז יוכל לקבל סייעתא דשמיא מרובה עד כדי שזוכה אפילו לקפיצת הדרך. (בשם מרן הגר"י).

רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, ה'משגיח' מפוניבז', היה מצביע על מדרש זה, והיה מראה עד כמה עמוקה מידת הדין. כל עתידו של עם ישראל היה תלוי בחזיון של יעקב באותו מקום מקודש. ואף על פי כן, אם הוא לא היה נותן את דעתו להתפלל, לא היו מעכבים אותו מן השמים. שכן, אם אין הוא פותח את הפתח הקטן, זה הקטן כחודה של מחט, אזי לא תבוא כל איתעורתא דלעילא. נורא הדבר לחשוב, כי כל הנצח וכל עתידו של עם ישראל תלוי רק במחשבה אחת ויחידה! (מליץ יושר).

ביאורים

32. כי בא השמש. כי שקעה החמה. 33. מתחילת הלילה עד הצות. שהוא זמן

מעלות התורה

עיונים

חצות, שהוא³⁴ זמן שכיבה.

וְזָחַו מַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאִישׁוֹ (מ"ב, ה),
י: וְנָשִׂים לֹא שָׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן
וְכֶסֶף וּמְנוּרָה, שֶׁהֵם נֶגְדַ אֲרֻכָּעָה
תִּקְוֵי הַשְּׂכִיבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּזֶהָר
הַקָּדוֹשׁ (ח"ב קלג, א). 'מִטָּה' – ^{37(י)}כִּנְגֵד

ו. כנגד דוד כנ"ל.
 במסכת שבת (סג, א):
 אמר רבי אבא אמר
 רבי שמעון בן לוי,
 שני תלמידי חכמים
 המקשיבים זה לזה
 בהלכה, הקב"ה שומא
 לקולן, שנאמר (שה"ש
 ח, יג) 'היושבת בגנים
 חברים מקשיבים
 לקולך השמיעני'.
 וכתב האור תורה'

(ליקוטים, ו) וז"ל: ונראה דרמזו בזה מה שמבואר בכמה מקומות בזהר הקדוש,
 שהקב"ה נכנס בחצות לגן עדן ומשתעשע עם נשמות הצדיקים (ראה זוהר
 ח"א פב, ב), והם משתעשעים בתורה שלומדים תלמידי חכמים בעולם הזה
 בלילה, והוא מה שכתוב: 'היושבת בגנים' (עיין בזהר ח"א רלא, ב), והוא גן
 עדן שלמעלה וגן עדן שלמטה, ששם יושבים נשמות הצדיקים, שהם חברים
 עם צדיקים שבעולם הזה, וכולם מקשיבים לקול תלמידי חכמים שבעולם
 הזה, שהוא עולה יותר ועושה תיקונים גדולים בפמליא של מעלה, מה שאין
 הנשמות שבגן עדן יכולים לעשות, כי 'במתים חפשי' וכו' (תהלים פח, ו). וכיון

ביאורים

הראוי לערבית לכתחילה. **34. זמן שכיבה.** שהוא זמן שבני אדם שוכבים לישון.
 הרי ש'ובשכב' מורה על הזמן שמתחילת הלילה עד חצות. **35. שנאמר באישו.**
 האשה השונמית אמרה לבעלה: בא נבנה עבור אלישע הנביא עליית גג, נשים שם
 מטה, שולחן, כסא ומנורה, ובכל פעם שהנביא יגיע אלינו, יעלה לעליה להתבודד
 לבדו בחדרו, וכך עשו. **36. ארבעה תיקוני השכינה.** האדם בעבודתו בארבעת חלקי
 היום זוכה שמחמת מעשיו הקב"ה פועל בכוחו הגדול להשפיע שפע לעולם-הזה.
37. כנגד דוד כנ"ל. 'מטה' מדתו של דוד, תורה אחר חצות הלילה. שדוד המלך
 שכשהגיע חצות לילה מיד היה יושב על מטתו ולומד עד אור היום (ראה ברכות
 ג, ב), כנ"ל בדברי רבינו.

מעלות התורה

עינים

שהצדיקים שבגן עדן מקשיבים לקולם, גם הקב"ה שהוא בגן עדן בישיבה של מעלה, גם הוא מקשיב להם. עכ"ד. ולדבריו כך מתפרש הגמרא: שני תלמידי

דוד, כנ"ל. 'שִׁלְחָן' – כַּנְגֵד יִצְחָק, כְּמוֹ שִׁפְתוֹב (איוב לו, כב): ³⁸מִצְפּוֹן זָהָב יֵאָתֶה, ³⁹כִּידוּעַ, ⁴⁰וְזוֹהוּ נֶגֶד תְּפִילַת מִנְחָה, כְּנ"ל. 'כֶּסֶף' – כַּנְגֵד יַעֲקֹב, כְּדֵאִתָּא בְּזַהַר ⁴¹שֶׁהוּא כֶּסֶף כַּפְּנֵי

חכמים, הם נשמות הצדיקים היושבים בגן עדן העליון ובגן עדן התחתון [-היושבת בגנים], המקשיבים לקול תלמידי חכמים העוסקים בתוה בעולם הזה [-חברים מקשיבים], גם הקב"ה שומע לקולן [-לקולך השמיעיני].

ביאורים

38. מצפון זהב יאתה. הזהב [שמרמז על מדת גבורה] עיקרו בא מהצד הצפוני של העולם, וצד צפון הוא הצד השמאלי (כשפניו של העומד הוא כלפי המזרח), ושמאל רומז לגבורה. 39. כידוע. עיין תיקוני זוהר (סט, ב): פתורא צריכא לתקנא לה לגבי צפון, ופתורא איהי שכינתא תתאה דאתמר בה: 'כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה', מאי 'זהב', דא גבורה, דאתמר בה: 'מצפון זהב יאתה', עי"ש. וזהו שכתב רבינו שיצחק שמדתו גבורה הוא כנגד 'שלחן' שצריך להניחו בצד צפון של בית המקדש, וצפון הוא מקום הזהב, ושניהם רומזים למידת הגבורה (רמ"ג). 40. וזהו נגד תפילת מנחה כנ"ל. שהיא בחלקו השני של היום, שהוא כנגד 'ובלכתך בדרך'. 41. שהוא כסא בפני עצמו. במדרש הנעלם (ח"א צז, א) איתא: אמר רבי יעקב אמר רבי חייא, יעקב אבינו הוא כסא הכבוד, וכן תנא דבי אליהו: יעקב אבינו הוא כסא בפני עצמו, דכתיב: 'וזכרתי את בריתי יעקב', ברית כרת קוב"ה ליעקב לבדו יותר מכל אבותיו, דעביד ליה כסא הכבוד בר מן קדמאה. רבי אליעזר הוה יתיב והוה לעי באורייתא, אתא לגבי רבי עקיבא, אמר ליה: במאי קא עסיק מר, אמר ליה בהאי קרא דכתיב: 'וכסא כבוד ינחלם', מהו 'כסא כבוד ינחלם' – זה יעקב אבינו דעביד ליה כרסי יקר בלחודו, לקבלא אולפן נשמתא דצדיקיא, עי"ש (רמ"ג). [במסכת חולין (צא, ב) דורשת הגמרא פסוק הנאמר בחלום יעקב (בראשית כח, יב): 'והנה

מעלות התורה

עיונים

ז. מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע. כתב בשיטת ר"י בן ברכיה

עצמו, שהוא⁴² זמן תפלת ערבית, כנ"ל. 'מנורה' - פנגד אברהם, שהוא חסד, ומנורה בדרום⁴³ נידוע.

יהם כלם ראשי תבות: 'משכ"ן'⁴⁴. וכן יובן מה שאמרו חז"ל (ברכות ה, א): 'מי שיש לו בית

ביאורים

מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, 'תנא: (המלאכים היו) עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה (-בדיוקנו של יעקב למעלה, שהוא פרצוף אדם בין פרצופי חיות המרכבה), ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה', וכו'. פירוש: במראה המרכבה שראה יחזקאל הנביא (יחזקאל א, ד-יא), כתוב שהמרכבה נישאת על ארבע חיות הקודש [שמעלתם למעלה מכל המלאכים (רמב"ם הל' יסודי התורה ב, ז)], ולכל אחת מן החיות ארבעה פרצופים: פרצוף אדם, פרצוף אריה, פרצוף שור ופרצוף נשר. דיוקנו של יעקב הוא פרצוף האדם (רש"י). **42. שהוא זמן תפילת ערבית כנ"ל.** שהוא בחלקו הראשון של הלילה, שהוא כנגד 'ובשכבך'. **43. כידוע.** זוהר (ח"פ, א): 'יסע אברם הלך ונסוע הנגבה', דא דרום, דהוא חולקיה דאברהם. [וז"ל האר"י בלקוטי תורה פרשת בראשית: הדרום ימין נגד אברהם, שהוא חסד, כי שם הוא היסוד מים, שלעולם המים נמשכים משם, וכן היה אברהם עושה חסד לכל העולם] (רמ"ג). ואת המנורה שהאירה לכל העולם הניחו בדרום בית המקדש כמו שאמרו בגמרא (ראה ב"ב כה, ב), ודרום רומז לחסד, שדרום בצד ימין (כשפניו של העומד הוא כלפי המזרח) וימין רומז לחסד. ואברהם אבינו תיקן תפילת שחרית בזמן של 'ובקומך'. **44. משכ"ן.** מטה, שלחן, כסא, מנורה. הרי שארבעה תיקונים אלו הם בארבעת זמני היום, ובשלושה מהם תיקנו שלש תפילות, בזמן של 'ובשכבך' (ערבית), בזמן של 'ובקומך' (שחרית), ובזמן של 'ובלכתך בדרך' (מנחה), ורק בזמן של 'בשבתך בביתך' לא נתקן תפילה, וכדלהלן. **45. מי שיש לו בית הכנסת בעירו.** ויכול

מעלות התורה

עיניים

**הַכְנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאֵינוֹ נִכְנָס שָׁם
לְהִתְפַּלֵּל, ⁴⁶נִקְרָא 'שֶׁכֶן רַע'. וְצָרִיף
בְּאֵזֶר ⁴⁷לְמֹה נִקְרָא בְּשֵׁם: 'שֶׁכֶן רַע'.
וּלְפִי מַה שֶׁנִּתְּנָתִי אֶתִּי שְׁפִיר,
שְׁהַמ"ם שֶׁל 'מִשְׁכָּן', שְׁהוּא מִטָּה,**

(ברכות ת, א ד"ה הן),
שהטעם שמי שאינו
נכנס לבית הכנסת
להתפלל נקרא שכן רע
לקב"ה, מפני שאינו בא
להתראות עמו בבית
שכינתו. וב'חיי אדם'
(בצוואתו בית אברהם,

אות ז. והובא דבריו במשנה ברורה סי' צ' ס"ק לח) הוסיף לבאר בזה, שכן דרך
השכנים הטובים שאוהבים זה את זה, מחמת שאחד רוצה להתקרב לחבירו הולך
מפעם לפעם לבקרו בביתו. וכשהשכנים רעים ואינם אוהבים זה את זה אין האחד
הולך לבית חבירו, וכן מי שאינו הולך לבית הכנסת שהוא מקום שהקב"ה נמצא
בו, הרי הוא שכן רע. [וכעין זה ביאר ב'עץ יוסף', כי כמו שכן רע אינו יכול לסבול
את חבירו השכן ואינו נהנה מזה שדר בסביבתו, כן הוא זה שעל ידי שאינו בא
לבית הכנסת מראה בזה שאינו חפץ שהשכינה תהיה בסביבתו עמו ביחד].

אמנם בפרישה (או"ח סי' צ אות טו) ביאר בשיטת רש"י (על הרי"ף ד"ה על כל),
שאדם שלא בא לבית הכנסת שבעירו, נעשה שכן רע לבריות הדרים עמו בעיר,
מפני שבגלל מעשיו אין השכינה שורה עמהם ונמצא שהוא גורם להם רעה. ולכן
נקרא גם שכן רע לקב"ה, כמו שפירש רש"י על הפסוק (במדבר י, לה) 'וינוסו
משנאיך מפניך' שאלו הם שונאי ישראל, כי כל השונא את ישראל, שונא הוא
את מי שאמר והיה העולם. וכן כתב ב'נתיבות עולם' (נתיב העבודה פ"ה), שמכיון
שבית הכנסת הוא מקום מוכן שבו מתאספים בני העיר להתפלל ליוצרים, אם
אינו נכנס לשם נקרא 'שכן רע' שהוא פורש ומתרחק משאר שכניו ואינו רוצה
להתאסף ולהתפלל עמם. והוסיף שם, שיש בזה גם שכנות רעה לקב"ה, שאין
הוא חפץ להיכנס לבית אשר הוא שוכן שם, וכפירוש החיי אדם לעיל.

ביאורים

להיכנס להתפלל בבית הכנסת, ואף על פי כן - 46. נקרא שכן רע. שאין דרכו
להתראות עם רעהו הקרוב אצלו (שמי"ל, חתימת הספר, ועיי"ש ביאור נוסף).
47. למה נקרא בשם שכן רע. כלומר, מדוע מכנים אותו דווקא בשם 'שכן רע'
ולא בנייניים אחרים.

מעלות התורה

עיונים

ת. ולכן נקרא שכן רע. דברים אלו מצאנו בספרי הגר"א בכמה מקומות ונעתיק חלקם. ב'אמרי נועם' (ברכות ה, א) כתוב: צריך ליתן טעם למה

48. אינו שייך לתפלה, 49. רק על למוד התורה כנ"ל, ואם פן נשאר אותיות 'שכ"ך', שהם נגד שלש תפלות, 51(ח) ולכן נקרא 'שכן רע'.

נקרא 'שכן רע'. לפי שידוע שיש לאדם ד' מצבים: הליכה, ישיבה, שכיבה וקימה. וגם היום נחלק לארבעה חלקים: חצי היום הוא זמן קימה, ואחר חצי היום הוא זמן הליכה, וקודם חצי הלילה הוא זמן שכיבה, ואחר חצי הלילה הוא זמן ישיבה. וכנגדם נתקנו התפילות: אברהם תיקן תפילת שחרית, שנאמר: 'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם', וזהו כנגד קימה. יצחק תיקן תפילת מנחה, שנאמר: 'ויצא יצחק' וכו', והוא זמן הליכה. ויעקב תיקן תפלת ערבית, שנאמר: 'וישכב במקום ההוא'. ודוד הוא נגד תורה אחר חצות הלילה, כמו שכתוב: 'חצות לילה אקום להודות לך', אלא שדוד היה מדרגת קימה כידוע [כוונתו, שלמרות שהזמן שלאחר חצות הוא כנגד זמן של ישיבה, מכל מקום נקרא 'אקום להודות לך', כיון שמדרגת דוד היתה במדרגת קימה, ולגביו היה אותו זמן - זמן קימה, שהיה מדרגתו גדולה]. וזהו שכתוב: 'בשבתך בביתך וכו' ובשכבך ובקומך'. נמצא שמפורש בקרא הדי' זמנים. ונגד זה יש ד' עולמות: היינו

ביאורים

48. אינו שייך לתפלה. שאין זה נגד תפלה שמתפללים בבית הכנסת. וכמו שהתבאר שבזמן של 'בשבתך בביתך' הוא הזמן היחידי שלא נתקנה בו תפילה. 49. רק על לימוד התורה כנ"ל. על לימוד תורה שלומד בביתו. שהרי 'מטה' היא כנגד דוד, שאחר חצות לילה היה יושב בביתו על מטתו ולומד תורה עד אור היום כנ"ל. 50. נשאר אותיות 'שכ"ך' שהם נגד שלש תפלות. שייך של 'שולחן' כנגד יצחק שתיקן תפילת מנחה, כ"ף של 'כסא' כנגד יעקב שתיקן תפילת ערבית, נו"ן של 'מנורה' כנגד אברהם שתיקן תפילת שחרית. ואותם שלש תפילות מתפללים בבית הכנסת בציבור. 51. ולכן נקרא שכן רע. כי מאחר שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל, קראוהו חז"ל בדווקא בשם של 'שכן רע' שרמז על אותם שלש תפילות בשלשה זמני היום שאינו נכנס

מעלות התורה

עינים

עולם הזה הוא נגד הליכה, כמו שכתוב: 'בהתהלךך תנחה אותך' - זהו בעולם הזה. 'ובשכבך תשמור עליך' - בקבר. 'והקיצות היא תשיחך'

וְמָה שֶׁהָאֲרֵבָעָה זְמַנִּים הֵנִי לְ
כְּתוּבִים בְּפֶסוּק שְׁלֹשׁ⁵²
כְּסֻדְרָן, מִשּׁוּם דְּלַעִיל מִיָּמִיהָ כְּתִיב:
'וְדַבַּרְתָּ בָּם',⁵³ וְזֶה קָאֵי עַל לְמוּד

- זה תחיית המתים וימות המשיח דהיינו קימה, וישיבה היינו העולם הבא, כמו שאמרו 'צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן' וכו'. ואיתא במקובלים, שכנגד ד' אלו יש ארבעה כלים, וסימנך: 'משכן', דהיינו: מטה, שלחן, כסא, מנורה. ואלו הג' דהיינו 'שכן' כנ"ל, שהם נגד ג' תפילות הם בבית הכנסת במקום שמתפללים. והד' דהיינו ה'מטה', שהוא נגד תורה אחר חצות הוא בביתו. ולכך מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל, ומעכב השכן להיות בביתו [פירוש, מעכב ג' זמנים הנקראים 'שכן' שאמורים להיות בבית הכנסת, והוא עושה אותם בביתו, כמו המדרגה הרביעית האמורה להיות בביתו], נקרא: 'שכן רע'. עוד הוא שם (כו, ב) בשם הגר"א: אמר רבינו, בקראי יש ד' זמנים: שכיבה, קימה, הליכה, ישיבה. 'שכיבה' קודם חצות לילה. 'ישיבה' אחר חצות לילה. 'קימה' קודם חצות היום. 'הליכה' לאחר חצות היום. אברהם תיקן שחרית וכו' הוא כנגד 'קימה'. יצחק תיקן תפילת המנחה וכו' הוא הליכה שהוא לאחר חצות. יעקב תיקן תפילת ערבית וכו' והוא שכיבה. דוד תיקן חצות, והוא ישיבה, שהוא יושב ועוסק בתורה, שנאמר: 'חצות לילה אקום להודות לך', והוא נגד זמן ישיבה, אלא שגבי דוד היה אותו הזמן זמן קימה שהיה מדרגתו גדולה, עיי"ש.

ביאורים

להתפלל. 52. **שלא כסדרן**, שנכתבו לא לפי סדר הזמנים: א. 'בשבתך בביתך' - מחצות הלילה עד הבוקר. ב. 'ובלכתך בדרך' - מחצות היום עד הלילה. ג. 'ובשכבך' - מתחילת הלילה עד חצות הלילה. ד. 'ובקומך' - מתחילת היום עד חצות היום. 53. **וזה קאי על לימוד התורה ועל קריאת שמע**. פירוש, ארבעה זמנים מדברים על שתי מצוות אלו: לימוד התורה וקריאת שמע. 'בשבתך בביתך' 'ובלכתך בדרך' מדברים על לימוד התורה, ו'ובשכבך' 'ובקומך' מדברים על קריאת שמע, כמו שיבאר רבינו בהמשך.

מעלות התורה

עיונים

הַתּוֹרָה וְעַל קְרִיאַת שְׁמַע, וְלִכְן כָּתִיב
תְּחִלָּה: 'בְּשַׁבְּתֶךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלִבְתֶּךָ
בְּדֶרֶךְ',⁵⁴ שְׁזוֹהוּ נֶגֶד⁵⁵ לְמוֹד הַתּוֹרָה,
וְאַחַר כֵּן: 'וּבְשַׁבְּתֶךָ וּבְקוֹמֶךָ', שְׁזוֹהוּ
נֶגֶד קְרִיאַת שְׁמַע.

⁵⁶וְלִפִּי שְׁעַקֵּר לְמוֹד הַתּוֹרָה הוּא
בְּלִילָה, כְּדֹאִיתָא בְּגִמְרָא
(עירוובין סה, א):⁵⁷ לֹא אֵיבְרִי לִילָה

ט. לא איברי לילה
אלא לגירסא. כתב
הרמב"ם (הל' ת"ת
פ"ג ה"ג): "אף על
פי שמצוה ללמוד
ביום ובלילה אין אדם
למד רוב חכמתו אלא
בלילה, לפיכך מי שרצה
לזכות בכתר התורה
יזהר בכל לילותיו ולא
יאבד אפילו אחד מהן
בשינה ואכילה ושתייה
ושיחה וכיוצא בהן
אלא בתלמוד תורה
ודברי חכמה. אמרו

חכמים: אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר 'קומי רוני בלילה'. וכל העוסק
בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר 'יומם יצוה ה' חסדו

ביאורים

54. שזוהו נגד לימוד התורה. שבזמנים אלו אין מצות קריאת שמע, אלא מצות
לימוד התורה בלבד. 55. לימוד התורה. 'בשבתך בביתך' הולך על מצות תלמוד
תורה, כמו שאמרו על דוד המלך ע"ה שישב על מטתו בביתו ועסק בתורה
מחצות הלילה עד אור היום. וכן 'ובלכתך בדרך', אף על פי שהוא זמן שאדם
הולך לעסקיו וכו"ל, עיקר הפסוק מדבר על מצוות תלמוד תורה וכדכתיב:
'ודברת בס'. [קודם מזכיר הכתוב את זמן תלמוד תורה שהוא מחצות הלילה
עד הבוקר ומחצות היום עד הלילה, ואחר כך מזכיר את זמני קריאת שמע שהם
בתחילת הלילה ובתחילת היום]. 56. ולפי. בא לבאר מדוע הקדימה התורה
בכותבה את שני הזמנים של לימוד התורה, את הזמן של 'ובשבתך בביתך'
(שהוא מחצות הלילה עד הבוקר), לזמן של 'ובלכתך בדרך' (שהוא מחצות
היום עד תחילת הלילה). 57. לא איברי לילה אלא לגירסא. לא נברא הלילה
אלא לצורך לימוד התורה.

מעלות התורה

עיונים

ובלילה שירה עמי
תפלה לאל חייל. וכל
בית שאין נשמעים בו
דברי תורה בלילה אש
אוכלתו, שנאמר: 'כל

אֵלָא לְגִירְסָא, לְכָךְ מִתְחִיל תְּחִלָּה
'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ',⁵⁸ שְׁזֵהוּ נֶגֶד לְמוֹד
הַתּוֹרָה⁵⁹ שְׁקָאֵי עַל קֶדֶם הַיּוֹם.

חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח'. עכ"ל.

וכן כתב השו"ע (או"ח רלח, א): "צריך לזוהר בלימוד הלילה יותר מבשל יום, והמבטלו עונשו מרובה". וכתב ה'משנה ברורה' (שם סק"א): "כדאמרינן: 'לא איברי לילא אלא לגירסא', וכיון דלכך נברא הלילה על כן צריך לזוהר בה יותר. ואיתא בגמרא: 'כל העוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום', שנאמר: 'ומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי'. עוד אמרו (מנחות קי, א): 'תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהן הכתוב כאלו עסוקין בעבודה'. ומייתי שם מקרא. עוד אמרו (תמיד לב, ב): 'כל העוסק בתורה בלילה, שכינה כנגדו, שנאמר 'קומי רוני בלילה' [היינו לעסוק בתורה], וכתיב בתריה 'שפכי כמים לבך נוכח פני ה"'. וכתב הרמב"ם והובא בשו"ע יו"ד (רמו, כג): "הרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתייה וכיוצא בזה" וכו', ומה דכתב 'בכל לילותיו' היינו, דאפילו בקיץ בלילות הקצרים, כגון: בתמוז, שאז נקבע הלילה העיקר לשינה, כמו שכתבו התוספות, אפילו הכי צריך על כל פנים ללמוד מעט קודם השינה (אחרונים), ועיין לעיל בסימן א' במ"ב סק"ט". עכ"ל.

ביאורים

58. שזוהו נגד לימוד התורה. שזה נגד הזמן העיקרי של לימוד התורה, שהיא מזמן חצות הלילה עד אור הבוקר. **59. שקאיי על קודם היום.** כלומר, התורה כתבת את שני הזמנים של לימוד התורה שאין בהם מצות קריאת שמע, ובתחילה כתבה התורה את הזמן העיקרי של לימוד התורה שהיא מחצות הלילה עד אור היום והיינו 'בשבתך בביתך', ולאחר מכן כתבה התורה את הזמן השני של לימוד התורה שהוא מחצות יום עד תחילת הלילה והיינו 'ובלכתך בדרך'.

מעלות התורה

עיונים

[מ]

וְהַטַּעַם שֶׁעָקַר הַלְמוּד הוּא
 פְּלִילָה, דְּכַתִּיב (קהלת
 ב, יג): 'וְרֵאִיתִי אֲנִי ¹שְׁיֵשׁ יִתְרוֹן
 לְחֻכְמָה מִן הַסְּכָלוֹת פִּיתְרוֹן הָאוֹר
 מִן הַחֹשֶׁךְ, פִּרוּשׁ, ²כְּשֶׁנִּתְהַפֵּךְ
 הַסְּכָלוֹת לְחֻכְמָה, ³אִז נִודַע יִתְרוֹן
 מִעֲלֵתָהּ, 'פִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ',
⁴כְּשֶׁנִּתְהַפֵּךְ הַחֹשֶׁךְ לָאוֹר. כִּי פְּלִילָה
 הוּא זְמַן שְׁלִיטַת ⁵הַקְּלָפוֹת, ^(א)וְעַל

א. ועל ידי התורה
 שנקרא אור משבר
 כח הקליפות. מצינו
 בחז"ל שעל ידי
 שהאדם יגע בתורה
 בכך הוא מושך את
 הגוף לרוחניות. דהנה
 איתא במדרש רבה
 (ריש פרשת בחוקותי),
 וז"ל: "אם בחוקותי
 תלכו, הדא הוא דכתיב
 'חשבתי דרכי ואשיבה
 רגלי אל עדותך'
 (תהלים קיט, ט), אמר
 דוד: ריבונו של עולם,
 בכל יום ויום הייתי
 מחשב ואומר למקום

פלוני ולבית דירה פלוני אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי
 מדרשות, הדא הוא דכתיב 'ואשיבה רגלי אל עדותך'". עכ"ל המדרש. וכנראה
 הוקשה למדרש מהו לשון "תלכו" שנאמר בעסק התורה, וביאר, דהכוונה
 שהאדם צריך לעמול בתורה ולהיות דבק בה כל כך עד שבאופן טבעי יוליכוהו
 רגליו אל בתי מדרשות.

וביאר בספר 'עיני ישראל' (שעו התורה, עמוד שיג), וז"ל: פירוש הדברים,

ביאורים

1. שייש יתרון. עדיפות ומעלה. 2. כשנתהפך הסכלות לחכמה. כשהטיפשות
 מתהפכת לחכמה, ניכרת מעלת החכמה. והכוונה, כשמתהפך זמן שהוא
 בשליטת הקליפות, לזמן שהוא בשליטת התורה והקדושה, על ידי לימוד
 התורה, הרי שמשתבחת בזה התורה יותר, שהרי הוכר כוחה ומעלתה.
3. אז נודע. אז ניכר. 4. כשנתהפך החושך לאור. כשהאור מגיע אחר החושך.
5. הקליפות. כוחות הטומאה והרע.

מעלות התורה

עיונים

שעסק התורה בפשיטות, בעצלות ורפיון, יישאר אצלו בגדר מושכלות בעלמא ולא ישפיע על הגוף כלום, דהוא יישאר חומרי ומשך לתענוגות וחמודות תבל, ורק כאשר האדם עמל ויגע בתורה בכל כוחו, ומוותר על הבלי העולם הזה כדי להעמיק ולהבין יותר בתורה, מושפע גם הגוף ונמשך בדרך סתמא לבתי מדרשות. וזה הפירוש ב"אם בחוקותי" - שהדברי תורה "נחקקין" בנפשו על ידי עמל התורה, על ידי זה מגיע ל"תלכו" שההליכה הסתמית שלו היא לדברי תורה. [ועיין עוד בדברי הט"ז או"ח סי' מ"ז סק"א, וז"ל: "ועל השנית דהיינו סילוק התורה לפי שלא הלכו בה שהתורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה דהיינו שעוסק בפלפול ובמשא ומתן של תורה, כמו שכתוב: 'אם בחוקותי תלכו', על מנת שתהיו עמלים בתורה, מה שאין כן באותם שלומדים דברי תורה מתוך עונג ואינם יגיעים בה אין התורה מתקיימת אצלם, על כן אמר 'ולא הלכו בה', רצונו לומר, שלא עסקו בהלכות התורה דרך משא ומתן של פלפול המתייחס להליכה, כמו שנתבאר, וזהו שלא ברכו בתורה תחילה כי הברכה היא לעסוק בדברי תורה בדרך טורח דוקא". ואחר כך כתב: "שעיקר מעלת עוסקים בתורה דווקא דרך טורח ויגיעה בתורה, ואל זה כווננו בברכה לעסוק בדברי תורה". היינו שסבירא ליה להט"ז ש'עמל התורה' הכוונה ל"עסק התורה דרך משא ומתן של פלפול"].

ומסופר על האבני נזר זצ"ל שבצעירותו יגע בעיון התורה מאד עד אפיסת הכוחות, ופקדו עליו הרופאים שיפסיק להתעמק בתורה לתקופה מסוימת וילמד רק בשטחיות, והגיע חמיו הגדול האדמו"ר מקצק זצ"ל לבקרו וראה מחזיק את הספר בחינת עולם (לאחד מאחרוני הראשונים ז"ל) שמהביל מאוד בעיני עולם הזה, ואמר לו חמיו, מה חידש הספר שהעולם הזה הוא הבל? כל בעל שכל ישר מבין זאת! אלא שהוא רק הבנת השכל ואין הגוף מושפע מזה כלום, ולא יועיל שום שכל מושכל לזה, כי הגוף ימשיך לדרוש את שלו, ורק על ידי עמלות התורה נכנע הגוף לשכל, אמר האבני נזר שעל פי זה יש לבאר דברי המדרש (בחוקותי) "הספר והסיף ירדו כרוכים מן השמים, אי ספרא לא סייפא, ואי סייפא לא ספרא", ועל פי האמור יש לומר דהמובן בזה הוא כך, דסייפא הוא חרב החותר ומבדיל בין הראש לגוף, כלומר שאינו נותן לשכל לירד ולהשפיע על הגוף, והעצה לזה הוא רק כח ה"ספרא" היינו עמל התורה, וזהו "אי ספרא לא סייפא" שמכח הספרא אין החרב חותר ומבדיל את הגוף מהשפעת השכל,

מעלות התורה

עיונים

יְדֵי הַתּוֹרָה ⁶שֶׁנֶקְרָא 'אוֹר'⁷ מְשַׁבֵּר
כַּח הַקְּלִיפּוֹת,⁸ וְעַל יְדֵי זֶה נִתְעַלָּה
הַתּוֹרָה בִּיתְרוֹן גָּדוֹל, וְנִכְרַר יִתְרוֹן
מֵעֲלֵת הַחֲכָמָה.

⁹וּלְפִיכֵךְ ¹⁰צְרִיךְ לְצַעַר עַצְמוֹ
וְגוֹפּוֹ עַל הַתּוֹרָה, כִּי
הַגּוֹף הוּא ¹¹מִסְטֵרָא אַחְרָא, וְעַל יְדֵי
שְׁבִיטַת הַסְטֵרָא אַחְרָא,¹² יִתְגַּדֵּל

"ואי סייפא לא ספרא" ואם רואה אתה תלמיד חכם שאינו מתנהג בדרכי החכמה ויש "סייפא" בין השכל לגוף, תדע נאמנה שאין כאן "ספרא" כלל, כלומר שהצורה האמיתית של לימוד התורה צריך להיות באופן של חקיקה עמוקה בנפש עד שתפעיל בגוף חיים אחרים, ששאִיפּוּתוֹ היו לרוחניות להשיג

יותר ולקיים מצוות ה' יתברך באהבה ושמחה ולילך בדרכי התורה, ובאם אינו כן, אות הוא שחסר בעצם ה"ספרא" שלו. עכ"ד.

ביאורים

6. שֶׁנֶקְרָא אוֹר. כפי שכתוב במשלי (ו, כג): 'ותורה אור'. 7. מְשַׁבֵּר כַּח הַקְּלִיפּוֹת. לימוד התורה בליה שובר את כח הקליפות השולטים בליה. 8. וְעַל יְדֵי זֶה נִתְעַלָּה הַתּוֹרָה בִּיתְרוֹן גָּדוֹל. שאז שליטת כוחות הקדושה מתגברים, ולבד מזה על ידי שליטה זו ניכרת כוחה של התורה, שעל ידי לימודה מתכופפים כוחות הטומאה ונשלטים על ידי הקדושה. 9. וּלְפִיכֵךְ. כמו שראינו גודל מעלת הלימוד בליה שאז הוא משליט כוחות הקדושה על כוחות הטומאה, כן הוא הענין לצער גופו (שהגוף הוא מסטרא-אחרא) בכדי להכניעו על ידי הקדושה והתורה. 10. צְרִיךְ לְצַעַר עַצְמוֹ וְגוֹפּוֹ עַל הַתּוֹרָה. לא מספיק סתם לימוד תורה, אלא לימוד הבא מתוך יגיעה וצער, דהיינו לצער את עצמו וגופו בלימוד התורה, וזאת בכדי להתיש את כוח הגופניות והחומריות, כדלהלן בסמוך. 11. מִסְטֵרָא אַחְרָא. מהצד האחר. [כינוי לצד הטומאה, סייעתו של השטן]. 12. יִתְגַּדֵּל סְטֵרָא דְקִדְוִישָׁה. יתעלה ויתרומם צד הקדושה.

מעלות התורה

עיונים

סִמְרָא דְקְדוּשָׁא, כְּמוֹ שְׁפִתוֹב (שמות יד, ד): 'וְאֶפְכְּדָה בְּפִרְעֹה וּבְכָל חֵילוֹ'¹³ וְיִדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה',¹⁴ וְהִתְגַּדְּלֹתִי וְהִתְקַדְּשִׁיתִי וְנִוְדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיִדְעוּ כִּי אֲנִי ה' (יהוה אלה, כג). וְכָדִי לְהַגְדִּיל סִמְרָא דְקְדוּשָׁא, צְרִיךְ לְצַעַר עֲצָמוֹ וְגוֹפוֹ

כ. צריך לצער עצמו וגופו בלימוד התורה כמו שאמרו פת במלח תאכל וכו' והיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. הנה במסכת אבות (ו, ד) תנן: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה

עמל...". הנה מהלשון "כך היא דרכה של תורה" דייקו מפרשים רבים שכוונת התנא היא שכל הרוצה לזכות לגדלות בתורה, בין עני ובין עשיר, צריך להימנע מתענוגים גשמיים ולחיות חיי דחק, ואף על פי שיש באפשרותו של העשיר ליהנות מהעולם הזה מכל מקום עליו להימנע מכך, משום שהתורה שהיא רוחנית אינה מתקיימת באדם השקוע בהנאות גשמיות, וכמו שכתבו התוספות בכתובות (קד, א, ד"ה לא) בשם המדרש: 'עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו', והביאו מרבי שאף על פי שהיה עשיר גדול מכל מקום העיד על עצמו שלא נהנה כלום מעולם הזה. וכך אמרו חז"ל (גיטין נז, ב): "אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהן", [והיינו ש"ממית" את גופו במונעו ממנו הנאות גשמיות (מהרש"א שם)], שנאמר (במדבר יט, ד): "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (מדרש שמואל בשם החסיד יעבץ; דרך חיים). וכעין זה כתב גם ה'כלי יקר' (בשלח טז, ד), ו"זל:

ביאורים

13. וידעו מצרים כי אני ה'. על ידי שהקב"ה פורע מן המצריים, שמו מתגדל בעולם. הרי שעיקר קידוש ה' הוא בשעה שנכפה כוחו של הסטרא-אחרא וכוחות הטומאה שבעולם נכנעים. 14. והתגדלתי והתקדשתי וגו'. הרי שעיקר כבוד ה' הוא כשהוא מתגדל ומתקדש כנגד הגוים שעיקר שליטתם על ידי הסטרא-אחרא, וזה על ידי שליטת הקדושה על הסטרא-אחרא.

מעלות התורה

עיונים

לפי שעסק התורה יש לו מונעים מבית ומבחוץ, מבית הוא מצד מאכלים גסים המפרידים זכות וברירות השכל עד אשר כח שכלו עובר בעמק עכור ואינו זך לעסוק במושכלות, כי מטעם זה לא אכל משה בהר ארבעים יום כדי שיהיה שכלו זך ונקי להבין במושכלות, וכתוב 'ויכסהו הענן ששת ימים, ואמרו רז"ל (יומא ד, ב) שהיה זה כדי למרק אכילה ושתייה שבתוך מעיו, עכ"ל. ולדבריו נמצא שפת במלח תאכל הוא ענין לכתחילה לעניים ולעשירים. [וכן מתבאר מדברי המהר"ל והאלשיך שהובאו דבריהם להלן בעיונים ד"ה 'והכל כדי לשבר הקליפות', עיי"ש.

והנה מדברי רבינו כאן מבואר שגם הוא פירש כן בדברי התנא שצריך לכתחילה להסתפק בפת במלח כדי לחיות חיי צער דכך היא דרכה של תורה שעל ידי שבירת הגוף יתגדל כח הקדושה וצריך לחפש חיי צער. [בספר 'מכתב מאליהו' (ח"ב עמ' 45) ביאר בשם רבי שמחה זיסל זצ"ל מקלם, שקשה להסביר זאת לאדם שלא חי חיים כאלה בעצמו; כי המסתכל במבט גשמי אינו יכול לעמוד בשום פנים ואופן על משמעות דברים. וכי כיצד אפשר שיתחברו יחדיו חיי צער, מים במשורה, פת במלח, ובכל זאת "אשריך וטוב לך", ועוד - "בעולם הזה!" ולפיכך דיין התנא באמרו: "אם אתה עושה כן", כלומר: רק לאחר שהאדם עשה זאת בעצמו, רק אז יוכל להיווכח באושר הגדול שנפל בחלקו. אך דרך זו אל הכרת מהלך החיים האמיתיים קשה היא וארוכה עד למאוד, כי הרבה עבודה ועמל דרושים להגיע לידי ההבחנה במציאות האמת הזאת. עכ"ד].

אולם רש"י שם פירש שאין הכוונה שחיי צער הם תנאי להשגת התורה, ושאר עשיר צריך לחיות חיי צער כדי ללמוד תורה, אלא כוונת הברייתא שאף אם אין ידו של אדם משגת כדי פרנסתו עליו לעמול בתורה מתוך הדיחק. וביאר החסיד יעב"ץ, כי אם יהיה מלמוד עד שיתפרנס עלול הוא להיפטר מן העולם קודם שיספיק ללמוד. אולם מי שידו משגת אינו צריך למנוע עצמו מליהנות מהעולם הזה, ואדרבה, אם כוונתו כדי להוסיף כח לעסוק בתורה, הרי הוא עושה כראוי, כמו שאומרת הגמרא בהוריות (י, ב), שטוב לצדיקים שיזכו לשכר בשני העולמות, גם בעולם הזה וגם בעולם הבא (מחזור ויטרי).

אמנם אף לפי ביאור הראשון שכל הרוצה לזכות לגדלות בתורה, בין עשיר ובין עני, צריך להימנע מתענוגים גשמיים ולחיות חיי דחק, כתב היעב"ץ בפירושו 'לחם שמים' על המשנה דפת במלח, שזה דווקא במי שחיי צער ודוחק אינם

מעלות התורה

עינים

מפריעים לו לעמול בתורה, אולם מי שחיי צער ודוחק ימנעוהו מלעמול בתורה כראוי - אין לו להימנע מתענוגי העולם הזה כפי הנצרך לו.

וכן נקט הרשב"א לדינא (בשו"ת, ח"ג

בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, ¹⁵כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ (אבות פ"ו מ"ד): ¹⁶פֶּת בְּמַלְחָת תֹּאכַל ¹⁷וּמִיָּם בְּמִשׁוֹרָה תִּשְׁתֶּה ¹⁸וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן ¹⁹וְחַיֵּי צֶעַר תַּחֲיֶה ²⁰וּבַתּוֹרָה אֲתָה עֹמֵל.

שי"ט) שאין דרך התורה בצער וסגופים, וכל שמחזק גופו בכך הוא מצוה, אפילו אם הוא בשר ויין. דעיינ שם שנשאל במי שאסר עצמו בבשר ויין אם היתר נדרו נחשב היתר לדבר מצוה כיון שיועיל לו להוסיף כח ביגיעת התורה. והשיב בזה"ל: "דהכי נמי מצוה שהכל מסכימין בה היא, שאין המסגף עצמו יכול לעמוד על התורה ועל הסברא וכו' והכל לפי טבעו של בני אדם". ועל פי זה כתב הש"ערי תשובה' לדינא (או"ח תקנ"א ט"ז) שאין לתלמיד חכם להחמיר עצמו שלא לאכול בשר או לשתות יין מ"ז בתמוז ואילך. הרי שאפילו שני שבועות בלבד אין ראוי למנוע עצמו מגמרי מאכילת בשר ויין. (ועיינ 'בתורתו יהגה' ח"א עמו' תטז).

ביאורים

15. כמו שאמרו. במסכת אבות מתחיל התנא בלשון זה: 'כך היא דרכה של תורה, ופירש ה'רוח חיים': כלומר, כך היא הדרך לעמול בתורה ולזכות למעלות שהוזכרו לעיל שם. 16. פת במלח תאכל. השבע את רעבונוך אפילו בפת טבולה במלח (רש"י). 17. ומים במשורה. בשיעור מועט ('משורה', היא כלי מדה קטן של נוזלים). 18. ועל הארץ תישן. בלא כר וכסת. 19. וחיי צער תחיה. לאחר שהזכירה הברייתא את המחסור בדברים ההכרחיים ביותר, דהיינו אכילה, שתיה ושינה, היא מוסיפה באופן כללי - 'וחיי צער תחיה', לכלול בכך את המחסור בשאר הדברים שחסרונם נחשב חיי צער (מדרש שמואל). 20. ובתורה. ומכל מקום בתורה אתה עמל, או אז תזכה לכל מעלות התורה. הרי שהמשה מבארת שיעקר קדושת התורה ומעלותיה ניתנות לאדם כשהוא עמל בתורה מתוך צער, וזה מחמת שאז הוא מכופף ומכניע את כוחות גופו, ועל ידי כך הוא מתיש כוח הגופניות והחומריות שהוא מהסטרטא-אחרא.

מעלות התורה

עיונים

וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (ילקו"ש האזינו
תתקמב): אָמַר מֹשֶׁה
לְיִשְׂרָאֵל: כִּמְהָ צַעַר נִצְטַעַרְתִּי עַל
הַתּוֹרָה, וְכִמְהָ עָמַל עִמְלָתִי בָּהּ,
וְכִמְהָ יִגְיעוֹת יִנְעַתִּי בָּהּ, שְׁנֵאמַר
(שמות לד, כח): 'וַיְהִי שָׁם עִם ה'
אֲרֻכָּעִים יוֹם וָאֲרֻכָּעִים לַיְלָה,
נִכְנַסְתִּי לְבֵין הַמַּלְאָכִים, וְלִבֵּין
הַשְּׂרָפִים, שְׁאַחַד מֵהֶם יָכוֹל לְשַׂרְף
אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ, שְׁנֵאמַר (ישעיה ו,
ב): 'שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לִו',

ג. אמר משה לישראל כמה צער נצטערתי על התורה. כתב בפסיקתא דרב כהנא פרק כ' אות ב', וז"ל: בשעה שעלה משה למרום וכו' היה מהלך ברקיע וכו', עד שהגיע למקום הדרניאל המלאך שהוא גבוה מחבירו ששים רבוא פרסאות וכל דיבור ודיבור שיוצא מפיו יוצאים בדיבור שנים ברקים של אש, פגע במשה אמר ליה: מה לך במקום קדושי עליון, כיון ששמע קולו

נבהל מפניו וולגו עיניו דמעות וביקש ליפול מן הענן, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה וענהו ויצתה בת קול ואמרה לו להדרניאל וכו', כיון ששמע הדרניאל כך, אמר לפניו גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שברשותך בא, עכשיו אני אעשה לו שליח, ומהלך לפניו כתלמיד לפני רבו, והיה מהלך לפניו עד שהגיעו לאשו של סנדלפון, אמר ליה הדרניאל למשה: עד כאן היה לי רשות להלוך מכאן ואילך אין לי רשות להלוך מפני אשן של סנדלפון שלא ישרפני, כיון שראה משה את סנדלפון נבהל מפניו וולגו עיניו דמעות וביקש ליפול מן ענן וביקש רחמים מלפני הקב"ה וענהו וכו', באותה שעה ירד הקב"ה בעצמו מן סכאו ועמד לו לפני סנדלפון עד שעבר, ועל אותה שעה אמר ויעבור ה' על פניו

ביאורים

21. שרפים עומדים ממעל לו. הרי שהשרפים עומדים ליד הקב"ה, וכיון שרמשה רבינו הגיע לקבל את התורה, הגיע למקום השרפים.

מעלות התורה

עיונים

וכו', פגע בו גדוד של מלאכי חבלה שהם סבובים לכסא הכבוד שהם גבורים ועצומים כיון שהגיע משה אליהם בקשו לשורפו בהבל שבפיהם, מה עשה הקב"ה פירש עליו מזיוו והעמידו לפני כסאו ואמר: משה השב להם תשובה למלאכי השרת וכו', אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם, אמר ליה: אחוז בכסא כבודי והחזר להם דבר, מיד נתחזק והחזיר תשובה למלאכי השרת, אמר להם: כתוב בתורה אנוכי וגו'. עכ"ל.

והדברים מבהילים ממש, והיותר מבהיל שמצינו שמסירות נפש זו נדרשת מכל אחד ואחד מישראל, כדאיתא בספרי האזינו (על הפסוק 'יעטף כמטר לקחי', דברים לב, ב), וז"ל: "אמר משה לישראל, אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה וכמה יגיעה יגעתי בה, כענין שנאמר 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום', ונכנסתי לבין המלאכים ונכנסתי לבין החיות ונכנסתי לבין השרפים שאחד מהם יכול לשרוף את העולם כולו על יושביו, שנאמר 'שרפים עומדים ממעל לו', נתתי נפשי עליה, דמי נתתי עליה, **כשם שלמדתי אותה בצערך כן תהיו למדין אותה בצערך**", עכ"ל. ולפום ריהטא הדבר מתמיה ביותר, כיצד נדרש מיצור אנוש חדל אונים, לעמוד ולהתמודד מול מלאכים?

ואולי יש לומר, שהמלחמה המתמדת עם היצר האורב אל האדם להכשילו, היא היא המלחמה עם המלאך הנדרשת מן אדם, וכדאמרינן בבבא בתרא (טז, א): 'הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המוות', דטרדת המחשבה המטרדת את האדם בעת לימודו אין פירושה חולשה טבעית של חוסר ריכוז וכדו', אלא מלחמה עם מלאך הנשלח ממרום לנסות את האדם ולהרבות שכרו לעולם הבא, והא ראייה שבכל יום הוא בא עם טרדות ומחשבות חדשות, והמקום היחיד בו הוא מניח לאדם להרהר בדברי תורה, הוא במקומות שאסור להרהר בהם בדברי תורה, שם לפתע מתחשק להרהר בדברים שרגע קודם לא חשבו עליהם בכלל, ולא יעזרו לזה שום תחבולות טבעיות, כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו (קדושין ל, ב), ולעולם לא יפטר אדם ממלחמה זו כי ככל שיגדל כן יצרו יגדל הימנו, דכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סוכה נב, א), והוא כננס בפני ענק ואלמלא הקב"ה עזרו אין יכול לו, ועיין גם בתמורה (טז, א) על הפסוק 'ועשית מרעה לבלתי עצבי' (דבה"א ד, י), שלא יעצבני יצר הרע מלשנות, הרי שעצבות ודאגות המפריעים לריכוז בלימוד התורה, הינם שלוחי היצר הרע הממלאים את תפקידם באמונה.

מעלות התורה

עיונים

**נְכַנְסֵתִי לְבֵין הַחַיִּוִּת, נַפְשִׁי וְדַמִּי
נִתְּתִי עֲלֶיךָ, פֶּשֶׁם שְׁלִמְדִתִּי אוֹתָהּ
בְּצַעַר, כִּפֶּךָ תִּהְיֶה לְוַמְדִים אוֹתָהּ
בְּצַעַר.**

ושוב ראיתי כן במשנת רבי אהרון (מאמרים ושיחות, חלק ב' עמוד מ"ב) וז"ל: מהאי טעמא אל יפול לב אדם עליו אם נפגש בקשיים וניסיונות וכו' בפרט שברובא דרובא הם תואנות היצר השונאו מעולם המתקנא בעלייתו בתורה עכ"ל. וירבה בתפלה על זה

**וְאָמַרְוּ: חַז"ל (פנהדרין קיא, א):
(ד) וְלֹא תִמְצָא פְּאָרִין**

במזמורי דוד המלך ע"ה כמו שכתב בספר 'באר משה' (דברים עמוד תתס"ג): כל המלחמות שביקש דוד המלך ע"ה שיצילנו השם יתברך מהם הכל צריכים לפרש לעצמו על מלחמת היצר וחיילותיו עכ"ל. וכן תירגם המתרגם (תהלים יג, ה), על הפסוק 'פן יאמר אויבי יכלתי' - 'דילמא אמר יצרא בישא אשלתיה עכ"ל, וכן כתב בספר 'פלא יועץ' (ערך תהלים) שכולם תפלות נוראות על אויבי וצרי הנפש. וכן כתב בספר 'הנ"ל ערך ישוב הדעת: ראוי לאדם שישליך על ה' יהבו, ומבעי ליה למיתב דעתיה בעידנא דעסק באורייתא או בצלותא, ואפילו אם יהיה עליו טרדות הרבה ורעות רבות יותר מרעות איוב שאל יטרידנו שום דבר מעבודת השם יתברך, כדכתיב 'ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך', ופירשו רבותינו ז"ל אפילו נוטל את נפשך עכ"ל, וזהו שאמר משה לישראל נפשי נתתי עליה דמי נתתי עליה, כשם שלמדתי אותה בצער, כך תהיו למדין אותה בצער. ('ענינו של יום' מן המיצר עמוד כ"ב).

ד. **ולא תמצא פארין החיים כמי שמחיה עצמו עליה.** במסכת גיטין (נז, ב) אמרו: "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה", ופירש

ביאורים

22. **נפשי ודמי נתתי עליה.** כמו שנאמר (שמות לד, כח) על אותם ארבעים יום שעלה משה למרום לקבל את התורה: 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה'. 23. **ולא תמצא.** התורה.

מעלות התורה

עיניים

הַחַיִּים' (איוב כח, יג), ²⁴בְּמִי שְׂמַחֶיהָ המהרש"א: ממימים את גופם, בהימנעם

מכל הנאה גשמית שאינה לצורך. וז"ל הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"ג הי"ב): "אין דברי תורה מתקיימין וכו' אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה". ובמסכת ברכות (סג, ב): 'הסכת ושמע ישראל' (דברים כז, ט), 'כתתו עצמכם על דברי תורה'. ופירש רש"י: 'עשו עצמכם כותותים (ושבורים מרוב עמל) להצטער על דברי תורה'. ובתנחומא (פרשת כי תבא): 'אמר להם הקב"ה, כתתו לבבכם ונפשכם לשמוע דברי תורה'. ובתנא דבי אליהו (זוטא פל"ו): 'ש'אין הקב"ה נותן את התורה אלא למי שמצטער עליה'. ובכלה רבתי (בריייתא פ"ד): 'כל המחיה עצמו בדברי תורה, אין התורה מתחברת עמו'. וזה שאמר באיוב (כח, יג): 'ולא תמצא בארץ החיים'. ומפרש רש"י: 'במי שמחיה עצמו, אלא במי שממית עצמו ביגיעה ורעבון'.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, עא): 'טוב לי כי עֲנֵנִי לְמַעַן אֲלַמַּד חֻקֶיךָ'. ומפרש רש"י (בפירוש ב'): 'טוב היה בעיני כשהייתי סובל יסורים כדי ללמוד תורה בצער'. וכתב ר"י חיון שהוא על דרך מה שאמרו חז"ל (אבות ו, ד): 'כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, אם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא'. ובשיר השירים רבה (פרשה ח): 'הלומד תורה בצער נוטל אלה, שלא בצער - מאתים נוטל בשכרו'. וזה מה שאמרו ז"ל (ילקוט משלי, יד): 'בכל עצב יהיה מותר' וגו', מדבר בעמלי תורה, כל מה שמצטער אדם בעצמו יותר מחבירו, יתרון יש לו. ואמרו ז"ל (תדבאר פכ"א) 'כגנות עלי נהר' (במדבר כד, ו), אלו החכמים שבישראל ותלמידיהם שעוסקין בתורה בכל יום ומייסרין את עצמן במקרא ובמשנה במדרש בהלכות ובאגדות, ועליהן הוא אומר (שה"ש ח, יג) 'היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני'.

והמצער עצמו על התורה גורם לעצמו החיים הן בעולם הזה והן בעולם הבא, וזה שאמרו ז"ל (תמיד לב, א): "מה יעביד אינש ויחיה, אמרו לו, ימית את עצמו". ומפרש הרא"ש: "יצער את בשרו ללמוד תורה ואז יחיה בעולם הזה ובעולם הבא". עכ"ל.

ביאורים

24. במי שמחיה עצמו עליה. לא תמצא תורה במי שמעך את גופו בשעה

מעלות התורה

עצמו עליה. ²⁵ וכתוב (במדבר יט, יד): 'זאת התורה אדם כי ימות פאהל'. ²⁶ וכתוב (קהלת ב, ט): 'אף חכמתי עמדה לי, ואמרו ז"ל (ילקוט"ש קהלת תתקסח): ²⁷ תורה שלמדתי באף, היא עמדה לי. ואיתא במדרש משלי (ילקוט"ש תתקכט): למה המ"ם של 'משלי' גדולה, שישב ארבעים יום בתענית, ²⁸ כדי שהתקנים התורה בידו.

ביאורים

שהוא לומד תורה, אלא במי שמצער את עצמו עליה ואינו משתדל לפנק את עצמו אלא אך ורק לעסוק בתורה (יד רמה). וז"ל הרמב"ם (הל' ת"ת ג, יב): "אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם, ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהם ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים (ברכות סג, ב) דרך רמז: 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' (במדבר יט, יד) - אין התורה מתקיימת, אלא במי שממית עצמו באוהלי החכמים...". ²⁵ וכתוב זאת התורה אדם כי ימות באהל. ובמסכת ברכות (סג, ב) דרשו מפסוק זה: "שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה". כלומר, התורה מתקיימת באדם שממית עצמו מרוב עמל באהלה של תורה. וראה בט"ז (או"ח סי' מ"ז סק"א) שביאר 'במי שממית עצמו עליה' - דהיינו שעוסק בפלפול משא ומתן של תורה, כמו שאמרו על הפסוק 'אם בחוקותי תלכו' על מנת שתהיו עמלים בתורה, מה שאין כן באותם שלומדים דברי תורה מתוך עונג ואינם יגעים בה, אין התורה מתקיימת אצלם. ²⁶ וכתוב. ששלמה המלך אמר על עצמו. ²⁷ תורה שלמדתי באף היא עמדה לי. תורה שלמדתי בצער נתקיימה לי. [וכך לשון הרמב"ם בפייהמ"ש אבות (ה, כג): "לפי שיעור עמלך בתורה יהיה שרך. ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שנלמד בעמל ויגיעה ויראה מן המלמד, אבל לימוד השעשוע והנחת - לא יתקיים, ולא יקבל בו תועלת"]. ²⁸ כדי שהתקנים התורה בידו. כך לשון הילקוט"ש: 'משלי' מ"ם גדולה, מלמד שהתענה שלמה ארבעים יום שתתן לו חכמת התורה כמשה דכתיב: 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים

מעלות התורה

עיניים

^(ח) והכל הוא כְּדֵי לְשַׁבֵּר הַקְּלִיפּוֹת.

ה. והכל הוא כדי לשבר הקליפות. המהר"ל (ב'נתיבות עולם', נתיב התורה) שולל אף הוא את תענוגי העולם הזה, וז"ל: "כיון שהתורה היא שכל אלקי, צריך לזכך את החומר". ובספרו 'נצח ישראל' (פרק ז') כותב וז"ל: "דבר זה ענין מופלא, כי התורה והגוף שהם

וְזֶהוּ שְׁכֵתוֹב: 'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ',
וַיֵּשֶׁבָה הוּא ³⁰ לְשׁוֹן מְנוּחָה,
³¹ וְכִשְׁעוּמַד מִמַּטְתּוֹ וַאינוּ נֹתֵן
מְנוּחָה לְגוּפּוֹ, נֹתֵן עַל יְדֵי זֶה מְנוּחָה
לְנַפְשׁוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, 'בְּשִׁבְתְּךָ
בְּבֵיתְךָ', - פְּרוּשׁ, ³² בְּשִׁבִיל בֵּיתְךָ

שני הפכים ואם כן אין תתקיים התורה שהיא שכלית, בגוף הגשמי, שהגוף הפך הנבדל [ר"ל השכל], ולפיכך אין קיום התורה באדם הגשמי שהם כמו שני דברים שאינם מתדמים ומתייחסים ביחד, שאין להם עמידה ביחד. ולפיכך אין התורה מתקיימת רק במי שממית עצמו על התורה, ואדם כמו זה, גופו אינו נחשב כלל וכאילו אינו גופני כלל, שהרי הוא ממית ומסלק עצמו על התורה, ובוזה התורה מתקיים שהרי אינו בעל גוף, אבל מי שאינו ממית עצמו על התורה והוא גופני גשמי, אי אפשר שתהיה בו התורה השכלית, שהיא אינה גשמית". עכ"ל. ודברים אלו כתב גם בספרו 'דרך חיים' (אבות פ"ד), וז"ל: "אין התורה מתקיימת וכו', כי האדם שהוא בעל גוף אינו ראוי למדרגה השכלית, רק

ביאורים

לילה'. 29. כדי לשבר הקליפות. כפי שנתבאר לעיל, שגופו של האדם הוא מסטרא-אחרא, וככל שמכופף את גופו בכדי ללמוד תורה כך זוכה לתורה, קדושתה ומעלותיה. 30. לשון מנוחה. לשון 'שיבה' רומז על מנוחת האדם, שיושב ונח מעמלו. 31. וכשעומד ממטתו. ועוסק בתורה, כמו שנאמר בפסוק: 'ודברת בס'. 32. בשביל ביתך המיוחד לך. על ידי שתעמול בתורה בזמן של 'בשבתך בביתך' [שהוא מחצות הלילה עד הבוקר וכנ"ל], אז תזכה ל'שבתך בביתך', כלומר למנוחה ושלוה בביתך האמיתי והמיוחד שלך, והוא בעולם הבא.

מעלות התורה

עיונים

כאשר יסלק ענין הגוף שלו לגמרי עד שאין גופו נחשב כלל בעיניו וממית גופו ומסלק עצמו בשביל התורה השכלית, אז ראוי אל התורה השכלית."

גם האלשיך הקדוש (בפירושו למשלי פ"ב) שולל לחלוטין את תענוגי העולם הזה. וכך כתב: "כדי להשיג תורה לאמיתה צריך יגיעה רבה למרק את החומר, וכדאמרינן 'פת במלח תאכל' וכו', ולפי מירוק החומר, כן יזכה לרוח ממרום בהשגת התורה. עוד כתב שם, וז"ל: "אמנם גם אחרי השיג הכנת חידוד שכלו, לא במהרה ימהר למצוא כל חלק אשר חלקו לו בבינה בהר סיני וכו', כי צריך הכנה וטוהר הנפש, כי הלא חלק התורה הנשפע בו משורש נשמתו הדבקה בו יתברך הוא, לכן לפי דבקות הנפש אל מקורה, תשאב משם מנת כוס ישועות המתייחס אליה, ולפי מירוק החומר בל יעצרנו הגשם מלערות עליו רוח ממרום, על כן בגלל הדבר הזה צריך... יגיעה רבה למרק החומר, כמאמר 'פת במלח וכו' ובתורה אתה עמל', ככל אשר יעשה איש למצוא כסף ומטמונים, ובעשותו כן ימצא את אשר ניתן לו, ובזה הטיבו אשר דברו (מגילה ו, ב) 'געת ומצאת תאמן', ולא אמר יגעת 'וידעת' או 'למדת', רק ומצאת, לומר כי גם חלקך האבוד ממך כעת צריך יגיעה למצא אותו". עכ"ד.

והנה מה שדרשו חז"ל על הפסוק בקהלת (ב, ט) 'אף חכמתי עמדה לי', חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי. (וכן הוא ברמב"ם פ"ג מהל' ת"ת ה"ב). ביאר ה'אבי עזרי' זצ"ל (בהקדמה ל'אבי עזרי', נשים), וז"ל: והדבר יפלא הלא כל דבר עיון ומחשבה, אינה נקנית אלא מתוך ישוב הדעת ומנוחה, וכבר אמרו 'שמעתא בעיא צלותא', וכן אמרו באבות במ"ח דברים התורה נקנית, ואחד מהם בישוב, ופירש שם הרמב"ם בישוב הדעת. אם כן מה הפירוש כאן חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי?

ועוד יותר כתב הרמב"ם (בהל' ת"ת שם): 'אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ואכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באוהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהל החכמים וכו', ולכאורה כל זה הוא היפך מה שאמרו נקנית רק מתוך ישוב הדעת ושמעתא בעיא צלותא.

והביאור הוא שחכמת התורה היא לא כשאר החכמות, וסגולת קניית התורה אחרת היא מקניית שאר החכמות, ואם בשאר החכמות אופן קנייתן, הוא בדרך

מעלות התורה

עיונים

הטבע, ומי שמיגע עצמו בהן משיגן, אבל שונה היא לגמרי חכמת התורה, 'וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה', מתנה היא מאת ה', ואמרו (בנדרים נה, א ובערובין נד, א) ממדבר מתנה, כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, תורה ניתנה לו במתנה, ואמרו יגעת ומצאת, וכמו שביארו דבשכר היגיעה ממציא לו הקב"ה מציאה, שהלא אין נופל לשון מציאה על מה שבא להאדם על ידי יגיעה, אלא שהוא רק שכר היגיעה, שנותנין לו מתנה, וכבר משלו חז"ל (נדה ע, ב) על זה משל נאה על הפסוק (משלי ב, ו) 'כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה', משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו, מה נורא הדבר ומה יקר וערך להתורה כי היא ממש מפיו של הקב"ה כפירוש רש"י שם. וצריך לזה חן וחסד מיוחד להפיק רצון מה' שיחננו מאתו דעה בינה והשכל, וכמה לשונות של בקשה תקנו בברכת אהבה רבה, אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו, ותן בלבנו להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ועל בינתו אל ישען, ואין לו להאדם אך היגיעה והעמילות, ואם כי אין הקב"ה מקפח שכר כל דבר קטן כגדול, אבל אין ערך ושיעור למה שבא לו שלא על ידי צער ויגיעה ועמל, ועל זה נאמר נפש עמל עמלה לו, ולפום צערא אגרא.

אבל עיקר עבודת האדם בזה להתרומם מעל כל דבר המפריע ועל כל סיבה, ומתוך הצער ימציא לו האדם הרווחה, ושיהיה לו ישוב הדעת וצלותא, וזאת בא לו לאדם אחר ההתבוננות בגדולת החכמה ועמקותה שאין לה קץ ותכלית, וארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וימלא שמחה ואהבה לחכמה זו עד שלא ידע וירגיש שום מפריע, ואור תורה יחייהו וגדלות המצוה עליה, ועל מה יתאונן כי יקרה היא מפנינים ומפז, והפוך בה דכולה בה, ואורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד. עכ"ד.

ביאורים

33. ארבעה זמנים הנ"ל. ארבעה זמנים שהזכירם לעיל: א. מתחילת הלילה עד חצות. ב. מחצות עד הבוקר. ג. מתחילת היום עד חצות היום. ד. מחצות עד הלילה. 34. הרי עשרים ושמונה עתים. הרי שישנו בשבוע סך הכל עשרים

מעלות התורה

עיונים

ו. וגם בפסוק בראשית כרא וכו' יש שבע תבות ועשרים ושמונה אותיות. כתב

עֵתִים, נִגְדָה זֶה עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה
'עֵתִים' שִׁבְעֵהֶלֶת (פ"ג).³⁵ וְגַם
וְגַם נִגְדָה זֶה עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה^{36(ה)} וְגַם

ה'אור תורה' (אות קג), וז"ל: וכן יש בפסוק שקודם עשרת הדברות (שמות כ, א): 'וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, יש שם שבע תיבות ועשרים ושמונה אותיות, שעשרת הדברות הם נגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם (אבות פ"ה מ"א). ורמז גם כן לכלל התורה, שצריך האדם לעסוק בהם בכל ימי השבוע ובכל ארבע עתים שביום. ודבר זה נרמז גם כן בעשרים ושמונה עתים שזכר שלמה המלך ע"ה בקהלת (ג, א), באמרו: 'לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים', והם עניני עסקי האדם בעולם הזה שנקראים 'תחת השמים', ונקרא 'כל חפץ', אפילו בעת הצורך צריך לעסוק בהם בתורה, כמו שכתוב (משלי ג, טו): 'וכל חפצך לא ישוו בה'. וזהו שנאמר אחר כך (קהלת שם): 'עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע' וכו', הזכיר ככולם אות למ"ד, חוץ מ'עת ספוד ועת רקוד', שמורה [האות ל' מורה] על לימוד תורה, שאין מבטלים תלמוד תורה כי אם בהוצאת מת תלמיד חכם, שהוא עצמו ענין תלמוד תורה לכבוד התורה. ('אור תורה' אות קג).

וכדבריו כתב גם ה'אבודרהם' (ברכת אירוסין ונישואין), וז"ל: אמרינן בפרק קמא דמגילה (ד, ב) מבטלים תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. ויש סמך לדבריו שתמצא בקהלת 'עת ללדת עת למות' וגו' שהם בלמ"ד, ותמצא 'עת ספוד ועת רקוד' בלא למ"ד, כלומר, בעת ספוד דהיינו בהוצאת המת ועת רקוד דהיינו כשמרקדים לפני הכלה מבטלין הלימוד על שם שחסר משניהם למ"ד (לשון לימוד). וכעין זה כתב הגר"א ב'שנות אליהו' ברכות פ"ט מ"ה.

ביאורים

ושמונה עיתים (28=4×7). 35. עשרים ושמונה עתים שבקהלת. שם אמר שלמה המלך ע"ה: 'לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים' (קהלת ג, א), ומונה והולך עשרים ושמונה עתים ('עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע' וגו'), הרי שהעתים מתפרטות לעשרים ושמונה עתים. 36. וגם בפסוק בראשית כרא וכו'. שהפסוק הראשון של התורה כולל כל מה שנכלל בשבעה ימי בראשית עד 'ויכולו' (בראשית ב, א), כמו שכתב הגר"א בפרושו לספרא

מעלות התורה

בַּכֶּסֶךְ 'בְּרֵאשִׁית בְּרֵא' כו' (בראשית א, א) ³⁷ יֵשׁ שִׁבְעַת תְּבוּת,
וְעֵשְׂרִים וְשִׁמוֹנֶה אוֹתוֹת.

ביאורים

דצניעותא פ"ה (אור תורה). 37. יש שבע תיבות ועשרים ושמונה אותיות.
כנגד שבעה ימי השבוע, וכל יום מתחלק לארבע עתים, הרי שבשבעה ימים יש
עשרים ושמונה עתים.

מעלות התורה

עיונים

[מא]

וְנִחַזֵּר ¹ לְעֵינֵינוּ, דְּפִשְׁטִיָּה דְקָרָא
בָּא לְהוֹרוֹת, שְׂאִין מוֹעִיל
² שׁוֹם אֲמַתְלָא לְפִטְר אֶת עֲצָמוֹ מִן
הַתּוֹרָה. כִּי בְּאֲמַת, הָאָדָם בְּעוֹלָם
הַזֶּה, הוּא ³ בְּמַלְחָמוֹת גְּדוּלוֹת
וּבְנִסְיוֹנוֹת, וְעַם כָּל זֶה אֵינוֹ טַעֲנָה
לְפִטְר אֶת עֲצָמוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ
שֶׁכָּתַב הַרְמְב"ם וְז"ל (הל' ת"ת פ"א
ה"ח): ^(א) תִּיב אָדָם בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, בֵּין

א. חייב אדם בתלמוד
תורה בין עני ובין
עשיר. ז"ל הרמב"ם
שם: "כל איש מישראל
חייב בתלמוד תורה, בין
עני בין עשיר, בין שלם
בגופו בין בעל יסורין,
בין בחור בין שהיה
זקן גדול שתשש כחו.
אפילו עני המחזור
על הפתחים ואפילו
בעל אשה ובנים חייב
לקבוע לו זמן לתלמוד
תורה ביום ובלילה,
שנאמר: והגית בו יומם
ולילה." עכ"ד.

ובשו"ע או"ח (סימן

קנה סעיף א) כתב: "ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא
יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה." עכ"ל.

ומבואר ב'מגן אברהם' (סוף סי' קנו) ובשו"ע הרב (שם ס"א) שלא אמרו שדי
בקביעות עתים לתורה אלא למי שצריך לעסוק בדרך ארץ להחיות נפשו

ביאורים

1. ונחזור לעינינו. לעיל אות לט הקשה רבינו על אריכות לשון הפסוק:
'ודברת במ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך', שהיה לו לומר בקצרה: 'ודברת במ
בכל עת'. ופירש שם בשם הגר"א שהפסוק מונה את ארבעה זמני היום. עתה
מפרש רבינו את הפסוק בדרך הפשט לפי הניסיונות המונעים את האדם מן
התורה, והולך ומפרש (באותיות הבאות) כמה דרכים בזה. 2. שום אמתלא.
שום תירוץ (שאדם ממציא כדי להצדיק מעשיו). 3. במלחמות גדולות
ובנסייונות. במלחמות גדולות עם היצר, ובמניעות שונות הגורמות לאדם
להתבטל מן התורה.

מעלות התורה

עיונים

ונפשות ביתו, אבל מי שאינו צריך לכך, או שמתפרנס משל אחרים, חייב לקיים "והגית בו יומם ולילה" כמשמעו.

בספר 'תורת הבית' (לח"ה, פ"א) כתב שמה שאמרו חז"ל (סנהדרין צט, א) "כי דבר ה' בזה" – זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אין זה דוקא במי שאינו עוסק כלל, אלא על כל שעה ושעה שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, יש לו לחוש פן הוא ח"ו על אותה שעה בכלל "דבר ה' בזה", וכן כתב שם בסוף חתימת הספר.

וז"ל ה'משנה ברורה' (סי' קנה סק"ד): "דעיקר מצות תלמוד תורה אין לה שיעור, וחיובה הוא כל היום, כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב 'לא ימוש ספר התורה הזה מפריך' וגו'. וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין צט, א) על הפסוק 'כי דבר ה' בזה', זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ואמרו חכמינו ז"ל (ירושלמי סוף פ"ט דברכות): רבי חלקיה בשם ר' סימון: העושה תורתו עתים [רוצה לומר, שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר] הרי זה מפר ברית, ויליף זה מן הכתוב 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' [ועיין שם בפירוש הפני משה], אלא הכונה בקביעת עתים לתורה הוא, שצריך האדם ליחד עת קבוע בכל יום, שלא יעבירונו בשום פעם. ואם אירע לו אונס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום, יהיה עליו כמו חוב וישלימנו בלילה, וכדאמרינן (עירובין סה, א): רב אחא בר יעקב זיף ביממא ופרע בלילא. וכתבו האחרונים, שלעולם קודם שיצא מבית המדרש שחרית, אפילו אם אירע לו אונס שלא יוכל ללמוד בקביעות, ילמוד על-כל-פנים פסוק אחד או הלכה אחת". עכ"ל. ועיין עוד ב'ברכת שמואל' על מסכת קידושין סימן כ"ז.

וכתב הגר"א בספרו שנות-אליהו פ"א דפאה, שכשאינו לו פנאי גנון שצריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ, או שצריך לאכול שהוא גם כן מצוה, אינו עובר בזה על "והגית יומם ולילה", כי תלמוד תורה אין לו שיעור גם כלפי למטה, כלומר שכשאינו לו פנאי פוטר את עצמו ידי חובה אף בתיבה אחת. והוסיף, שלכן צריך האדם לחבב את התורה מאד מאד, כי כל תיבה [בספר לב אליהו ח"א עמ' 86 כתב 'אות'] שלומד מקיים בה מצות תלמוד תורה ששקולה כנגד כל המצוות, ומטעם זה אין מבטלים תלמוד תורה עבור מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כי כשלומד למשל דף אחד, מקיים כמה מאות מצוות שכל אחת

מעלות התורה

עיונים

עני וּבִין עֲשִׂיר, וְחֹלָה וְזָקֵן וּבַעַל
 יְסוּרִים, וּבַעַל אִשָּׁה וּבְנִים. פְּרוּשׁ,
 בֵּין עֲנִי שֶׁהוּא טָרוּד בְּפְרִנְסָתוֹ מִחֻמַּת
 עֲנִיו, אוֹ עֲשִׂיר שֶׁטָּרוּד בְּרַב קַנְיָנוֹ,
 אוֹ מִחֻמַּת מְנִיעָה אַחֲרָת, אוֹ מִחֻמַּת
 טְפוּל בָּנִים, אוֹ שֶׁאֵר נְסִיוֹנוֹת, אֵף עַל
 פִּי כֵן, אֵינוֹ טַעֲנָה לְפִטוּר אֶת עֲצָמוֹ
 מִן הַתּוֹרָה.

מהן שקולה כנגד כל התורה כולה, ואם כן בוודאי יותר טוב לקיים מאה מצוות ממצוה אחת. וראה מה שכתב ה'חפץ חיים' בספרו 'תורת הבית' (פ"ב) שבדק בשעון ומצא שבדקה אחת אפשר לומר מאתיים תיבות, ואם כן בכמה שעות יכול לומר כמה אלפי תיבות של תורה שכל תיבה היא מצוה בפני עצמה.

וְהַכֹּל
 מִרְמָזוֹ בְּפִסּוּק זֶה, דְּאֵיתָא
 בְּיוֹמָא (יט, ב): ^{5(ב)} וְדַבְרָתָא

ב. ודברת כס ולא כדברים אחרים. הגר"א זצ"ל כתב

ב"שנות אליהו", שכל תיבה ותיבה של תלמוד תורה היא מצוה בפני עצמה, ומי שלומד דף גמרא הוא מקיים כמה מאות מצוות.

'מצוה גוררת מצוה' (אבות פ"ד מ"ב), ופירש הגר"א, שהמצוה משרה על האדם רוח טהרה וקדושה המושך אותו לצד הקדושה ומעוררו לעשות עוד מצוות. ולהפך, 'עבירה גוררת עבירה', שהעבירה משרה על האדם רוח טומאה המושכו לצד הטומאה, ומסיתו להוסיף עוד עברות, נמצא, שכל מה שעוסק יותר בלמוד התורה, מתגבר רצונו וחשקו בתורה ומסתלק ממנו הרצון לבטלה,

ביאורים

4. מחמת טיפול כננים. שטרוד בעול חינכם, פרנסתם, צער גידולם. (ראה אבות דרבי נתן ו, ב). 5. ודברת כס. היינו בדברי תורה. [בפסוק שלפני 'ודברת כס' נאמר: 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוין היום על לבבך', שאפשר לפרש שהמכוון הוא לכל דברי התורה (ראה רש"י יומא יט, ב)].

מעלות התורה

עיונים

ונהנה מלימודו תענוג ושמחה ושׂאָר רוח - רוח של טהרת הלב ועלית הנפש.

ובימא (יט, ב) אמרו חז"ל: השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר 'ודברת במ' - ולא בדברים אחרים.

וקשה, למה לי קרא לזהזיר על דברים בטלים, פשיטא, שהרי מצווה הוא ללמוד תורה באותה שעה?

ותירץ ה'חפץ חיים' (בח"ח בפתיחה עשין בבאמ"ח אות יב) כי יש איסור נוסף על שיחת דברים בטלים ועובר בקום ועשה, מלבד ביטול תורה שעובר בשב ואל תעשה.

וב'ברכת שמואל' (קידושין סי' כ"ז אות ח') תירץ כעין זה אלא שמוסיף ביאור - "שיש שני מיני ביטול תורה, יש ביטול תורה על ידי שאינו לומד, ויש ביטול תורה על ידי שיושב ומסירים מלבו, ושיחת דברים בטלים היינו הסרת התורה מן הלב" [זה נלמד מ'ודברת במ' - ולא בדברים אחרים, שעל ידי דברים בטלים וליצנות הרי יושב ומסיר דברי תורה מלבן].

ולפי גר"א הנ"ל הרי זה מובן היטב שבדברים בטלים הרי הוא משרה רוח בטלה על עצמו ומכנסו במוחו דברי הבלים המרחיקים אוחו מן התורה שאינה סובלת קלות ראש.

ביאורים

6. ולא כדברים אחרים. מיעטה התורה: 'בם' יש לך רשות לדבר, כלומר, בדברי תורה, ולא 'בדברים אחרים'. 7. עשה אותה קבע. עשה את דברי התורה קבע, שעיקר דיבורו של אדם יהיה בדברי תורה. 8. ולא ארעי. לפי דרשה זו הפסוק בא למעט שלא יעסוק בדברים אחרים בדרך קבע, אלא שהתורה תהיה עיקר קביעותו, אבל משמע שמותר לעסוק בדברים אחרים בדרך עראי.
9. ואחר כך משמע שדברים אחרים מותרים וכו'. הנה בגמרא שם אמרו: "תנו רבנן וכו' 'ודברת במ' - במ יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים. רבי

מעלות התורה

אחרים מתרים, רק שלא יעשה אותם קנע אלא ארעי.
ועוד קשה, הלא לא נתנה תורה¹⁰ למלאכי השרת,
והיאך אפשר שלא לדבר דברים אחרים לערך פרנסה
ותיים.

11 וַיְנַרְאָהּ, שְׂכֹנְנֶתָם שְׁלֹשׁוֹן וְדַבַּרְתָּ בָּם,¹² סוּבַל שְׁנֵי
פְּרוּשִׁים. פְּרוּשׁ אֶחָד, לְשׁוֹן דְּבוּר מִמֶּשֶׁ.
וְזֶהוּ שְׂפָתָיו: 'ב'ם',¹³ שְׁרוּמוֹ עַל הַתּוֹרָה שְׂפָתָב
¹⁴ שְׂמַתְחִיל כְּבִי"ת, וְעַל הַתּוֹרָה שְׂבַעַל פֶּה¹⁵ שְׂמַתְחִיל

ביאורים

אחא אומר, 'ודברת במ' - עשה אותן קנע, ואל תעשם עראי". ומפרש רבינו, שתנא קמא ורבי אחא אינם חולקים זה על זה, ולכן הקשה את קושייתו (רמ"ג).
10. למלאכי השרת. שאינם צריכים כלל לצורכי עולם הזה, אלא לבני אדם הנצרכים גם לענייני עולם הזה, ואין יתכן שהתורה תאסור לאדם לדבר כלל מענייני העולם הזה. והרי התורה לא ניתנה לאנשים שהם בדרגת מלאכים היכולים שלא לדבר כלל בכל דברים הנוגעים לפרנסתם וחיותם, אלא היא ניתנה לכל עם ישראל, ואין התורה דורשת מבני אדם להיות זהירים וזריזים כמלאכים אלא כל דיניה הם כפי כחו של אדם. **11**. ונראה. עיקר יישובו של רבינו הוא, שמה שאמרו 'עשה אותם קנע' זה הולך על לימוד התורה ממש, שעיקר עסקיו יהיו בלימוד התורה, ומלאכת פרנסתו תהיה עראי, אבל מה שאמרו 'ודברת במ' - ולא בדברים אחרים', אין הכוונה על לימוד התורה, אלא על הנהגותיו והליכותיו שיהיו כולם על פי התורה והמצוות, וכמו שפירשו בזוהר כדלהלן (רמ"ג). **12**. סובל. מכיל ונושא. **13**. שרומו. שראשי תיבות של מלת 'בם' הוא 'בראשית מאימתי'. **14**. שמתחיל כבי"ת. 'בראשית ברא'. **15**. שמתחיל כמ"ם. 'מאימתי קורין' (משנה ראשונה במסכת ברכות). [וכן

מעלות התורה

כמ"ם. וגם שְׁלֹשׁוֹן 'דבור' מִשְׁמַע לְשׁוֹן הַנְּהִיגָה, כְּמוֹ (תהלים מז, ד): ¹⁶ 'יִדְבֵר עִמּוֹם תַּחְתִּינוּ', וְהִינוּ שְׂכָל הַנְּהִיגוֹתָיו יִהְיֶה עַל פִּי הַתּוֹרָה הַקְּרוּשָׁה, כְּדֹאִיתָא בְּזֵהר וּבְמִדְרָשִׁים, שְׂכָל הַתְּנָאִים וְאִמּוֹרָאִים כָּל הַנְּהִיגָתָם ¹⁷ לֹא הִיָּה רַק עַל פִּי הַתּוֹרָה.

וְהַשְּׂתָא אֶתִי שְׁפִיר מַה שְּׁנִתְכַפַּל דְּבַר זֶה בַּתּוֹרָה, ¹⁸ כִּי בְּפִסּוּק אֶחָד כְּתִיב: 'וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ', ¹⁹ וּבְפִסּוּק שְׁנַי (דברים יא, יט) כְּתוּב: 'לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ כו', רְצָה לֹאמַר, 'וְדִבַּרְתָּ בָּם' שְׂכַפְרָשָׁה רֵאשׁוֹנָה מוֹרָה ²⁰ עַל דְּבוֹר מְמֵשׁ, וּמַה שְּׂכַתוּב בְּפִסּוּקָה

ביאורים

הובא בספר 'קול אליהו' בשם הגר"א זצ"ל, והוסיף שזהו מה שאמר הכתוב (תהלים סח, יח): 'ה' בם סיני בקודש', ששתי התורות (שבכתב ושבעל פה) ניתנו למשה רבינו ע"ה בהר סיני]. ¹⁶ ידבר עִמּוֹם תַּחְתִּינוּ. ינהיג ה' את העמים, ויכניעם תחתינו (רש"י). [הספורנו פירש, שינהיג ה' גם את אומות העולם באמצעותנו, ונורה להם את דרך האמת שילכו בה]. ¹⁷ לֹא הִיָּה רַק עַל פִּי הַתּוֹרָה. כמו שכתב רבינו לעיל (אות א), שמי שיש לו עיון השכלי ולב מבין יכול להתנהג בכל פרטי ענייניו והנהגותיו - גם בעניני העולם - על פי התורה והמצוות, כאשר הובא מעשים מהקדמונים שנהגו כל הנהגותם - גם בעניני העולם - על פי התורה, עי"ש (רמ"ג). ¹⁸ כִּי בְּפִסּוּק אֶחָד כְּתִיב. בפרשה הראשונה של קריאת שמע כתוב. ¹⁹ וּבְפִסּוּק שְׁנַי. בפרשה שניה של קריאת שמע. ²⁰ עַל דְּבוֹר מְמֵשׁ. על לימוד התורה ממש, שעיקר דיבוריו יהיו בלימוד התורה, ומלאכת פרנסתו תהיה עראי.

מעלות התורה

עיונים

ג. שצריך להתנהג על פי התורה כדי שילמדו ממנו בני ביתו. כלל גדול וראשון במעלה בחינוך הילדים הוא ההנהגה שנוהגים ומנהיגים ההורים בביתם. בדרך כלל, בית שזהירים בו במצוות, וההורים יראים מאד מעבירה וממכשול, והאב שוקד

ג. שצריך להתנהג על פי התורה כדי שילמדו ממנו בני ביתו. כלל גדול וראשון במעלה בחינוך הילדים הוא ההנהגה שנוהגים ומנהיגים ההורים בביתם. בדרך כלל, בית שזהירים בו במצוות, וההורים יראים מאד מעבירה וממכשול, והאב שוקד

על התורה בהתמדה, הדבר משפיע ממילא על הילדים, כי רוב הבנים דרכם לחקות את האבות, ועל פי רוב יוצאים בנים טובים מבית כזה. אבל אם אינו כן, אין הבן עצמו אשם כל-כך. את האשמה והאחריות יש לתלות במי שהיווה

ביאורים

21. כדי שילמדו ממנו בני ביתו. ללכת בדרך התורה והמצוות. 22. כדאיתא בזוהר הקדוש. להלן (אות מח) הביא רבינו את דברי הזוהר (ח"ג רסט, א) וז"ל: 'דברת בם' - 'ותדבר' מבעי ליה? אלא בעי בר נש לאנהגא גרמיה בהו, ולאנתהגא גרמיה דלא יסטי לימינא ולשמאלה, 'בשבתך בביתך' - לאנהגא גרמיה בביתיה בארוח מישור ובאורח תקונו, דילפון מיניה בני ביתיה. [אמנם רבינו מפרש זאת על הפסוק בפרשה שניה: 'ולמדתם אתם' - על ידי הנהגותיכם על פי התורה, 'את בניכם לדבר בם' - תנהיגו גם את בניכם ללכת בדרך התורה והמצוות] (רמ"ג). 23. וזהו שכתוב. בפרשה שניה שהיא מדברת על הנהגותיו של האדם, שיהיו כולם על פי התורה, ועל ידי זה ילמדו בניו ללכת בדרך התורה. 24. פרוש על ידי הנהגותיכם. פירושו של 'ולמדתם אותם' היינו על ידי הנהגותיכם [ש'לימוד' הוא גם לשון 'הנהגה' כנ"ל] על פי התורה והמצוות. 25. תלמדו לבניכם גם כן להתנהג הכל על פי התורה וגם על פי המצוה. תלמדו את בניכם ללכת בדרך התורה והמצוות בכל ענייניהם, גם בענייני העולם הזה.

מעלות התורה

עיונים

עבורו הדוגמא לדרכו ולמעשיו (ראה 'ארחות יושר', ערך: חינוך). בפסוק "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים יא, יט) כתוב מילת "אתם" חסר ו'. וכתב בספר "מוסר השכל" (לבעל ה'תולדות אדם, הלכות תשובה סוף פ"א): "שנרמז בזה שכשהאב מודיע לבנים דרך השלימות, לא יהיה רק בדיבור בלבד, רק - 'אתם', שהאב בעצמו בכל פעולותיו ובכל מעשיו יעשה תמיד על צד היושר המוחלט, ובזה יעשה רושם חזק בלב בניו להידמות אליו ללכת בדרכיו, וזהו 'ולמדתם אתם' את בניכם", רצונו לומר, העצם שלכם (-אתם בעצמכם) מצד מעשיכם הישירים הנראים בכם".

במסכת פסחים (ק"ג, ב) אמרו: "חמשה דברים ציוה כנען לבניו, אל תדברו אמת" וכו'. וכתב הרשב"ם: כלומר, שהיה רגיל בחייו כך. והיינו שהנהגת האב היא הצוואה לבנים.

ה'כתב סופר' כותב על הפסוק בקריאת שמע: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס שבבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" (דברים יא, יט). מדוע הפסוק מתחיל בלשון רבים ('ולמדתם') ומסיים בלשון יחיד ('בשבתך')? אלא, שעיקר החינוך צריך להיות בהתנהגות של האבא כשהוא יושב בבית והולך בדרך, כשהוא שוכב וכשהוא קם. הילדים רואים אותו איך הוא מתנהג בבית - ומכך לומדים הם כיצד ראוי להתנהג. 'בשבתך בביתך' - זה הלימוד הגדול ביותר של אבא לבנו! כי אין חינוך מעולה יותר מהחינוך דרך דוגמא אישית.

על הפסוק "ואלה הבגדים אשר יעשו... כמעשהו ממנו יהיה" (שמות כח, ד-ח). הטעים ה"בן איש חי": הבגדים רומזים לַבְּנִים (ראה סנהדרין צג, ב). כשהיהודי רוצה שבגדיו - בניו יהיו נאים ויפים, מהודרים ואיכותיים. "כמעשהו" - עליו לדעת שהם ילמדו ממעשיו, "ממנו יהיה" - כל מה שתראה להם בעצמך, ממעשיך שלך, בדוגמה האישית שתראה להם, כך יהיה.

ועד כמה שאדם חזק בקיום המצוות כך תהיה השפעתו על בנו ובתו ואחרים. וכפי שלמדנו מהנאמר גבי אזהרת שבת: "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך" (שמות כ, י). ובמסכת שבת (קנד, ב) הקשו שתיבת 'אתה' לכאורה מיותרת שהרי כתוב כבר 'לא תעשה כל מלאכה'. ועיי"ש. ובהקדמה ל'קונטרס שלמי תודה' ב' כתב, זו"ל: ולכאורה יש לומר בפשט הכתוב, שאף שכבר נאמרה אזהרה של 'לא תעשה כל מלאכה' כלפי האדם עצמו, אפילו הכי כשהמדובר הוא כלפי הבן חוזרת התורה ואומרת

מעלות התורה

עיונים

'אתה ובנך', שכפי שאתה בעצמך תהיה חזק בשמירת שבת כך תהא השפעתך וההנהגה אצל הבן, [בזמירות שבת נאמר: "השומר שבת הבן עם הבת, לאל ירצו כמנחה על מחבת", ויש שכתבו לבאר, שאם אדם שומר שבת כראוי עד כדי שכח שמירתו משפיע גם על בנו ובתו שישמרו את השבת כראוי, אז "לא ירצו כמנחה על מחבת"]. וכעין זה מובא בשם הגר"א זצ"ל שפירש את הנאמר: "ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריו לדורותם" (בראשית יז, י), דלכאורה תיבת "אתה" דכתיב שנית הוה כמוותר. ופירש הגר"א, ששמירת הברית אצל זרעך תלויה כפי חוזק שמירת הברית שתהא אצלך, ולכן כתיב שנית תיבת 'אתה' גבי זרעך, שכפי שאתה בעצמך תהיה חזק בשמירת הברית כך תהא השפעתך וההנהגה אצל זרעך אחריו.

בתחילת פרשת בא נאמר: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללת במצרים ואת אתתי אשר שמתי במ וידעתם כי אני ה'" (שמות י, ב). לכאורה קשה, הרי משמעות הכתוב היא שבא לצוות על האבות שיקומו ויספרו לבניהם תהילות ה' וגבורותיו, כדי להשריש בלב הבנים אמונה בה' אשר הוא בעל הכוחות כולם ומסבב הסיבות. ולפי זה מן הראוי היה שיאמר הכתוב "וידעו כי אני ה'", היינו שבניהם ידעו כי אני ה', ולמה אמר "וידעתם כי אני ה'".

ביאר האדמו"ר רבי יהושע מבעלז זצ"ל, שפסוק זה הרי זה הוראה להורים שבוודאי רוצים ומבקשים להחדיר אמונת הבורא לצאצאיהם באופן שסיפור ניסי מצרים אכן יחדרו ללבבות דורות הבאים; עליהם בעצמם תחילה לדעת את ה' ולהאמין בו באמונה שלימה ללא כל ספיקות ותהיות, אוי אז יהיו סמוכים ובטוחים שיהיו דבריהם נשמעים ומתקבלים אצל בניהם ובני בניהם. והוא שנאמר: "למען תספר באזני בנך ובן בנך... וידעתם כי אני ה'", כלומר, רק כאשר אתם בעצמכם תדעו ותאמינו כראוי "כי אני ה'" - אז תוכלו להשפיע על בניהם ובני בניהם. הסיפור יניב את תוצאותיו רק כאשר יבוא מן האדם אשר הוא עצמו מאמין בשלימות, כי רק אז יקלטו דבריו באזני צאצאיו והיו נשמעים לבם להאמין בו יתברך.

מצינו שאמר הקב"ה על אברהם אבינו (בראשית יח, ט): "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". וכבר נתקשו רבים, הרי לא מצינו בשום מקום בתורה שאברהם אבינו ציווה את בניו לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, ואם התורה מעידה על זאת מדוע לא

מעלות התורה

עינים

לְהַתְנַהֵּג כֹּל עַל פִּי הַתּוֹרָה וְגַם עַל פִּי הַמִּצְוָה.
 ויש שכתבו לבאר, שאין כוונת הכתוב

לידיעתו של הקב"ה, שיודע שיצוה אברהם אבינו את בניו בעתיד, אלא הכוונה שהקב"ה ראה את מעשיו, דרכיו והנהגתו של אברהם, שנעשים באופן שמראה דוגמא אישית לבניו ולכל בני ביתו הסובבים אותו, וכאשר הוא הולך בדרך טובה ושלם במעשיו, ברור הדבר שבניו ובני ביתו ימשיכו אחריו וישמרו לעשות צדקה ומשפט.

נמצאנו למדים, כי החינוך על ידי דוגמא אישית פועל בבנים ומשתרש בהם חזק פי כמה וכמה מאשר חינוך הבא על ידי הטפות מוסר וגערות וכדו'. נאמר במגילת אסתר שמרדכי שולח אל אסתר המלכה ומבהיר לה את חומרת המצב בו נמצאים עם ישראל, אסתר שולחת לו חזרה (אסתר ד, טז): "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלושת ימים לילה ויום גם אני ונערוטי אצום כן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי". ויש לדקדק בלשונה של אסתר במה שאמרה "גם אני ונערוטי אצום כן", לשון זו תמוהה לכאורה, שכן מאחר ומדברת על עצמה ועל נערוטיה, היה לה לומר, "גם אני ונערוטי נצום כן" - בלשון רבים ולא "אצום כן" - לשון יחיד? ונראה, שאסתר לא צייתה כלל על נערוטיה לצום עמה, רק אמרה שהיא בלבד תצום, ומכיון שתעשה זאת באופן שיהיו מעשיה מהווים דוגמא אישית על כל סביבתה, ממילא ישפיע הדבר אף על נערוטיה שגם הם יצומו כמותה.

חשיבות ענין זה של נתינת הדוגמא האישית, וחינוך אחרים על ידי חינוך עצמו, מתבאר כאן במעשיה של אסתר המלכה, על ידי שהיתה עושה את מעשיה מתוך הלב ובכוונה טהורה, היה בכוחה להשפיע אף על נערוטיה הגויות שירצו וישתוקקו לנהוג כמוה ולחקותה במעשיה, וזהו שאמרה, 'גם אני ונערוטי אצום כן', בלשון יחיד, אני אצום וממילא גם נערוטי.

כתוב: "ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם...". רש"י הביא דרשת הגמרא במסכת יבמות (קיד, א): "'אמור' 'ואמרת' - להזהיר גדולים על הקטנים". בספר 'משלחן גבוה' ביאר בשם רבי ראובן גרוזובסקי (כתב-ידו): לכך הזהיר הכתוב "אמור... ואמרת" - אזהרה אחר אזהרה, ללמדך שתקבע היראה בלב הגדולים כל-כך, עד שישפיעו מיראתם גם על הקטנים.

מעלות התורה

עיונים

ד. וכל מעשיך לא יהיה אלא לשם שמים. במסכת אבות (ב, יב) אמרו: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". באבות דרבי נתן (פ"ז ז) נלמד דבר

וַיִּחַרוּ שְׂכָתוֹב: 'בְּשַׁבְּתֶךָ בְּבִיתְךָ',
 'בְּשַׁבְּתֶךָ'²⁶ מִזְרָה עַל עֶסְקִי
 הָאָדָם, ²⁷כְּמוֹ שְׂכָתוֹב (שמות יח, יג):
²⁸וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֵּט אֶת הָעָם, וְכְמוֹ
 (בראשית לד, כא): ²⁹וַיֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ
 וַיִּסְחָרוּ אֹתָהּ, וְכְמוֹ (דברים ח, יב): ³⁰וּבְתִים טוֹבִים תִּבְנֶה
 וַיֵּשְׁבֶתָ, ³¹שְׂבָלֶם פְּרוּשִׁם לְשׁוֹן עֶסְק. וְהָבִי פְּרוּשׁוֹ,
 'בְּשַׁבְּתֶךָ בְּבִיתְךָ', אֶפִּילוּ כְּשֵׁאתָה עוֹסֵק בְּפִרְנָסָה, וּבְכָל
 עֶסְקִים שְׂבָבִיתְךָ, אַל תִּפְרַק מְעַלְיָךְ עַל תּוֹרָה, הֵן בְּפָה הֵן
 בְּמַחְשָׁבָה, ^{32(ד)}וְכָל מְעַשֶּׂיךָ לֹא יִהְיֶה אֶלָּא לְשֵׁם שָׁמַיִם,
³³וְכָל הַנְּהַגוֹתֶיךָ לֹא יִהְיֶה רַק עַל פִּי הַתּוֹרָה, כַּנִּ"ל.

ביאורים

26. מורה על עסקי האדם. לשון 'בשבתך' הוא גם ענין פרנסתו ועסקיו של האדם. 27. כמו שכתוב. כמו שמצאנו בכמה פסוקים שלשון 'שיבה' עולה גם על עסקי פרנסה ועניני עולם הזה. 28. וישב משה לשפוט את העם. משה רבינו היה עוסק בדיונים משפטיים המתעוררים מידי פעם בין אנשי העם בעוסקם בענייני העולם הזה. 29. וישבו בארץ ויבחרו אותה. לאחר מעשה דינה באו בני יעקב לשכם, וחמור ושכם בנו אמרו לבני עירם על בני יעקב שהם מעוניינים להשתקע בארצנו ולסחור אתנו. 30. ובתים טובים תבנה וישבת. התורה מזהירה שמא ימשך לבבך אחרי השפע הגשמי, כאשר תאכל ושבעת מכל טוב הארץ, ובתים טובים תבנה וישבת בהם. 31. שכולם פרושים לשון עסק. התעסקות בפרנסה ובענייני עולם הזה ודברים חומריים. 32. וכל מעשיך. אף עסק הפרנסה והעניינים הגשמיים. 33. וכל הנהגותיך וכו'. גם הנהגות העולם-הזה בצרכי פרנסה וכדומה.

מעלות התורה

עיינים

וְזָהוּ שְׂאֵמְרוּ (אבות פ"ג מ"ב): 'שְׂנִיִּים
שְׂיוֹשְׁבֵינָן וְאֵין פִּינִיָּהֶם דְּבָרֵי

זה מהפסוק (משלי ג, ו) 'בכל דרכך דעהו והוא יישר ארחתיך'. ופירש רבינו יונה

שאפילו דברים של רשות שאדם עושה כמו האכילה והשתיה וכו' וכל צרכי הגוף, יהיה כולם לעבודת הבורא יתברך או לדבר הגורם עבודתו, ואין לעשותם להנאת גופו אלא יכוין שעושה כן להשלים גופו כדי שיוכל לעבוד את בוראו. וראה ב'בית הלוי' (עה"ת, יתרו, ד"ה איתא) שכתב, שצריך להיזהר כשעוסק לפרנסתו בענייני עולם הזה שיהיה לשם שמים יותר מדברי תורה, שרק בדברי תורה נאמר ש'מתוך שלא לשמה בא לשמה'. וראה ב'שערי העבודה' לרבינו יונה (אות יח) שפירש שצריך לעשות כן [היינו לעשות כל מעשיו לשם שמים] מחמת ב' דברים, הא' שלא יתעסק אלא בדבר שנברא בשבילו, והיינו עבודת הבורא [וראה ב'מכתב מאלהו' (ח"א עמ' 6) שהוא כמועל בקדשים]. והשני, שעל ידי שמתכוין לשם שמים בהנאות עולם הזה, לא נתמעט שכרו לעולם הבא, אבל אם מכוין להנאת גופו, נתמעט שכרו מעולם הבא. עיי"ש שהביא משל לפועל המלך שהשתדל בעבודת המלך ולכן לא ניכה לו המלך משכרו מה שאכל ושתה בשעת עבודתו, אבל הפועל שנתעצל בעבודתו ניכה לו המלך כל מה שאכל ושתה משכרו. וז"ל המאירי (חיבור התשובה מאמר ב' פ"ט): "אמר החכם: הצדיק אומר, אוכל כדי שאחיה, ומאמר הרשע אחיה כדי שאוכל. רצה בו שהרשע תכלית כוונתו בחייו הוא לאכול ולשתות ולא ישים אל החיים תכלית אחרת רק הנאת המאכל והתענוגים, אבל הצדיק תכלית כוונתו במאכל הוא לחיות, ולו כוונה אחרת בחיים, והיא לחיות בהן חיי העולם. רצה בזה שתכלית כוונת הצדיק בכל מה שיעשה גם כשיתעסק בדברים העולמיים הכל פונה אל תכלית אחת, והוא אמרו ז"ל 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך' (דברים הו), בשני לבבות, אחד יצר הרע ואחד יצר טוב (ברכות נד, א), רוצה בו שתעביר כל חלקי נפשך פונות אל תכלית אחת עד שלא יהיה בפעולותיך דבר מפעולות ההבל, רוצה בזה שאף באכילתך ושתיתך ושאר עסקים תהיה כוונתך למה שיצטרך צורך הכרחי לקיום הגוף, ותהיה כוונתך בקיום הגוף שלמות הנפש, ואז כשיעלה בידו המבוקש הרי הוא מקבל שכר אף במה שהתעסק בדברים הגשמיים אחר שהתעסקותו בהם היה על צד מה שהם היו סיבה להביא בידו המבוקש". עכ"ל.

מעלות התורה

עיונים

תּוֹרָה', פְּרוּשׁ, שְׁעוֹסְקִין בְּעַסְקִיהֶן,³⁴
 שָׂרְבַּ עַסְקִין נַעֲשִׂין עַל פִּי שְׁנַיִם,³⁵
 וְאִין בִּינֵיהֶם דְּבָרֵי תּוֹרָה', פְּרוּשׁ,
 שְׂאִינֵי יוֹצֵא מֵהָעֶסֶק הַהוּא³⁶ שׁוּם
 תְּכַלִּית תּוֹרָה³⁷ אִו הִנְהַגָּה טוֹבָה,
 הָרִי זֶה מוֹשֵׁב לְצִיִּם', כְּמוֹ הַלֵּין
 שְׂכָל דִּיבוּרוֹ הַכֵּל וְרִיק.³⁸

ה. שאינו יוצא מהעסק
 ההוא שום תכלית
 תורה או הנהגה טובה.
 וכן ביאר החסיד יעב"ץ
 את מאמר המשנה
 באופן זה, ובזה יבואר
 גם לשון התנא 'ואין
 ביניהם דברי תורה',
 דהנה באבות (ב, יד)
 אמר התנא 'וכל מעשיך
 יהיו לשם שמים' והיינו
 שהאדם צריך לכון

בכל מעשיו הגשמיים שהם לצרכי עבודת הבורא, ועתה במשנתנו מדבר התנא
 אודות בני אדם העוסקים במשא ומתן ובמסחר, ועל כן לא נקט 'ואין עוסקים
 בתורה' כי באמת עיסוקם הוא בסחורות ומשא ומתן כגזירת הקב"ה (בראשית
 ג, יט) 'בזיעת אפיך תאכל לחם', אלא אמר 'ואין ביניהם דברי תורה' כלומר, שאין
 כוונתם בעסק המשא ומתן לצורך התורה והמצוות 'הרי זה מושב לצים', ואילו
 אם 'ש' ביניהם דברי תורה' וכל כוונתם בעסקיהם הוא לצורך התורה ועבודת ה'
 יתברך אזי 'שכינה שרויה ביניהם'.

ביאורים

34. פרוש שעוסקין בעסקיהן. מה שאמרו 'שיושבין' פירושו שעוסקין
 בעסקיהן. 'שיושבין' הוא לשון עסק, וכנ"ל. 35. שרוב עסקין נעשין על פי
 שנים. בא ליישב מדוע אמרו 'שנים שיושבין' ולא 'אחד שיושב', ולזה אמר:
 שהרי כל משא ומתן נעשית בשני בני אדם, כקונה ומוכר, וכדומה. 36. שום
 תכלית תורה. אם לא יוצא מעסקיהם דבר שסופו מביא לידי איזשהו ענין
 רוחני. 37. או הנהגה טובה. היינו אם הנהגתם במשא ומתן שלהם לא היתה
 על פי התורה, וכמו שביאר רבינו שגם העניינים הגשמיים צריכים להיות
 מונתים רק על פי התורה. 38. שכל דיבורו הכל וריק. שאין בדיבורו שום
 תועלת אמיתית, אלא הם דיבורי הבל ושטות, כך התעסקות בעסק שאין בו
 שום תכלית ותועלת רוחנית, הרי זה כמושב לצים.

מעלות התורה

עיניים

כתב השו"ע (או"ח סי' רלא ס"א): "ז"ל: "וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: 'בכל

'בְּבֵיתְךָ' - זו אֲשֶׁתְּךָ, כְּמוֹ שְׁפָתוֹת
(דברים יד, כו): 'וְשִׁמְחֶתָּ
אֶתָּה³⁹ וּבֵיתְךָ, וְגַם בְּנֵי בֵיתוֹ וְקַנְיָנוֹ

דרכיך דעה' (משלי ג, ו), ואמרו חכמים: 'כל מעשיך יהיו לשם שמים', שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו... וכן בשיחה, אפילו לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו. כללו של דבר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשוראה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו, ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד". עכ"ד.

וכתב שם ה'משנה ברורה' (סק"ח), "ז"ל: וכל-שכן אם סיפורו הוא בעניני משא ומתן, צריך שתהיה כונתו לשם מצוה, דהיינו שיהיה לו במה להתפרנס כדי שלא יבוא לידי גזל. ואפילו אם הוא עשיר גדול שדי לו בממונו לפרנס עצמו ובני-ביתו כל ימי חייו, גם-כן יצויר לפעמים במה שמשדל להרבות עסקיו דבר-מצוה, כגון שכונתו להרבות בצדקה וגמילות חסדים על-ידי-זה, או שכונתו ליקח עסקים תחת רשותו כדי להמציא מלאכה לעניי ישראל שישתכרו להחיות נפשם, שכל זה הוא בכלל צדקה ומעולה ממנה, כמו שכתב הרמב"ם, ומובא ביו"ד סימן רנ"א, ועיין שם שהמחזיק ביד ישראל שֶׁמֶךְ ונותן לו מלאכה כדי שישתכר ולא יצטרך לבריות לשאול, הוא מקיים בזה המצות-עשה ד"ומטה ידו עמך והחזקת בו". עכ"ד.

ומי שרודף אחר תאוות העולם בלא לכוון בהם כלל לכוונה טובה אלא כוונתו תמיד רק להרבות תענוגים גדולים לנפשו, כתב בביאור הלכה (סי' א' ס"א ד"ה הוא, אות ו') בשם החינוך, שהוא בכלל זנות שנאסרה מחמת הפסוק של 'לא תתורו אחרי עיניכם'.

ביאורים

39. וביתך. המילה 'בית' משמשת פעמים רבות ככינוי לאשתו של אדם (רש"י בבמות סב, ב, וראה לדוגמא יומא ב, א), מכיון שהאשה היא עקרת הבית

מעלות התורה

עיונים

וּרְכוּשׁוֹ נִבְלָלִים בְּלִשׁוֹן 'בֵּיתוֹ',
⁴⁰כַּנּוֹדָע. וּלְזֶה אָמַר, אֵף כְּשֵׁאתָה
 הוֹלֵךְ לְעֶסֶק בָּהֶם ⁴¹כַּצַּרְכֵי טִפּוֹלָם,
 אֵף עַל פִּי כֵן 'וְדַבַּרְתָּ בָם', ⁽¹⁾וְלֹא
 תִפְרָק מֵעֲלֵיךָ עַל תּוֹרַת בְּרֵיבֹר
⁴²וּבְהִגְיוֹן ⁴³וּבְהִנְהָגָה, כַּפ"ל.

1. ולא תפרוק מעליך
 עול תורה כדיבור
 ובהגיון. יש לדון
 בלומד תורה בהרהור
 האם מקיים מצוה?
 השו"ע (או"ח סי' מז
 ס"ד) פסק, המהרהר
 בדברי תורה אינו צריך
 לברך ברכת התורה,
 מאחר והרהור לאו

כדיבור. וב'שלחן ערוך הרב' (ת"ת פ"ב סי"ב) כתב: 'וכל מה שלומד בהרהור לבד
 ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות
 ולמדתם אותם וכו', וכמו בכל המצוות התלויות כדיבור שאינו יוצא בהן ידי
 חובתו בהרהור אלא אם כן שומע מפי המדבר שהשומע כעונה בפיו'. עכ"ד. וכן
 דעת ה'פני יהושע' (ברכות טו, ב, ברש"י ד"ה האי), וראה גם בסידור בית יעקב
 (הל' ת"ת אות יב עמ' 96) שכתב: 'וכשלומד רק בהרהור ויכול לדבר, אינו יוצא
 ידי מצות תלמוד תורה'.

אולם בביאור הגר"א (סי' מז ס"ד) הבין בפשטות שמצות תלמוד תורה אינה
 תלויה כדיבור, וגם בהרהור מקיים מצות לימוד תורה, ומשום כך תמה על פסק
 השו"ע שאין לברך על הרהור. והביא ראיה לדבריו ממה שנאמר בלימוד התורה
 (יהושע א, ח) 'והגית בו יומם ולילה', ולשון 'והגית' מוסב על הרהור הלב, כמו
 שנאמר (תהלים יט, טו) 'והגיון לבי', משמע שהגיון הוא בלב. וכתב שאינו
 דומה למקומות אחרים שאינו מברך בהרהור, משום ששם המצוה היא להוציא
 מפיו, מה שאין כן במצות תלמוד תורה שאף בהרהור הוא מקיים את המצוה.

ביאורים

(מהרש"א סוטה מד, א). **40. כנודע.** שהרי האשה נקראת 'ביתו' כיון שהיא
 עקרת בית, ובכלל זה רמוזים גם שאר אנשי הבית, וכן רכושו וקנייניו שהם חלק
 משימושי הבית. **41. כצרכי טיפולם.** של אשתו ובני ביתו, וקנייניו ורכושו.
42. ובהגיון. ובמחשבה. **43. ובהנהגה.** שלשון 'ודברת' כולל לשון 'הנהגה',
 שכל הנהגותיו יהיו על פי התורה.

מעלות התורה

עיונים

וה'נשמת אדם' (ח"א כלל ט ס"ד) תירץ, שגם אם נאמר שמקיים מצוה בהרהור, מכל מקום כיון שחייב ברכת התורה נלמד מהפסוק 'כי שם ה' אקרא', וקריאה היינו דיבור, לכן לא תיקנו חכמים ברכה על הרהור לפי שאינו עיקר לימוד התורה. וגם את עיקר ראיית הגר"א מהפסוק 'והגית', דחה ה'נשמת אדם', מאחר שהפסוק מדבר בזמן מלחמה שה' אמר ליהושע שגם בזמן המלחמה 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה'. אפשר לומר ש'והגית' (פירוש, במחשבה) היינו בשעה שאינו יכול לדבר [וכפי שדרשו (ילקוט שמעוני תהלים רמז תרל) על הפסוק (תהלים ה, ב) 'אמרי האזינה ה' בינה הגיתי', אמר דוד לפני הקב"ה: בשעה שיש בי כח לעמוד לפניך בתפילה ולהוציא אָמְרִי - האזינה, וכשאתה בי כח - התבונן מה בלבי, 'בינה הגיתי']. וכמו כן יש לפרש בכונת הפסוק 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו' וגו', שכאשר יכול ללמוד בפיו אז לא ימוש מפין, ובשעת מלחמה שאי אפשר בדיבור לכל הפחות והגית, ולעולם יתכן שעיקר מצות לימוד הוא בפה. ועוד דחה שהמילה 'הגיון' יכולה להתפרש גם על דיבור כמו שנאמר (משלי ח, ז) 'אמת יהגה חכ' וחיך משמע דיבור, ודווקא כשכתוב 'הגיון לבי' מתפרש על מחשבת הלב. וכן כתב גם ב'ערוך השלחן' (שם) ש'הגיון' הכוונה דיבור בפה [וראה שם שהביא הרבה פסוקים להוכיח כן].

מעלות התורה

עיונים

[מב]

וְנִלְכַתְּךָ - פְּרוּשׁ, אִף פִּשְׁאָדָם
הוֹלֵךְ לַעֲסָקְיוֹ, וּבְיָדָי
לְבוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ טְרוּדִים בְּעֵינָי הָעֶסֶק
הַהוּא, אִף עַל פִּי בֶן יִלְמַד¹ מֶה
שִׁיּוּבֵל לְהַבִּין בְּעַת הַהוּא.² פִּי אֵין
הַקֶּב"ה בֹּא בְטְרוּנְיָא עִם בְּרִיּוּתָיו (ע"ז
ג, א), בְּדֹאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (תנא רבי אליהו
זוטא פ"ב): אֲפִילוּ לְמַד אָדָם וְתַמְנַע
הַיְתָה פִּלְגֶשׁ' (בראשית לו, יב) כֹּל
הַיּוֹם,³ שִׁכְרַ מְקַרָּא בְּיָדוֹ.

א. אפילו למד אדם 'תמנע היתה פלגש' כל היום שכר מקרא בידו. בתנא דבי אליהו הנוסח כדלהלן: "מכאן אמרו: אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה, אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק (בראשית לו, כב) 'ואחות לוטן תמנע', אפילו הכי שכר תורה בידו". ובספר יחוסי תנאים ואמוראים (ערך רבי חנניה בן עקשיה) הביא מאמרו זה בדומה לנוסח שהביא רבינו

כאן, וז"ל: "אפילו ישב אדם ויקרא כל היום ותמנע היתה פלגש, קיים והגית". והיינו מצות 'הגית בו יומם ולילה' (יהושע א, ח).

וכתב בספר 'שער הפסוקים' (למהרח"ו, תהלים): ראשי תיבות של "תמימה משיבת נפש עדות" (תהלים יט, כ) הוא "תמנע". ירמוז אל מה שאמרו רבותינו ז"ל

ביאורים

1. מה שיוכל להבין בעת ההיא. אף על פי שאינו מרוכז מספיק בשעה זו, מכל מקום ילמד דברים קלים, וינסה להבין כפי יכלתו בעת ההיא. 2. כי אין הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו. אין הקב"ה מחפש להעליל על בריותיו, אלא מחפש להצדיקם (רש"י ע"ז ג, א). וממילא, בזמנים שקשה ללמוד בעיון רב, אין הקב"ה דורש מן האדם אלא ללמוד דברים קלים שאינם מצריכים מאמץ מחשבתי, ודבר זה יהיה לרצון לפני הקב"ה. 3. שכר מקרא בידו. שכר תלמוד תורה בידו, מפני שקדושת התורה היא בכל פסוקיה ותיבותיה, ואף בפסוק

מעלות התורה

עיונים

גַּם מוֹרָה עַל הַהֲלִיכָה בַּמִּלְחָמָה, (ראה בהקדמת הרמב"ן לפירושו עה"ת) כל התורה שמותיו של

הקב"ה. כי אפילו פסוק אחד של 'אחות לוטן תמנע' שהוא מכלל המקראות שהיה מנשה דורשן לדופי ואומר שהם מיותרים שלא לצורך (סנהדרין צט, ב), אפילו פסוק של 'ותמנע' הוא מכלל תורת ה' תמימה ולא נכתבה אלא לצורך. ע"כ.

ובספר 'שם הגדולים' (מ"ג אותי' סי' שנג) כתב: הטעם, כי אותיות ותיבות הם יעוררו רוחניותם, וגם יהיה תועלת עצום בהרכבתם, וכל פעם יוליד אור חדש לפי מצב העולמות וצירוף השם המיוחד אשר שולט ברגע ההוא. באופן כי הקורא בתורה בכל מקום, אף שלא יבין, מכל מקום האותיות והתיבות עצמן הן הן המרכבה הרכבת צורות הקדושות ורוחניותם.

ויתכן דנקט בתנא דבי אליהו פסוק 'אחות לוטן תמנע', דהאי קרא גופיה יש בו רמז דמי שאינו עוסק בתורה לא חפץ בברכה ילבש קללה כמדו. כי נודע דבמדרש הנעלם מהזוהר (ח"א קלז, ב) דרשו 'לוט' מלשון ארמי ליטא שהוא לשון קללה, וזהו שכתוב 'אחות לוטן', המתחבר עם הקללה, מלשון קורעין ולא מאחין (סנהדרין נו, א), זהו 'תמנע' כלומר המונע עצמו מללמוד, כי אין לך מחזיק היצר הרע וסיעתו אלא העוזב תורת ה'. עכ"ל.

בספר 'דן ידן' (ר"א פאפו, דרוש ג' לשבת הגדול) כתב, וז"ל: לענין תחיית המתים צריך זכות עסק התורה אשר טל תורה מחייהו... ולכן אמרו בתנא דבי אליהו אפילו אדם לומד כל היום פסוק 'אחות לוטן תמנע', הרי זה בן העולם הבא, רצונו לומר שיקום בתחייה. ובא הרמז בפסוק 'אחות לוטן תמנע', כי 'אחות' לשון חיבור כמו קורעים ולא מאחין (סנהדרין נו, א), ו'לוטן' מלשון לטותא היא הקליפה, שעל ידי לימוד התורה חיבור הקליפה תמנע ממך. עכ"ל.

ביאורים

זה שלפי פשוטו אינו מובן מה בא ללמדנו, יש קדושה גדולה ודרשות וסודות עמוקים (מפרשים). [והנה זה ברור שהאדם מְצַנֵּה לעסוק בתורה בכל כוח עיונו, ואם כן כיצד יתכן שיהיה לרצון לפניו יתברך מִכָּן שהאדם יקרא פסוק זה כל היום, ובהכרח המדובר באדם הטרוד בעסקיו שאז אין באפשרותו ללמוד בעיון, ובזמנים אלו, גם אם חזר על פסוק זה כל היום, הרי זה לרצון לפניו יתברך ומקבל על כך שכר לימוד תורה]. 4. גַּם מוֹרָה. לשון 'ובלכתך בדרך'.

מעלות התורה

עיונים

ב. לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך. במסכת מנחות (צט, ב) אמרו: "אמר רב אמי, מדבריו של רבי יוסי נלמד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרי"ת ופרק אחד ערבית, קיים מצות 'לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך'. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרי"ת וערבית קיים

5 כְּמוֹ שְׁהוֹכִיחַ הַמֶּלֶאךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יהושע ה, יד): **עֲתָה כָּאתִי, עַל עֲסָקִי תִלְמוּד תּוֹרָה (עירובין סג, ב), וְכָתִיב (שם א, ח): (ז) לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וְזֶה הָיָה בְּעַת מְלַחְמָה. וְיִלְמַד כָּפִי יִכְלָתוּ בְּעַת הַהִיא, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ:**

ביאורים

5. **כמו שהוכיח המלאך את יהושע.** כשנלחמו ישראל עם יריחו בא מלאך ואמר ליהושע: אמש (היינו קודם הלילה) בטלתם קרבן תמיד של בין הערבים - שלא הקרבתם אותו, ועכשיו בלילה בטלתם מתלמוד תורה. 6. **עתה כאתי.** זאת היתה תשובת המלאך על שאלת יהושע: על איזה חטא מהן באת להוכיח אותנו. והשיב לו המלאך: על חטא של עתה, דהיינו בלילה, באתי, והוא על שאינכם עוסקים עתה בתורה (עפ"י רש"י שם). 7. **לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך.** בספוק זה ציווה הקב"ה את יהושע שלא יסור ספר התורה אשר צווהו משה מלהיות שגורים בפיו. 8. **זוה היה בעת המלחמה.** ומכל מקום הוכיחו המלאך על ביטול תורה בעת מלחמה, הרי, שגם בעת מלחמה מחויב האדם בלימוד תורה, וכמו שכתב רבינו שהמילה 'ובלכתך' רומזת שאף כשהאדם יוצא למלחמה והוא טרוד בה, מכל מקום הוא מחויב בתלמוד תורה וכמו שאמר המלאך ליהושע. [שמלחמת האומות עם ישראל, הוא ממש מלחמת הסטרא-אחרא למעלה עם הקדושה, שעל ידי התורה נכנע למעלה הסטרא-אחרא תחת הקדושה, ועל ידי זה ממילא נכנעים האומות תחת ישראל, וזהו שאמר לו (יהושע א, ח): 'לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה' וגו' כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל' (אור תורה אות קכו)].

מעלות התורה

עיונים

עיונים

לא ימוש". עכ"ד הגמרא.

וּכְתָבָהּ ב' אֹר תוֹרָה' (ליקוטים אות נב), וז"ל: והנה מאמר זה צריך ביאור, שבוודאי אי אפשר לפרשו כפשוטו, שבמה שאדם ילמוד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, יהיה יוצא ידי תלמוד תורה, וחס ושלום לומר כן, וכל שכן לומר שיוצא במה שקורא קריאת שמע שחרית וערבית. ובעונותינו הרבים, רבים פוטרם עצמם מדברי תורה על פי מאמר זה, והוא מדרכי היצר שמראה לו התר בדברים כאלו. ודבריהם אלו הם נגחלי אש, יקצרו לחכם ומבין מדעתו כמו שיתבאר, אבל חס ושלום לומר כפשוטו. וגם ממקומו הוא מוכרע, שאם לא כן יסתרו דבריהם ז"ל במקומות הרבה שהחמירו מאד בעוון ביטול תורה, והרי אמרו (יומא יט, ב): השח שיחת חולין עובר בעשה, דכתיב (דברים ו, ז): 'ודברת בס', ולא בדברים אחרים, ואמרו (יומא שם): 'ודברת בס' - עשה אותם קבע, ועוד מאמרים רבים שיראה מהם שהחמירו אפילו בביטול רגע אחת.

ויותר קשה, דאם כן יקשה דרבי שמעון בר יוחאי אדרבי שמעון בר יוחאי, למה דאמר ריש פרק כיצד מברכין (ברכות לח, ב) על מה דסבירא ליה לרבי ישמעאל, 'ואספת דגגן' (דברים יא, יד) - דברים ככתבם, הנהג בהם דרך ארץ, שיהיה תורתו קבע ומלאכתו ארעי, וקאמר רבי שמעון בר יוחאי: אפשר אדם חורש בשעת החרישה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי אחרים, וסבירא ליה דצריך רק לעסוק בתורה יום ולילה לא ישובת, וכאן הפכו שיטתם, דרבי שמעון בר יוחאי סבירא ליה אפילו לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות 'לא ימוש'.

אבל הברור בכוונת דבריהם לומר, שלא נחשוב שלא נחשב כלל לשום מצוה אם לא יעסוק כל היום וכל הלילה, ובאם הוא מבטל איזה שעות ביום הרי זה כאלו עביד פלגא דמצוה, כאילו אכל חצי זית מצה בליל פסח, וכאילו לא תקע שיעור תקיעות בראש השנה, ודומיהם, שאם כן אין לו שכר כלל בעד תורה, לזה אמרו שמצות תלמוד תורה אינה כן, אלא אף שחיובה כן בכל היום וכל הלילה, ובאם מבטל מן התורה אף רגע, ענשו גדול מאד כמבואר בכל המאמרים שהקדמנו, מכל מקום שכר מצות עשה דתלמוד תורה יש בידו גם במה שקרא קריאת שמע שחרית וערבית, שזה נחשב גם כן בכלל 'והגית בו יומם ולילה', ושכר תלמוד תורה בידו, ויליף לה מקרא ד'לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה', דכין דכתיב ד'לא ימוש' וכו', אם כן 'והגית בו יומם ולילה'

מעלות התורה

עיונים

**אֶפִּילוּ לְמַד אָדָם 'וְתִמְנַע הָיְתָה
פִּילְגָשׁ' כָּל הַיּוֹם, שֶׁכֵּר מִקְרָא פִּירוֹ,
כְּדָלְעִיל.⁹**

**גַּם 'וּבְלִבְתָּךְ' - מוֹרָה עַל הַתְּנוּעָה,
רָצָה לִזְמַר, שֶׁהַתְּנוּעָה נִקְרָא
'הַלִּיכָה', עַל שֵׁם¹⁰ שְׁמִינֵי אֲבָרָיו**

הוא מיותר, לכן דרש רבי שמעון בר יוחאי דכוונת הכתוב בא לומר שני דברים: אחד, דחייב תלמוד תורה הוא על האדם בלא הפסק כלל אפילו רגע אחד כפשטיה, דקאמר 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיך', ואחר כך קאמר, שאף אם הוגה בה שעה אחת ביום

ושעה אחת בלילה, גם כן קיים מצות תלמוד תורה ושכר תלמוד תורה בידו, ולא הוה כפלא דמצוה, אף שנענש על ביטולה גם כן.

וכן מוכרח מגופיה דקרא, דהיאך אפשר לומר דאין צריך ללמוד כל היום, והרי מפורש הוא בכתוב להפך בשלילת דבר אחר כמו שכתוב: 'לא ימוש וכו'. וכן מוכרח כאל מלשון הש"ס עצמו, דאחר שהביא דברי רבי שמעון בר יוחאי הנ"ל, הביא הא דשאל בן דמה את רבי ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית כו', קרא עליו את המקרא הזה: 'לא ימוש וגו' והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית, ולא הביאו בלשון פלוגתא על דברי רבי שמעון בר יוחאי. אבל לפי מה שכתבנו הוא מכוון, דזהו ענין אחר, דבזה כולי עלמא מודו דאסור לבטל מן התורה. ואפילו רבי ישמעאל דסבירא ליה 'הנהג בהם דרך ארץ', אינו אלא מה שצריך לקבוע זמן מועט לצורך חייו ופרנסתו, אבל לא להתבטל מן התורה בשביל דרך ארץ, כגון חכמות יונית וכדומה, אף על פי שכבר בקי הוא בכל התורה כולה, ומתורץ הכל.

ביאורים

9. **כדלעיל.** והיינו שכמו שכשהאדם הולך לעסקיו ואינו יכול ללמוד בעיון, רצון הקב"ה שילמד דבר קל וכדלעיל, כך הוא ביוצא למלחמה, אם אינו יכול ללמוד בעיון, לכל הפחות ילמד דבר קל שהוא יכול ללמודו. 10. **שמניע אבריו ממקום**

מעלות התורה

עינים

ג. שכל תנועותיך ממקום למקום, כמו שפכתוב (בראשית יז, א): ¹¹הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תַמִּים', פְּרוּשׁ, ⁽²⁾שָׁכַל תְּנוּעוֹתֶיךָ לֹא יִהְיֶה ¹²רַק לְפָנַי וְלַעֲבוּדָתִי.

ג. שכל תנועותיך לא יהיה רק לפני ולעבודתי. במסכת אבות (פ"ב מי"ב): "רבי יוסי אומר... וכל מעשיך יהיו לשם שמים". הרמב"ם

בשמונה פרקים (פרק חמישי) מביע פליאתו על גודל חכמתם ורוח-קדשם שם חז"ל שבשתי מילים - "לשם-שמים" - הצליחו למצות את יסודות תיקון ויישור מעשיך ודרכיך של האדם, דבר שחכמי אומות העולם עמלו עליו כל ימיהם ונשארו בתימהון לבב. מכך מסיק שם הרמב"ם שתורה ה' אמת היא, והודות לה ידעו חז"ל להורותנו הדרך הברורה שנלך בה כל ימי חיינו בלי שום פחד ומורה מאיזה מכשול.

אבל יחד עם זאת - מקשה בספר 'יסודי הדעת' (ח"ב, עמודים יב-יד) - יש להבין, על שום מה מתפעל הרמב"ם מדברי חז"ל אלו, עד שהסיק שברוח-קודש אמרו את דבריהם. לכאורה, "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" - אלו דברים פשוטים שמקורם ב'ועשית הישר והטוב בעיני ה'". ועוד, הרי כל התורה מ'בראשית' עד 'לעיני כל ישראל", מלמדת אותנו כל מעשינו לשם ה'. האם לשם כך נדרשת רוח-הקודש?!

ואולם, מתרץ - ה'יסודי הדעת' - ב'וכל מעשיך' כללו חז"ל מלבד מיילי דעלמא שלנו, גם כל ענייני התורה והמצוות, הצדקות וגמילות-החסדים. דברים אלו הם

ביאורים

למקום. כמו שההולך ברגליו מניע ומזיז אבריו ממקום למקום, כך כל תנועות האדם נקראים 'הליכה' שמניע ומזיז בהם אבריו. 11. התהלך לפני והיה תמים. הקב"ה אמר לאברהם: 'התהלך לפני והיה תמים' - 'הליכה' זו היא הליכה בדרכי ה', וכפי שתרגם שם אונקלוס: 'פלח קדמי' - עבוד לפני. כלומר הדבק בעבודתי להתמיד בה בקביעות. ולא דווקא על ההליכה ברגל, אלא בכל תנועותיך יהיה דבוק רק בה' ובעבודתו, וזהו שאמר הכתוב 'ובלכתך' - שכל תנועותיך יהיו לשם שמים, וכמו שנאמר (משלי ג, ו): 'בכל דרכיך דעה', והיינו שכל תנועות האדם יהיו בדרך ה'. 12. רק לפני ולעבודתי. כל תנועות האדם יהיו לשם שמים,

13 וְהַמְחַשְׁבָּה נִקְרָא גַם כֵּן
 'הַלִּיכָה', כְּמוֹ
 שְׁפָתוֹב (מ"ב ה, כו): ¹⁴ 'לֹא לְבִי הֶלְךְ'
 כו', דְּאֵצֶל נַעֲמָן שֶׁר צָבָא אֲרָם,
¹⁵ וְכְמוֹ שְׁפָתוֹב (יחזקאל לג, לא):
¹⁶ אַחֲרֵי כַּעֲשֵׂם לָגַם הֶלְךְ'.

בעצם מעשים טובים, שהיה מקום לעשותם בשל אהבת הטוב לבד, מבלי לכוון לעשות רצונו יתברך. שכן ראוי לכל בעל נפש ישרה לאהוב מעשה הטוב. כמו למשל: אם ילמד תורה למען יהיה זקן ויושב בישיבה ויהיו דבריו נשמעין יורה

לבני ישראל הדרך הטובה והישרה. אף שכוונה זו הינה טובה ורוח המקום נוחה הימנה, בכל זאת אין הלומד תורה הזה עושה רצון ה' יתברך - העיקר. באמרם: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", נתכונו חז"ל שה"לשם שמים" תהיה הנקודה האחת והעיקרית שאליה נשאף ונכוון לפיה את כל מעשינו. רק אז נוכל להיות בבטחון שמעשינו הטובים יינצלו מכל ערבוב של מידה רעה ומחשבה רעה, ויהיו מעשינו הטובים מתחילתם ועד סופם זכים, נקיים וטהורים. חידוש זה מצא הרמב"ם בדברי חז"ל, ועל זה התפלא מאוד, כיצד הצליחו והשכילו במשפט קצר - "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" - לכלול יסוד כה נעלה ומרכזי בעבודת ה' של האדם.

ביאורים

לכבוד ה' ולעבודתו. **13. והמחשבה.** כאן מבאר רבינו שלשון 'ובלכתך' בא לרמז גם שמחשבות האדם יהיו תפוסות בדברי תורה, שלשון 'הליכה' מוסבת גם על המחשבה. **14. לא לבי הלך.** כאשר גחזי חזר מנעמן אל אלישע, שאל אותו אלישע: 'מאיפה אתה שב'. וגחזי השיב: 'לא הלכתי לשום מקום'. אמר לו אלישע: 'לא לבי הלך' וגו'. כלומר, כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך, וידעתי מה שהלכת ועשית (רד"ק). הרי שלשון 'הליכה' עולה גם על המחשבה. **15. וכמו שכתוב.** בנבואת יחזקאל. **16. אחרי כעשם לכם הולך.** אחרי אהבת הממון דעתם ומחשבתם נמשכת (שאינם מתגברים על תאוותם לרמות ולגזול את ממון חבריהם). הרי שלשון 'הליכה' עולה גם על מחשבה.

מעלות התורה

עינים

'וּבְלִבְתָּךְ' - פְּרוּשׁ, (ה') שֶׁכָּל תְּנוּעוֹתֶיהָ
וּמַחְשְׁבוֹתֶיהָ עַל פִּי הַתּוֹרָה.
 ד. שכל תנועותיה ומחשבותיה יהיה על פי התורה. כתב החזו"א (בקובץ)

אגרות ח"א אגרת קנ"ג) וז"ל: רבותי למדוני כי בכל תנועה צריך להתייעץ עם חלקי השו"ע ואין אני בן חורין לעשות דבר מבלי עיון בהלכה מן ההלכות הנוגעות לתנועות הנידון, ואין לי בעולמי אלא זאת". עכ"ל. וכיוצא בזה כתב רבי צבי פסח פרנק זצ"ל בספר 'שביבי אור', וז"ל: התורה מקיפה את האדם מבית ומחוץ, אין שום פעולה, דיבור או מחשבה והרהור הלב שיהיה אדם חופשי לעשות כרצונו, אלא כל תנועה שבאדם יש לה משפט על פי התורה, איזה אסורה ואיזה מותרת, איזה כשרה ואיזה טרפה, איזה טמאה ואיזה טהורה, ואף על הרף עין ומבט עין יש דינים ואזהרות לאסור ולהתר". עכ"ל.

ה'חתם סופר' (פרשת שופטים) פירש את הפסוק הנאמר גבי מלך שנצטוו לכתוב ספר תורה, ואומרת התורה: 'והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו' (דברים יז, יט), פירוש: שכל התנהגותו ותהלוכותיו יקח מהתורה, ויקרא וינהיג מתוך התורה הקדושה את תהלוכות החיים שלו, עיי"ש.

כתב בספר 'נחמת מאיר' (ח"ב): צריך האדם לקיים את מצוות 'והגית' כמשמעו 'יומם ולילה' לשמה, ללא שום פניה ח"ו, ולקיים את הכתוב 'בכל דרכיך דעה'. והנה יש לבאר מה שנאמר בפרקי אבות (ו, א): 'כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה'. 'כל הלומד' לא נאמר, אלא 'כל העוסק', ופירושו: שכל מעשה, כל מלאכה, מחשבה והשקפה - צריך שיהיה 'עסק תורה'. עוסק אדם בעבודת מזונות, במסחר ובעניני עולם הזה, כל זה יהיה על פי התורה. כל תנועה וכל אורח חיים צריך שתהיה 'עסק תורה'. לבטל רצונו - רצון בשר ודם לפני רצונו של מקום, להמית עצמו על דברי תורה - לחיות על פי הלכות התורה.

וזהו ביאורו של הכתוב בקהלת (ד, יז): 'שמור רגלך כאשר תלך אל בית אלקים', ולכאורה קשה (עיין במפרשים), האם צריך אדם לשמור רגליו רק בעת שהולך לבית אלקים? הלא בכל מקום שדורך כף רגליו נצרך לשמירה?

אך הכוונה, שימשיל אדם הילוכו ועסקו בעניני גשמיות, להילוכו ומעשיו בעבודת הבורא. שכמו תפלתו ולימודו בתורה אינם פועלים פעולה אמיתית עד שיהיה 'לשמה' - לשם הקב"ה, כן עסקיו בעניינים הפרטיים שלו מוכרחים להיות 'לשמה', לשם יחוד השי"ת ושכינתו.

מעלות התורה

עיונים

ובזה יש לתרץ גם כן קושיית המפרשים על מה שאמר רב הונא במסכת סנהדרין (ז, א): 'אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה, ומקשים: הלא אמרו חז"ל ששואלים לאדם תיכף בעלותו למעלה: 'נשאת ונתת באמונה' ורק אחרי כן 'קבעת עתים לתורה', וכיצד אמר רב הונא: ש'אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה'?

אבל להנ"ל יתורץ, שאמנם עיקר ירידת נשמת האדם למטה הוא להתפתח ולעסוק בתורת השם שבוה תתעלה הנשמה לקדושתה העליונה בעולם הבא. אך מכיון 'שהרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם', היינו שאי אפשר לכל אדם להגות בתורה יום וליילה, אין ביד כל אחד המדרגה הגבוהה לחסות תמיד בארבע אמות של הלכה. אז חיוב ומצוה לכל הפחות שישא ויתן באמונה במשאו ועסקו, יעשה עבודתו בלי עָגָל ומרמה; ישא בעול החיים על פי דרך התורה במשפט ושלוש עם הבריות.

מעלות התורה

עיונים

[מנ]

א. הנעור כלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. כתב היעב"ץ: שאותו אדם הנעור כלילה ומהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה, אינו עושה

'בְּדֶרֶךְ' - מוֹרָה, אִם הוּא בְּדֶרֶךְ, יְהֵא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ שְׂאֵמְרוֹ בְּמִשְׁנָה (אבות פ"ג מ"ד):
הַנְּעוֹר בְּלֵילָה וְהַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ^{2(א)}

כן בסתם, אלא הוא 'נעור כלילה' כדי לתת מרגוע לגופו מעמלו במשך היום, 'ומהלך בדרך יחידי' כדי להוריד ממשקלו, 'ומפנה לבו לבטלה' כדי לנוח מעמלו, ולפיכך אינו רוצה לעסוק בתורה באותן שעות, כדאי שלא להוסיף חלישות על חלישותו, ונמצא שעושה כל אלו כדי להברות את גופו. ועל זה אמר התנא, שלא די שלא עלה זה בידו אלא הרי הוא מתחייב בנפשו, ומשום שהדבק בבוראו יתברך הרי מושגח ממנו, ולא יניחנו הקב"ה למקרים, שנאמר 'כי לא ינום ולא יישן' (תהלים קכא, ד), ואף אם יתיש כחו לשעתו, עליו נאמר (משלי יא, כד) 'יש מפזר ונוסף עוד', אבל אם שומר הוא את עצמו באותן השעות, ויחוש להמלט דרך טבע, אז סר ממנו הדביקות שבינו לבין קונו, ובעת ההיא סר ממנו השגחת יוצרו, ואם תמצאהו שום רעה, הרי זה משום שהפנה מחשבתו מעבודת ה' יתברך, שנאמר (דברים לא, יז) 'על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה'.

והוסיף עוד היעב"ץ שאותו אדם מתחייב בנפשו, משום שהוא סבור שיברח מסכנת הגוף על ידי מעשים אלו, ואינו מאמין במה שהתורה היא 'עץ חיים' (משלי ג, יח), דהיינו במעלת התורה התמימה, שהיא מחיה את בעליה, ואם כן אין לך חילול השם גדול מזה.

ביאורים

1. אם הוא בדרך יהא עוסק בתורה. ללמדך שיש לעסוק בתורה אפילו באופן כזה שאינו עוסק בדרך קבע אלא תוך כדי הליכה בדרך. 2. הנעור כלילה והמהלך בדרך יחידי. שהם מצבים של סכנה [לילה הוא זמן שהמזיקים מצויים בו, וכן הליכה בדרך ביחידות מסוכנת, מפני שהלסטים מצויים בדרכים].

מעלות התורה

עיונים

ב. הרי זה מתחייב כנפשו. תמהו רבים, שבמשניות הקודמות שם, הגם שנאמר בהם אזהרה להתעסקות בתורה בשנים שיושבים ובשלשה שאוכלים, מכל מקום לא מצינו שנאמר בהם שאם לא עסק בתורה 'הרי זה מתחייב בנפשו', ומדוע עונשו של זה שאינו עוסק בתורה בזמנים אלו חמור כל כך, עד כדי שאמרו עליו שהרי זה מתחייב בנפשו.

יחידי³ ומפנה לבו לבטלה,^(ז) הרי זה מתחייב בנפשו. עוד שם (משנה ז): המהלך בדרך⁵ וישונה ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה,⁶ מעלה עליו הפתוב⁷ כאלו מתחייב בנפשו. עוד אמרו בגמרא (עירובין נה, א): המהלך בדרך⁸ ואין עמו לוייה,⁹ יעסק בתורה, בתורה בזמנים אלו חמור כל כך, עד כדי שאמרו עליו שהרי זה מתחייב בנפשו.

ביאורים

3. ומפנה לבו לבטלה. ובאותם זמנים מפנה את לבו לדברים בטלים, ואינו עוסק בתורה. 4. הרי זה מתחייב בנפשו. שהרי אין מה שיגן עליו מפני הסכנה. אבל מי שנעורר בלילה ומהלך בדרך יחידי ועוסק בתורה, זכות התורה מגינה עליו. אך אם באותה שעה הוא מפנה את לבו לדברים בטלים, אין מה שיגן עליו (רע"ב). [ולכן אם פגעו בו המזיקים או הליסטים - הרי הוא 'מתחייב בנפשו', דהיינו, שנענש על שגרם לשפיכת דמו שלו, ועל דרך מה שנאמר (בראשית ט, ה): 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרושי' (תיו"ט על המשנה הבאה שם)].

5. וישונה. ומשנן דברי תורה. 6. ניר. תלם המחרשה (החריצים שבאדמה בשדה החרוש). 7. כאילו מתחייב בנפשו. מסתכן בנפשו, שאסור לאדם להפסיק בשיחת חולין שלא לצורך באמצע לימוד התורה. רואים משני מאמרי חז"ל אלו, שאפילו המהלך בדרך חייב בתלמוד תורה, ומקורם ממה שכתוב בתורה 'ובלכתך בדרך'. 8. ואין עמו לוייה. אדם אחר שמלווה אותו בדרכו. [סכנה היא לאדם ללכת יחידי במקומות רחוקים מן הישוב (ראה אבות ג, ה, בפירושי רע"ב, המאירי ומהר"ל)]. 9. יעסק בתורה. כי עסק התורה נותן לו חן בדרך בעיני כל רואיו (מהרש"א).

מעלות התורה

עיונים

[ולאמור בעיון הקודם בשם היעב"ץ - מיושב].

בספר 'מילי דאבות' ביאר חומר ענשו של מי שנעור בלילה ומהלך בדרך יחידי ואינו עוסק בתורה, על דרך משל, אדם שמאוד משתדל להשיג איזה מלאכה שעל ידה יהיה לו הצלחה, הרי בשעה שתבוא לידו האפשרות לעשות מלאכה זו, הרי ישתדל בכל כוחו לעשות את המלאכה בעת ההיא, כדי שלא יאבד אף חלק ממנה לדבר בטל. ועל כן באה התביעה לאדם זה שנעור בלילה והיה בידו לעסוק בתורה באותה עת, שאם אינו עוסק בתורה, הרי מוכיח בזה שאין לו אהבת תורה ואין לו חפץ להיות שלם בעבודת ה', שהרי אילו היה מחבב את התורה בכל מאודו והיה לבו לשמים, היה מנצל את זמנו הפנוי לעסק התורה ולא היה מפנה לבו לבטל, [וכמו שאמר דוד המלך (תהלים קיט, צז) 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי', והיינו שמכיון ש'מה אהבתי תורתך', לכן 'כל היום היא שיחתי']. ולפיכך התביעה עליו אינה רק על ביטול התורה שבאותה שעה שהיה מהלך בדרך יחידי, אלא משום שבוהה שלא עסק בתורה, הוכיח שאין בו אהבת תורה וחיבוב התורה.

היעב"ץ כתב, שהרי הנעור בלילה או המהלך בדרך יחידי, הוא נמצא במצב של סכנה, שהרי לילה הוא זמן של מזיקים ושדים, וכן המהלך בדרך יחידי הרי הוא מסתכן מליסטים וחיות רעות. והרי השמירה הטובה ביותר לאדם הוא לימוד התורה, וכמו שאמרו חז"ל (סוטה כא, א) תורה בעידנא דעסיק בה, מגנא ומצלא. ואם כן, אדם זה הנמצא במצב של סכנה, אם אינו עוסק בתורה בעת שהוא כל כך זקוק לה, אין זה אלא משום שאינו מאמין בכח שמירתה של התורה, ועל כן הרי זה מתחייב בנפשו. [ועיין להלן מש"כ בשם ה'אור תורה']. בספר 'קול צופיך' (ח"ב עמ' תקיז) ביאר את דברי המשנה, כי בעת שאדם נעור בלילה או מהלך בדרך יחידי, הרי זהו זמן של שקט ושלווה אצל האדם, ובזמן זה הוא שעה רצויה להתקרב לקב"ה, ולכן אם בשעה זו שהיא עת רצון אצלו לפני הקב"ה אינו עוסק בתורה, הרי זה מתחייב בנפשו, על זה שאינו מנצל את השעות החשובות האלו לעליית הנפש.

בספר 'עלי שור' (ח"א עמ' קעח) ביאר משנתנו גם על דרך זו, וכתב שממשנה זו אנו רואים גודל ענין התבודדות האדם עם עצמו, וכתב שהרבה בני אדם מפחדים מלהתבודד עם עצמם, אך בר מעלה יודע שאדרבה, בשעה זו של בדידות, הרי הוא מתייחד עם עצמו ופנימיותו, ובודק נפשו לעומת קונו,

מעלות התורה

עיונים

שְׁנַאֲמַר (משלי א, ט): ^{10(a)} **כִּי לִוִּית חָן**
הֵם לְרֵאשֶׁךְ. עוֹד אָמְרוּ בְּמִקְרָא
(תענית י, ב): שְׁנַיִם שְׂדָיִי מִהֲלָכִים
בְּדַרְךְךָ ¹¹וְאֵינן בִּינֵיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה,
רְאוּיָם לְשֶׁרֶף בָּאֵשׁ, ¹²שְׁנַאֲמַר (מ"ב ב,
יא): 'וַיְהִי הַמָּה הֲלָכִים ¹³הַלּוֹךְ וְדַבֵּר
¹⁴וַהֲנִיחַ רֶכֶב אִשׁ וְסוֹסֵי אִשׁ ¹⁵וַיִּפְרְדּוּ
בֵּין שְׁנֵיהֶם'.

ומתוך בדידות זו צומח כח המחשבה, הולך ומתחזק השכל העיוני, ונחלש ה'שכל הדברי'. וזהו הבחינה המבוארת במשנה, שאם בשעה שהוא נייעור בלילה או מהלך בדרך יחידי, שזוהי שעה שיכול האדם להתבודד עם עצמו והיא שעת רצון, והוא מפנה לבו לבטלה,

הרי זה מוכיח שאין לו עסק בחיפוש אחר תיקון נפשו, ולפיכך הרי זה מתחייב בנפשו.

ג. כי לוית חן הם לראשך. ה'אור תורה' (אות כז) ביאר ענין זה, וז"ל: הענין כמו שכתוב (תהלים צא, יא): 'כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך', ונודע כי האדם כשעוסק בתורה, כל דיבור ודיבור שמוציא מפיו, הוא מצוה בפני עצמה, ואינו דומה לשאר מצוות מעשיות, שכל אחת הוא מצוה בפני עצמה, ואם כן

ביאורים

10. **כי לוית חן הם לראשך.** התורה והמוסר מהווים לוויה יפה למהלך בדרך. 11. **ואין ביניהם דברי תורה.** ואינם משוחחים ביניהם בדברי תורה.
12. **שנאמר.** אצל אליהו ואלישע. [כשהגיע זמנו של אליהו הנביא להסתלק מן העולם, שלח הקב"ה רכב אש וסוסי אש להעלותו בסערה השמימה. אליהו ואלישע היו הולכים בדרך ומשוחחים בדברי תורה רגעים ספורים קודם לעליית אליהו השמימה]. 13. **הלוך ודבר.** הולכים ומדברים. 14. **והנהגה.** הופיעו.
15. **ויפרידו בין שניהם.** ובגמרא שם הוסיפה: 'טעמא דאיכא דיבור' - שהסיבה שנסהופרדו על ידי הרכב והסוסי אש לא נשרפו על ידם, הוא משום שהיה ביניהם דיבור של תורה, 'הא ליכא דיבור ראוין לשרף' - אבל אם לא היה דיבור של תורה ביניהם, אכן ראוים היו להישרף.

מעלות התורה

עינים

על ידי כל מצוה נברא ממנו מלאך, וכשעוסק בהם בתורה בדרך, אז ההבלים היוצאים מפיו הם מלאכים קדושים, והם נעשים לו בבחינת 'אור מקיף', שלא יוכל שום אויב ומקטרג לשלוט בו, וחנו ומוראו מוטל על כל הבריות, כי נשלם בו צלם אדם בשלמות, וזהו שכתוב (משלי א, ט): 'כי לויית חן הם לראשך'. עכ"ד. ומה שכתב שבתלמוד

גַּם מַלְאֲכֵי בְּרָרָךְ מוֹרָה עַל הַזּוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ל, יט): ¹⁶וְדָרְךְ נִבְרָר בְּעַלְמָה', ¹⁷וְכָתִיב (בראשית יט, לא): ¹⁸וְאִישׁ אֵין בְּאָרְצֵךְ לְבֹא עֲלֵינוּ בְּדָרְךְ כָּל הָאָרְצֵי. וְגַם אִזְ צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג ¹⁹עַל פִּי הַתּוֹרָה.

גַּם דְּרָךְךְ מוֹרָה עַל יוֹם הַמִּיתָה, ²⁰כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מ"א ב, ב):

תורה כל דיבור ודיבור הוא מצוה בפני עצמה, ומכל תיבה נברא מלאך, כן מבואר במדרש הנעלם (פרשת אחרי), וז"ל: "וכל פתגמא דאורייתא דשמע, על כל מלה ומלה, יהיב ליה קודשא בריך הוא מלאך אחד, לכל מלה ומלה דיעזרוניה". (רמ"ג). ועיין עוד ב'שנות אליהו' פאה פ"א מ"א שלמד בביאור דברי המשנה שם שכל מילה ומילה של תלמוד תורה הוא מצוה בפני עצמה.

ביאורים

16. ודרך גבר בעלמא. הכתוב מונה דברים שבדרך כלל נסתרים מן העין, בין היתר הכתוב מזכיר 'דרך גבר בעלמה', כלומר ביאה. ובמסכת קידושין (ב, ב): "וביאה אקירי 'דרך', דכתיב: 'דרך גבר בעלמה כן דרך אשה מנאפת'". 17. וכתב. לאחר מהפכת סדום אמרה בתו המבוגרת של לוט לאחותה הצעירה 'אבינו זקן - 18. ואיש אין בארץ לבוא עלינו בדרך כל הארץ. ואיש לא נשאר בעולם שישא אותנו כמנהגו של עולם. [נפירש רש"י בשם המדרש: 'סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול']. 19. על פי התורה. ונכלל בזה אודות אזהרות שמנו חכמים בהנהגות התשמיש. 20. כמו שכתוב. דוד המלך מצוה את שלמה בנו כשהגיע לסוף חייו.

מעלות התורה

עיונים

²¹אֲנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, וְכִמּוֹ
 נִשְׁפָּתוּב (משלי יד, יט): ²²דְּרֹכַי מְנוֹת'
 כו'. ²³פְּרוּשׁ, אֶפִּילוֹ כְּשִׁמְתֶקְרַב אֶל
 הַמִּיתָה חֵם וְשָׁלוֹם מִחֶמְתַּת הַלְשֶׁת
 גּוֹפּוֹ, אֶף עַל פִּי כֵן יַעֲסֵק בַּתּוֹרָה.
 עוֹד אָמְרוּ (שבת פג, ב): ²⁴זֹאת הַתּוֹרָה
 אָדָם כִּי יָמוּת בְּאַהֲלָהּ (במדבר יט, יד),
 אֶפִּילוֹ בְּשַׁעַת מִיתָהּ יֵהָא עוֹסֵק
 בַּתּוֹרָה וְאֵל יִפְרֹשׁ מִמֶּנָּה.

ד. אפילו בשעת מיתה
 היא עוסק בתורה.
 ויש לעיין, מה החידוש
 בזה, הא בשעת מיתה
 אין היצר שולט באדם
 שלא להניחו ללמוד,
 ואם כן מה באו חז"ל
 ללמדנו בזה 'שאפילו
 בשעת מיתתו עליו
 ללמוד'?

ונראה בזה, הדנה
 בפרק קמא דברכות
 (ה, א) אמרו: 'אם
 רואה אדם שיצרו
 מתגבר עליו יקרא

קריאת שמע וילמד תורה', ואם שני עצות אלו אינם מועילים לו, אז 'זכיר לו
 יום המיתה', עיי"ש. הרי לנו שיום המיתה מועיל להחליש את כח היצר הרע
 יותר מתורה וקריאת שמע. אבל לפי זה תמוה מדוע אינו עושה מיד את העצה
 האחרונה של יזכיר לו יום המיתה, הרי עצה זו מועלת יותר?

אלא הטעם הוא, שעצה זו של 'זכיר לו יום המיתה' היא עצה מסוכנת, משום

ביאורים

21. אנכי הולך בדרך כל הארץ. אנכי הולך למות כמו כל בני האדם.
22. דרכי מות. דרכים המובילים אל מות. הרי שלשון 'דרך' נאמר על יום המיתה.
23. פרוש. שבמילים 'ובלכתך בדרך' נרמז גם. 24. זאת התורה אדם כי ימות באהל. הפירוש הפשוט של הפסוק הוא: "זהו הדין במקרה שאדם מת באהל". פסוק זה הינו חלק מפרשה העוסקת בדרכים שבהן מת מטמא (במגע ובמשא ובאהל) ובסדר הטהרה של טמא מת. מכיון שפרשה זו פותחת במילים: 'זאת חוקת התורה' (במדבר יט, ב) נמצא שהמילים 'זאת התורה' שחזרו ונכתבו לגבי טומאת אהל, מיותרות לכאורה, וייתור זה הביא את הגמרא לדרוש את הדרשה הבאה (מהרש"א).

מעלות התורה

עיונים

שהזכרת יום המיתה לפעמים פועלת להיפך, וכדברי הפסוק (ישעיהו כב, יג): 'אכול ושתו כי מחר נמות' עיי"ש. והנה - ככלל מלחמה - ישנם ב' דרכים במלחמת הנפש עם החומר: או לחזק כח עצמו; או להחליש את כח השונא. ועל ידי לימוד התורה ותפלה - מגבירים כח הנפש. ועל ידי הזכרת יום המיתה -

וְזָחַרְוּ שְׂאֵמְרוּ בְּגִמְרָא (עירובין יט, א):
רְשָׁעִים ²⁵אֶפִּילוּ עַל פְּתַחֶהָ
שֶׁל גֵּיהֶנֶם אֵינֶם חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה.
וְלִכְאוּרָה תְּמוּנָה, הָא לְאַחַר הַמִּיתָה
אִי אֶפְשָׁר לְעֲשׂוֹת תִּשׁוּבָה, כְּמוֹ
שְׂכֵתוֹב (תהלים ז, ג): ²⁶תֵּשֵׁב אָנוּשׁ
עַד דְּכָא וְתֵאמֵר שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם'.
וְנִרְאָה ²⁷דְּהִכִּי פְרוּשׁוּ, ^(ה)כְּשֶׁהֶם

מחלישים כח התאוה של החומר, שזוכרים שכל התאוות עוברות וחולפות על ידי המיתה. ולזה קא משמע לן חז"ל שאף בעת שאוחד בדרך המלחמה של החלשת כח יצר הרע על ידי הזכרת המיתה, אף על פי כן לא יעזוב גם את דרך החיזוק העצמית הבאה על ידי לימוד התורה. ('הבינה והברכה', פרשת חקת).

ה. כשהם חולים וכו' אפילו הכי אינם חוזרים בתשובה. וכן מבואר בפרוש "תהלת ה'" על הפסוק (תהלים קט, ז): "בהשפטו יצא רשע ותפלתו תהיה לחטאה", וז"ל: והנה אמרו רבותינו ז"ל 'רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם

ביאורים

25. אפילו על פתחה של גיהנם. ובפשטות הכוונה אפילו אחר מיתתם כשנמצאים בפתחה של גיהנם. 26. תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. תעביר בני אדם מחוזקם ומכוח נעוריהם עד תשות כח מרוב יסורים וזקנה, ותאמר לבני אדם על ידי כך, שובו מדרכיכם הרעים ועשו תשובה (עפ"י רש"י ומאירי). ובירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א) אמרו: 'עד דכא' - עד דכדוכה של נפש, וביאר בשערי תשובה (שער א אות ט) שאפילו בשעת מיתה אם עשה האדם תשובה תשובתו מתקבלת, ע"כ. אבל לאחר מיתה כבר אין מקבלים תשובתו. 27. דהכי פרושו. של 'אפילו על פתחה של גיהנום'.

מעלות התורה

עיונים

חוזרים בתשובה, חֹלִים, ²⁸כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם קז, יח):
 לֹאֹרְחֵי מוֹתָם לַפֶּתַח וַיִּגְיְעוּ עַד שְׁעַר מָוֶת,³⁰ וַזֶּהוּ
 גִּיהֵנָם אֵינֶם חוֹזְרִים

בתשובה, כי שם אי אפשר להם לחזור בתשובה, אלא כוונתו הוא - בעולם הזה - אפילו כשבאו עליהם יסורים או חולי, שראוי להם שמור"א יעלה על ראשם כאילו הוא פתחו של גיהנם, אפילו הכי אינם חוזרים בתשובה. ואף על פי שמצינו שהרשעים היו חוזרים בתשובה בשעת צרתם ומתפללים, אף על פי כן אין להקב"ה נחת רוח בהם כי התפילה והתשובה אינה אלא כדי להוסיף על מעשיהם הראשונים, כמו שמצינו גבי פרעה שכל עוד שהיתה המכה משמשת היה חוזר בתשובה ואחר שפסקה המכה היה חוזר לסורו, וכן כתיב (שמות ט, לד): "וירא פרעה כי חדל הברד וגו' ויוסף לחטוא", וכן גבי ניונה שאף על פי שעשו תשובה שלימה אבל אחר כך חזרו לסורם ונחרבו, לכך אמר כאן "בהשפטו יצא רשע" - שיצא חייב בדין, ואפילו אם יעשה תשובה ויתפלל אל ה' אל תשמע לו, כי תפלתו אינה אלא להוסיף לחטוא, וזהו "ותפילתו תהי לחטאה", כלומר, תפלתו אינה אלא לחטאה כדי להוסיף לחטוא. ע"כ.

וכן ביאר ב'פרשת מרדכי' (עירובין יט, א ד"ה) את דברי הגמרא שאמרו: "רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה", וז"ל: אין לפרש דרצה לומר בגיהנם שלאחר המות, דמה שייך שם תשובה, ואיך אפשר שלא יחזור. אלא רצונו לומר, דכמה פעמים באים עונשים מכווערים על הרשעים, והיה להם להתבונן דכל זה בא להם בשביל עונם, וצריכין לחזור בתשובה, ומכל מקום אינם חוזרים, שהם תולים את היסורין במקרים ובטבע. ע"כ.

אלא שיש שהקשו, שהגמרא שם הרי לומדת דבר זה מהפסוק (ישעיהו סו, כד): "בפגרי האנשים הפושעים ביי", ומבואר שמדובר לאחר מיתתם, והכוונה היא שאף בגיהנם אינם מקבלים עליהם את הדין ומהרהרים אחר מדותיו של הקב"ה, וצ"ע.

ביאורים

28. כמו שנאמר. על החולים. 29. ויגיעו עד שערי מות. שקרובים היו למות מחמת כובד מחלתם (אבן עזרא). 30. וזהו פתחו של גיהנם אפילו הכי אינם

מעלות התורה

פִּתְחוּ שֶׁל גֵּיהֶנֶם, אֲפִילוֹ הֲכִי אֵינֶם חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה.
וְזֶה שְׂפָתוֹב (בראשית ד, ז): 'לִפְתַּח חֲטָאת רִבִּי', פְּרוּשׁ,
31 אֲפִילוֹ הוּא בִּפְתָחוֹ שֶׁל גֵּיהֶנֶם, אֲפִילוֹ הֲכִי 'חֲטָאת
רִבִּי'.

וְזֶה שְׂפָתוֹב: 'וּבְלִכְתָּךְ בְּדֶרֶךְ' בִּפְתַּח, 32 כְּמִשְׁמְעוֹ,
בְּדֶרֶךְ הַיְדוּעַ, וְהוּא 33 דֶּרֶךְ ה', 34 כְּמוֹ שְׂפָתוֹב
(תהלים קיט, כז): 35 דֶּרֶךְ פִּקּוּדֵיךְ הַבִּינְנִי, 36 פְּרוּשׁ, אִף
כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה, לֹא יִפְטֹר אֶת עַצְמוֹ 37 מִן הַתּוֹרָה,
38 וְצָרִיךְ לְהִתְנַהֵג אֶת עַצְמוֹ עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַנְּהֻגוֹתֶיהָ.

ביאורים

חוזרים בתשובה. וכוונת הגמרא שרשעים אינם שבים אפילו בשעה שנחלו והם עומדים בשערי מות. [ולכן נקטו: 'פתחה של גיהנם', דהיינו על סף מיתתם שהם בפתח גיהנם (רמ"ג)]. 31. אפילו הוא בפתחו של גיהנם אפילו הכי חטאת רובין. החטא רובץ עליו ונמצא אצלו, כלומר, שהוא לא שב בתשובה אף כשעומד על סף מיתתו שהוא בפתח הגיהנם, כנ"ל. 32. כמשמעו. שמשמעות 'בדרך' עם פתח, היינו בדרך הידוע. 33. דרכי ה'. בדרך התורה ומצוותיה. 34. כמו שכתוב. שמצינו שמצוות ה' נקראים 'דרך'. 35. דרך פיקודיך הבינני. דרך מצוותיך הבינני, שאם אינך מסייע לי להבינם איני יכול להבינם בכוחות עצמי. 36. פרוש. ובא הכתוב 'ובלכתך בדרך' ללמדנו שאף כשהוא - 37. מן התורה. מן הדיבור והמחשבה בתורה. 38. וצריך להתנהג את עצמו על פי התורה והנהגותיה. והיינו שגם בשעה שהוא עוסק במצוות, אל יפטור עצמו מלימוד התורה ועיונה, ובמחשבתו יהגה בדברי תורה.

מעלות התורה

39 וְכָל ⁴⁰זֶה קָאֵי עַל וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ו, ה), רָצָה לומר, שִׁיקְבַּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם, ⁴¹הֵן בְּכָל אֱלֹה בְּנוֹזֵר לְעִיל, ⁴²הֵן בְּאֲכִילָה וְשִׁתִּיה, וְכִמּוֹ שִׁפְתוֹב: ⁴³וְיִשְׁבוּ הָעַם לֶאֱכֹל לֶחֶם לְפָנֵי ה', ⁴⁴וְהֵן בְּמִמוֹנֵו, ^(ג)בְּכָלֵם יְהֵא עַל מוֹרָאוֹ יִתְפָּרֵד עָלָיו וְאַהֲבָתוֹ, וְלֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה אֲפִילוֹ רִנַּע אַחֵר.

1. ככולם יהא עול מוראו יתברך עליו ואהבתו. מצינו בחז"ל כי רק לב טהור מסוגל לאהבת ה'. דהנה כתיב "ואהבת את ה' אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (דברים ו, ה-ו). ובילקוט שמעוני כתב: "והיו הדברים האלה, למה נאמר? לפי שהוא אומר ואהבת את ה'

אלהיך, איני יודע כיצד לאהוב? תלמוד לומר והיו הדברים האלה, תן הדברים האלה על לבך...". עכ"ד.

וכתב בספר 'מזקנים אתבונן' (פרשת ואתחנן) על פי ה'אהל יעקב', דהנה

ביאורים

39. וכל זה. כל הצייויים הנזכרים. 40. קאי על ואהבת את ה' אלהיך. שנאמר בתחילת פרשת 'ודברת במ' וגו'. 41. הן בכל אלה כנוזר לעיל. בכל הפרטים שהזכיר רבינו בביאור הפסוקים של 'ודברת במ' 'בשבתך בביתך' ובלכתך בדרך'. 42. הן באכילה ושתייה. שגם בשעת אכילה צריך לישב לפני ה' ולהתנהג על פי התורה. 43. וישבו העם לאכול לחם. הרי שאכילה נרמזת במילה 'וישבו', ממילא גם מה שכתוב 'בשבתך בביתך' מרמז שהאכילה צריכה להיות בדרך ה'. [הפסוק שציינו כאן רבינו אולי כוונתו לשמות יח, יב: 'לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם חֵתָן מִשֶּׁה לְפָנֵי הָאֱלֹהִים', ודרשו בברכות סד, א: לומר לך, כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזוי שכניה. ורבינו מפרש לפי דרכו שגם בשעת אכילה צריך לישב לפני ה' ולהתנהג על פי התורה (רמ"ג)]. 44. והן בממונו. בצורת התנהגותו בכספו. וזה נכלל ב'ובלכתך בדרך' שאדם הולך לעסקיו.

מעלות התורה

עיונים

משמע מדברי הילקוט, שהתנאי להשגת אהבת ה' הוא, "שימת הדברים [והיינו דברי התורה] על הלב". וכדי שנבין, מה הקשר בין זה לזה, נמשול לזה משל. כפרי אחד נזדמן לעיר, טייל בין החנויות, התבונן בשפע המוצרים המוצגים בחלונות הראווה. כמובן, שהיו לבוש בבגדי איכרים, העשויים מבדים גסים, טלאי על גבי טלאי, ובאמת הרגיש קצת לא נוח בתלבושת זו בין בני העיר הלבושים בפאר והדר. כשעבר על יד חנות להלבשה, וראה שם חליפות נהדרות, נכנס כדי למדוד לו חליפה כמנהג בני העיר... התבונן בו בעל החנות, והציע לו חליפה. האיכר בחן את החליפה, ומיד החזיר אותה למוכר. "היא קטנה עלי", התלונן. הלה חיך והסביר לכפרי: "אתה טועה, אדוני. חליפה זו היא בדיוק לפי המדות שלך. אלא מאי? בגדיך הגסים מפריעים, ואם תלבש את החליפה מעליהם היא באמת לא תתאים לך! עליך להוריד את הבגדים הכפריים הפשוטים, ואז תלביש את החליפה, ותראה שנהיית אדם אחר...!".

כך הוא הדבר בבואנו לקיים את מצות אהבת ה'. כשאנו באים עם כל המטען של עוונות, רצונות, מדות מגונות וטמטום הלב, שצברנו במשך עיסוקינו בעולם, שהם חוצצים בינינו לבין אבינו שבשמים, ואנו סוגרים את העינים ואומרים בכוונה גדולה: "ואהבת את ה' אלהיך...", למי אנו דומים? לאותו כפרי שרצה ללבוש את החליפה על בגדיו הכפריים. האם זה פלא שאיננו מצליחים להרגיש את אהבת ה', האם נוכל לקוות שבדרך זו נזכה להתקרב את ה'?

זה מה שאומר הילקוט: "איני יודע כיצד לאהוב!" - אין זה פשוט כל וכלל, להגיע לאהבת ה', אלא מה עלינו לעשות? "והיו הדברים האלה... על לבבך" - עלינו לדאוג קודם כל, שדברי תורה "יתלבוש" עלינו היטב, שלא יחצצו כל העיניים ה"חשובים" כל כך בינינו לבין התורה, נוותר על מה שמיותר, נסתפק בהכרח, כדי שהלבוש הרוחני יתלבש עלינו היטב, ואז נוכל להתחיל ולחשוב על הפסוק הקודם: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאדך"!

לימוד
המוסר
היומי

בהוצאת ארגון "ארחות ישר"

ארחות צדיקים

מסילת ישרים

ארחות ישר

מעלות התורה

”ארחות המוסר”

הינו מכון, אשר הוקם ע”י ארגון
”ארחות יושר” ובו עמלים
תלמידי חכמים מופלגים,
על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים
יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים
הנכתבים על ידם מבראים ומניחים
את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו
וחולקו ע”י חברי המכון,
מודפסים ומופצים ע”ג
עשרות אלפי חוברות חודשיות
אשר עושות דרכן אל הלומדים
הרבים הקובעים בהן את לימודם
מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר
לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים
113 כוללים, 138 ישיבות,
103 תתיים, 230 שיעורי תורה,
18 מדרשויות וסמינרים –
35,000 לומדים ברחבי הארץ
והעולם שותפים למהפכת
לימוד המוסר היומי!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ – 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מתעלים

ארחות יושר

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי
כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החברות החודשיות.
עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החוברות ויו"ל
בספר מהודר.

אך

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

"ארחות ישר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח על אף הדממות הנקרית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים. ולקהלים נוספים בהודמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

